

Laggarhult-Hedenlunda

Arkeologisk utredning, etapp 1

Katrineholms, Stora Malms, Lerbo, Sköldinge & Vadsbro socknar,
Katrineholms och Flens kommuner,
Södermanland, Södermanlands län

SAU rapport 2022:8

med bidrag av

2022-101884-0001

2022-04-21

Laggarhult-Hedenlunda

Arkeologisk utredning, etapp 1

Katrineholms, Stora Malms, Lerbo, Sköldinge & Vadsbro socknar,
Katrineholms och Flens kommuner,
Södermanland, Södermanlands län

SAU rapport 2022:8

med bidrag av

SAU rapporter 2022:8
ISSN 1652-9448
©SAU 2022

UTGIVNING OCH DISTRIBUTION

Societas Archaeologica Upsaliensis
Thunbergsvägen 5B, 752 38 Uppsala
post@sau.se
www.sau.se

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr och datum för beslut:

431-4757-2021, 2021-09-09

Uppdragsnummer (KMR): 202101062

SAU:s projektbeteckning: 1273

Företagare: Vattenfall Eldistribution AB

Belägenhet

LANDSKAP: Södermanland

LÄN: Södermanlands

KOMMUN: Katrineholm & Flen

SOCKEN: Katrineholm, Stora Malm, Lerbo, Sköldinge & Vadsbro

HÖJD: 20–60 m ö h

Undersökningen

TYP AV UNDERSÖKNING: Arkeologisk utredning, etapp 1

DATUM I FÄLT: 2021-09-27 – 2021-10-07

UNDERSÖKT YTA: 240 000 m²

KOORDINATSYSTEM: Sweref 99 TM

HÖJDSYSTEM: RH 2000

INMÄTNINGSSYSTEM: GPS

Personal: [REDACTED] (projektledare)

Kart- och arkivstudier: [REDACTED]

Fynd: Inga fynd tillvaratagna

Arkivmaterial: Endast digitalt

Omslagsbild: Kraftledningsgata inom det aktuella utredningsområdet. Foto: [REDACTED], SAU.

Allmänt kartmaterial:

©Lantmäteriet Medgivande MS 2007/04080

Digitala planer: [REDACTED]

Redaktör: [REDACTED]

Layout: SAU

Tryck: KPH Trycksaksbolaget AB, Uppsala

2022-04-21

2022-101884-0001

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning	6
Bakgrund	6
Rapportupplägg	6
Resultat och åtgärdsförslag	7
Utredningsområdets kulturlämningar	18
Agrara lämningar.....	19
Bebyggelseämningar.....	22
Boplatser.....	27
Gravar	27
Industriell verksamhet och skogsbruk.....	32
Kommunikationslämningar.....	35
Metallframställning och bergsbruk	38
Övriga lämningar.....	39
Potentiella lägen för förhistoriska boplatser.....	41
Landskapet	42
Kulturmiljön	53
Det historiska landskapet.....	55
Bebyggelsen i historiska kartor och skattehandlingar.....	56
Gårdar och byar	57
Torp	60
Tidigare utförda arkeologiska undersökningar i området.....	61
Stenålderns landskap.....	62
Brons- och järnålderns landskap.....	65
Uppdraget	66
Syfte, metoder och genomförande.....	67
Kart- och arkivstudie.....	67
Fältinventeringen	69
Referenser	70
Arkiv och kartmaterial	72
Bilagor	75
1.Lämningsbeskrivningar.....	75
2.Objektsbeskrivningar	82

Sammanfattning

Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU) har på uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanlands län genomfört en arkeologisk utredning, etapp 1 längs en cirka 20 km lång sträcka mellan Laggarhult i Katrineholms kommun och Hedenlunda i Flens kommun. Arbetsområdet har varit 100-200 meter brett. Bakgrunden till utredningen är en planerad kraftledning mellan dessa båda platser. Det aktuella utredningsområdet är ca 240 ha stort och består till stor del av skogsmark, men även åker- och hagmark förekommer. Inom i princip hela utredningskorridoren finns redan en befintlig ledningsgata.

Syftet med utredningen var att undersöka om fornlämningar finns inom utredningsområdet samt att identifiera lämningar som kan vara möjliga fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar. Identifierade objekt har mätts in och beskrivits samt registrerats i Fornreg. I uppdraget ingick också att föreslå förundersökningsområden i anslutning till berörda fornlämningar.

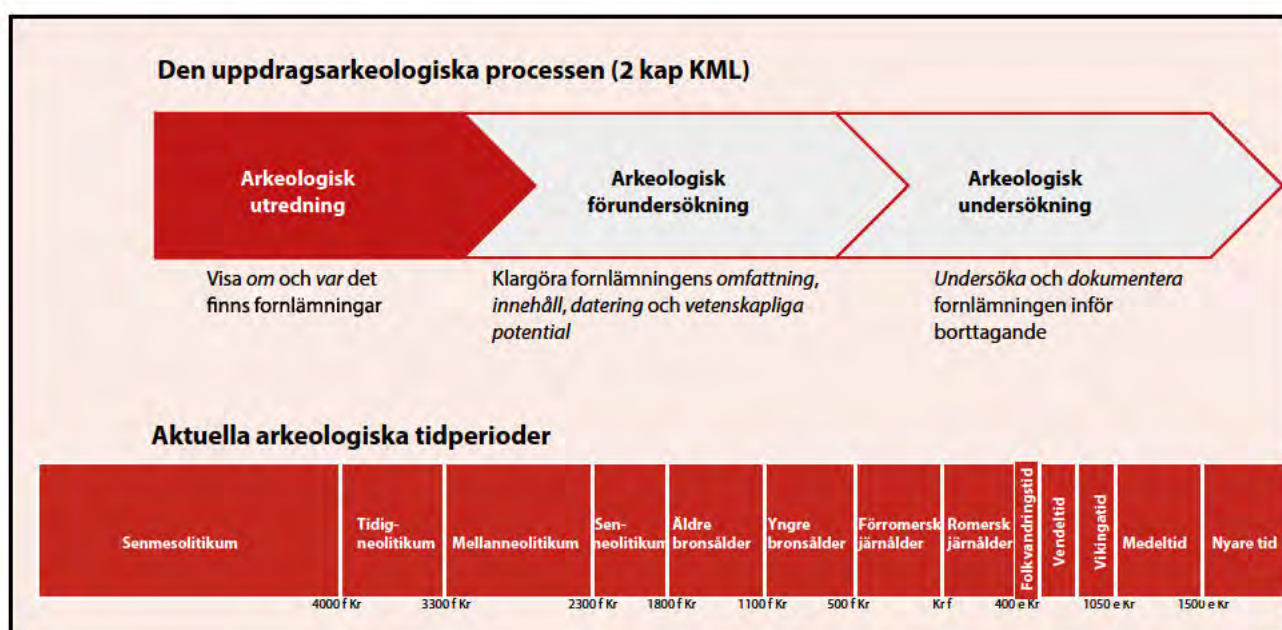
Fältarbetet har bestått av en fältinventering varvid hela utredningsområdet besiktigats oku- lärt. Identifierade lämningar och möjliga lägen för förhistoriska boplatser har mätts in och be- skrivits. Tidigare registrerade lämningar har återbesökts och vid behov har deras utbredning, beskrivning eller antikvariska status justerats/reviderats. Fältarbetet föregicks av en kart- och arkivstudie där områdets kultur- och naturgeografi har studerats.

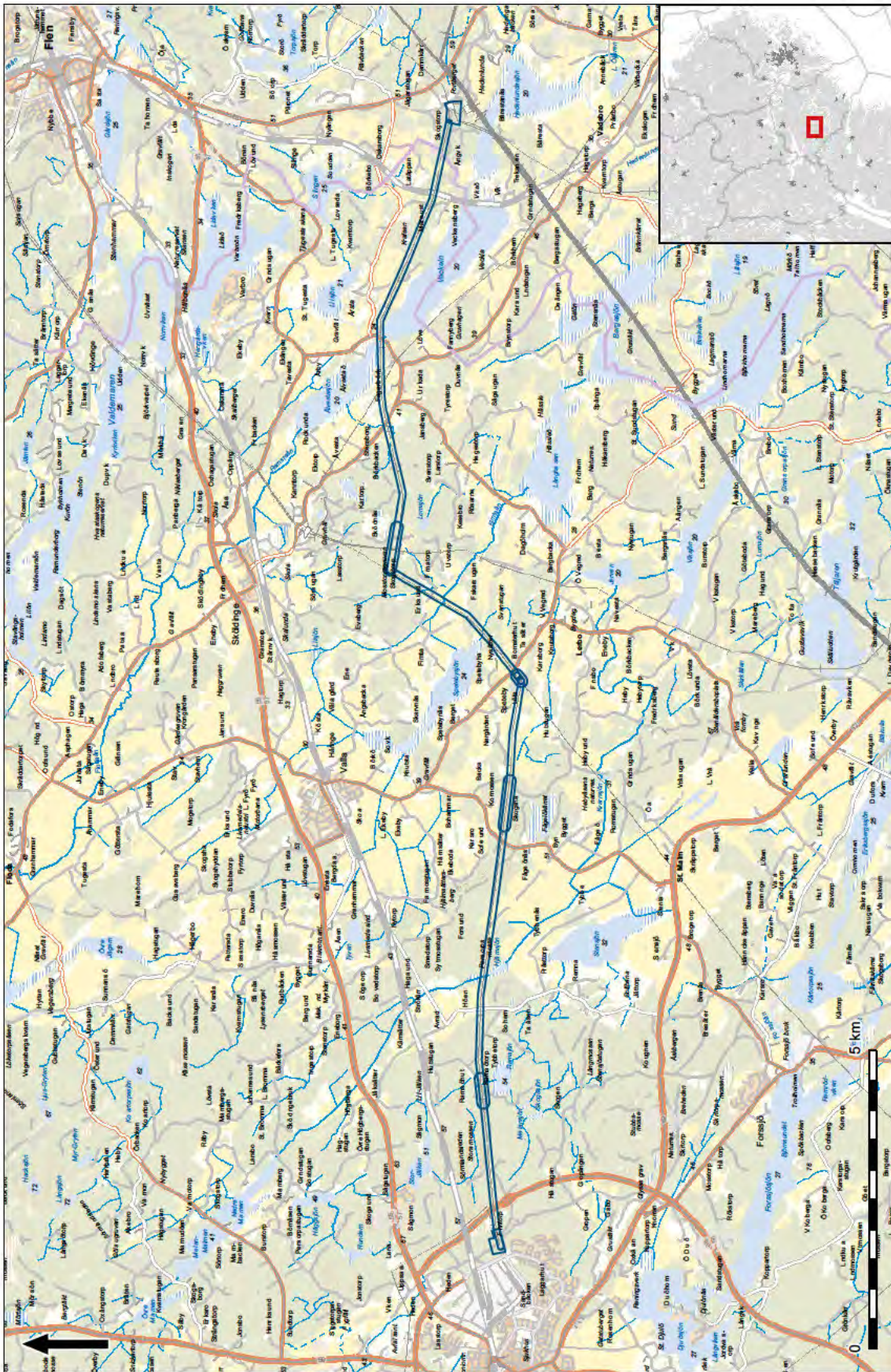
Utredningen har resulterat i 31 nya registrerade kulturlämningar inom, eller i direkt anslut- ning till utredningsområdet. Dessutom har ett antal sedan tidigare kända lämningar besökts var- vid registreringen för flera av dessa har kompletterats/reviderats. I några fall har den antikva- riska bedömningen reviderats för redan registrerade lämningar. Utredningen har även pekat ut 21 potentiella förhistoriska boplatslägen.

Utredningsområdets topografiska förutsättningar har möjliggjort bosättning redan under mesolitikum. Ett rikligt lösfyndsmaterial samt flera undersökta boplatzlokaler i närområdet vi- sar att området har brukats intensivt under mesolitikum och neolitikum, kanske framförallt un- der tidigneolitikum. Flera av de lämpliga boplatzlokaler som utpekats inom den aktuella sträck- ningen skulle hypotetiskt kunna vara från dessa perioder, medan några skulle kunna vara från senare delar av förhistorien.

2022-04-21

2022-101884-0001

FIGUR 1. Utdrag ur Terrängkartan med undersökningsområdet markerat. ©Lantmäteriet Gävle. Medgivande MS2007/04080. Skala 1:100 000.

Inledning

Bakgrund

På uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanlands län har Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU) genomfört en arkeologisk utredning etapp 1 inom ett ca 20 kilometer långt och 100-200 meter brett utredningsområde, motsvarande 240 hektar, i ett område direkt öster om Katrineholm. Utredningsområdet följer befintlig ledningsgata mellan Laggarhult i väster och Hedenlunda i öster. Utredningen föranleddes av Vattenfall Eldistribution AB:s planer på byggnation av en ny 139 kV-ledning inom den aktuella sträckningen. Syftet med utredningen var att skapa ett underlag för Länsstyrelsens fortsatta handläggning av ärendet och för Vattenfalls fortsatta planering av arbetsföretaget.

Rapportupplägg

Rapporten inleds med en kortare bakgrund. Därefter redovisas resultaten från utredningen i tabellform, kartor och text. Efter detta följer en kortfattad överblick av natur- och kulturmiljön i området. Texten avslutas med en redogörelse för hur projektet genomförts med beskrivningar av syfte och metod. Till rapporten hör även två bilagor, med utförliga beskrivningar av de berörda lämningarna och objekten.

Resultat och åtgärdsförslag

Utredningen har resulterat i ett antal nya lämningar vilka registrerats i Kulturmiljöregistret (KMR). Dessutom har vissa revideringar gjorts för några av de sedan tidigare registrerade lämningarna som berörs av utredningsområdet.

Tidigare registrerade lämningar inom och i nära anslutning till utredningsområdet redovisas nedan tillsammans med nyupptäckta dito (nummerserie som inleds med året 2022) samt ett antal potentiella förhistoriska boplatsslägen (objekt 5-52). Sistnämnda kategori måste utredningsgrävas för att kunna bekräfta möjlig/eventuell fornlämningsstatus. Då utbredningen för vissa av de registrerade lämningarna är oklar behöver arkeologiska förundersökningar göras för att kunna avgränsa dessa.

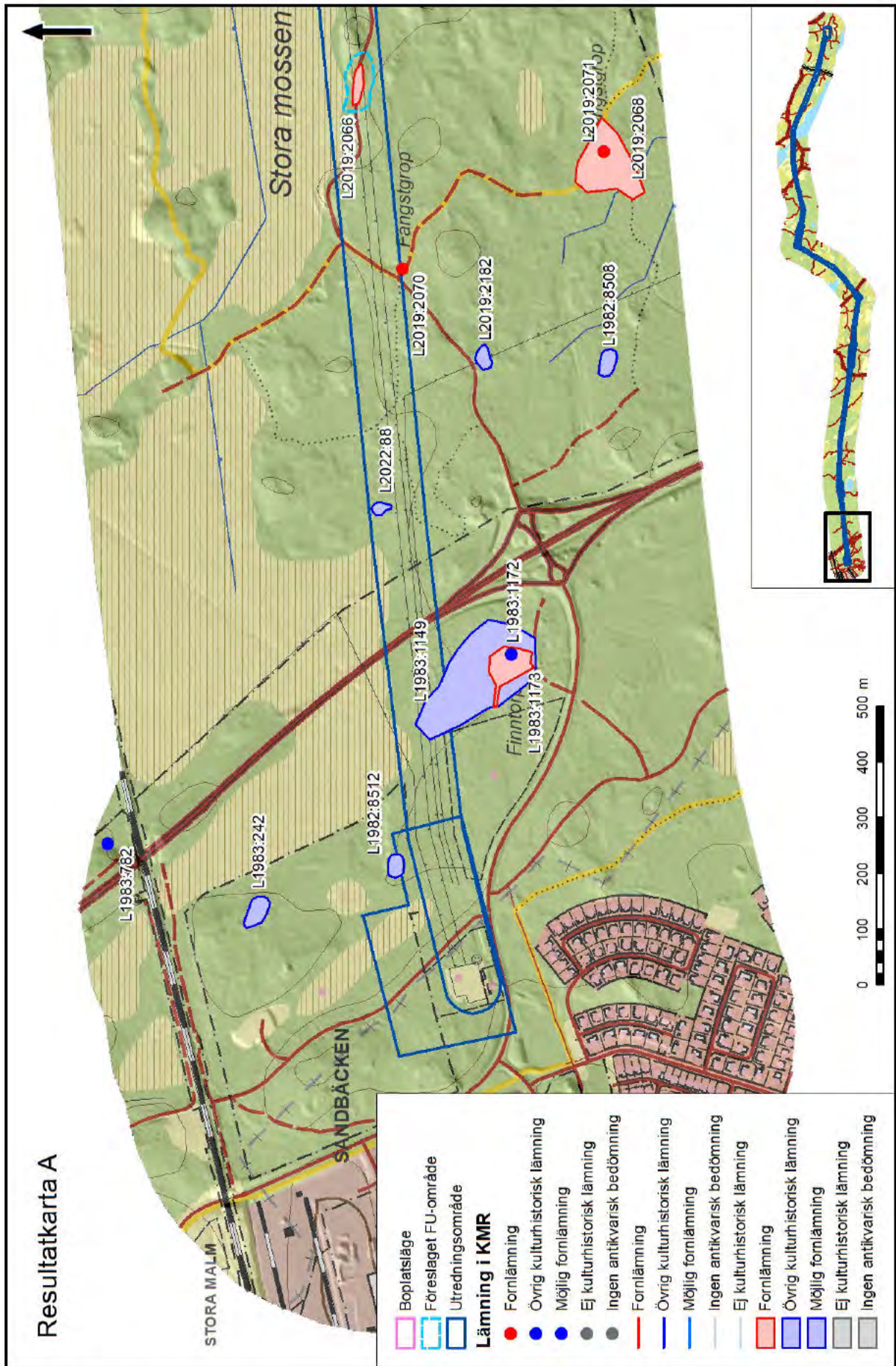
Berörda lämningar och potentiella boplatsslägen presenteras nedan (figur 2-11) mot bakgrund av fastighetskartan från Laggarhult i väster till Hedenlunda i öster.

TABELL 1. Översiktlig tabell över lämningar fördelade på lämningstyp.

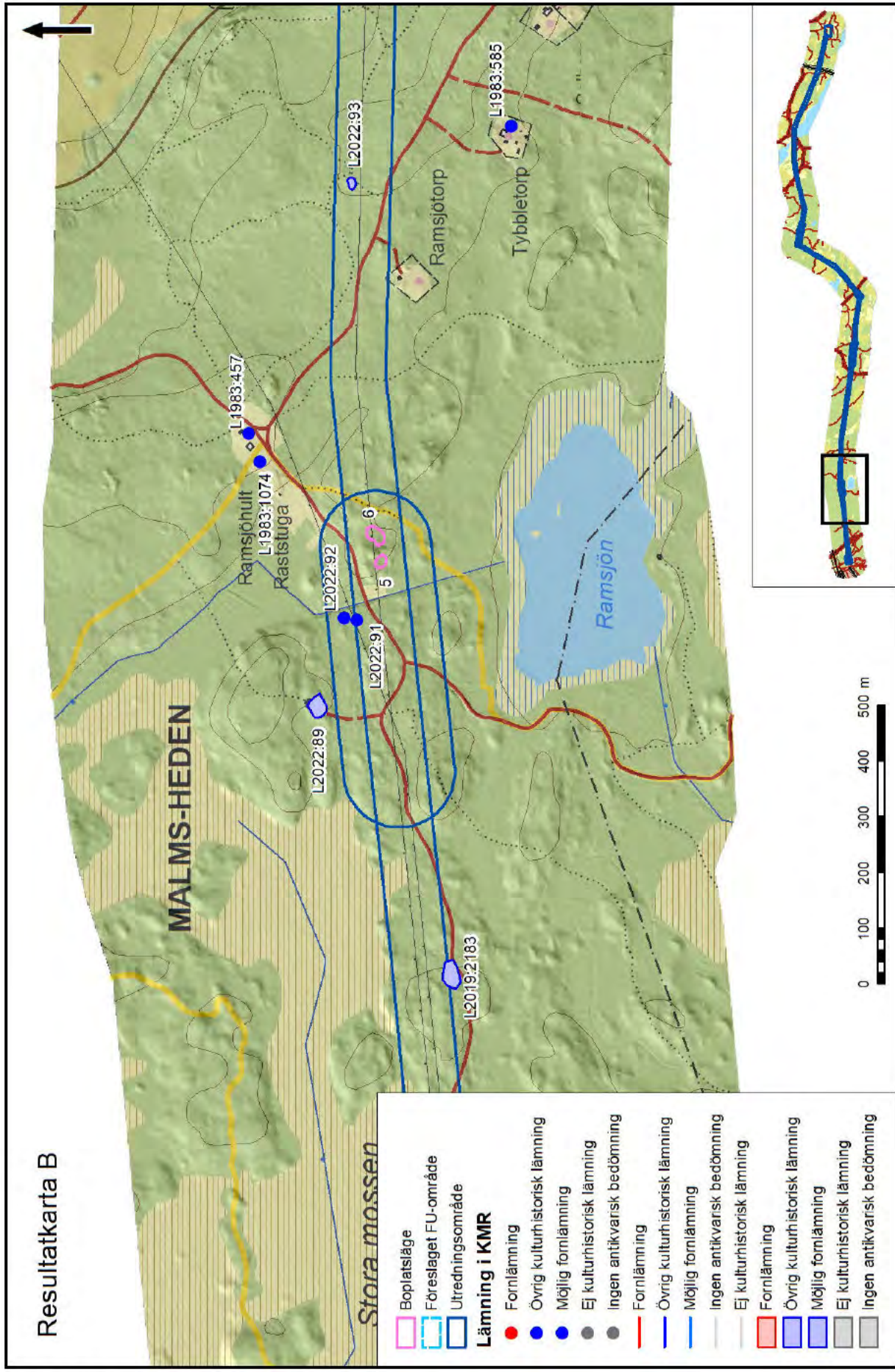
Lämningstyp	Antal
Boplat	1
Brott/täkt	2
Bytomt/gårdstomt	1
Fornlämningsliknande lämning	1
Fyndplats	1
Fångstgrop	1
Färdväg	4
Gravfält	4
Gruvhål	3
Gruvområde	2
Gränsmärke	2
Husgrund, historisk tid	4
Kolningsanläggning	1
Lägenhetsbebyggelse	4
Område med fossil åkermark	1
Område med skogsbrukslämningar	4
Röjningsröse	2
Röse	2
Skåre/jaktvärn	1
Stensättning	8
Vägmärke	1
Övrig	1
<i>Totalt</i>	<i>51</i>

TABELL 2. Översiktlig tabell över lämningarnas antikvariska status.

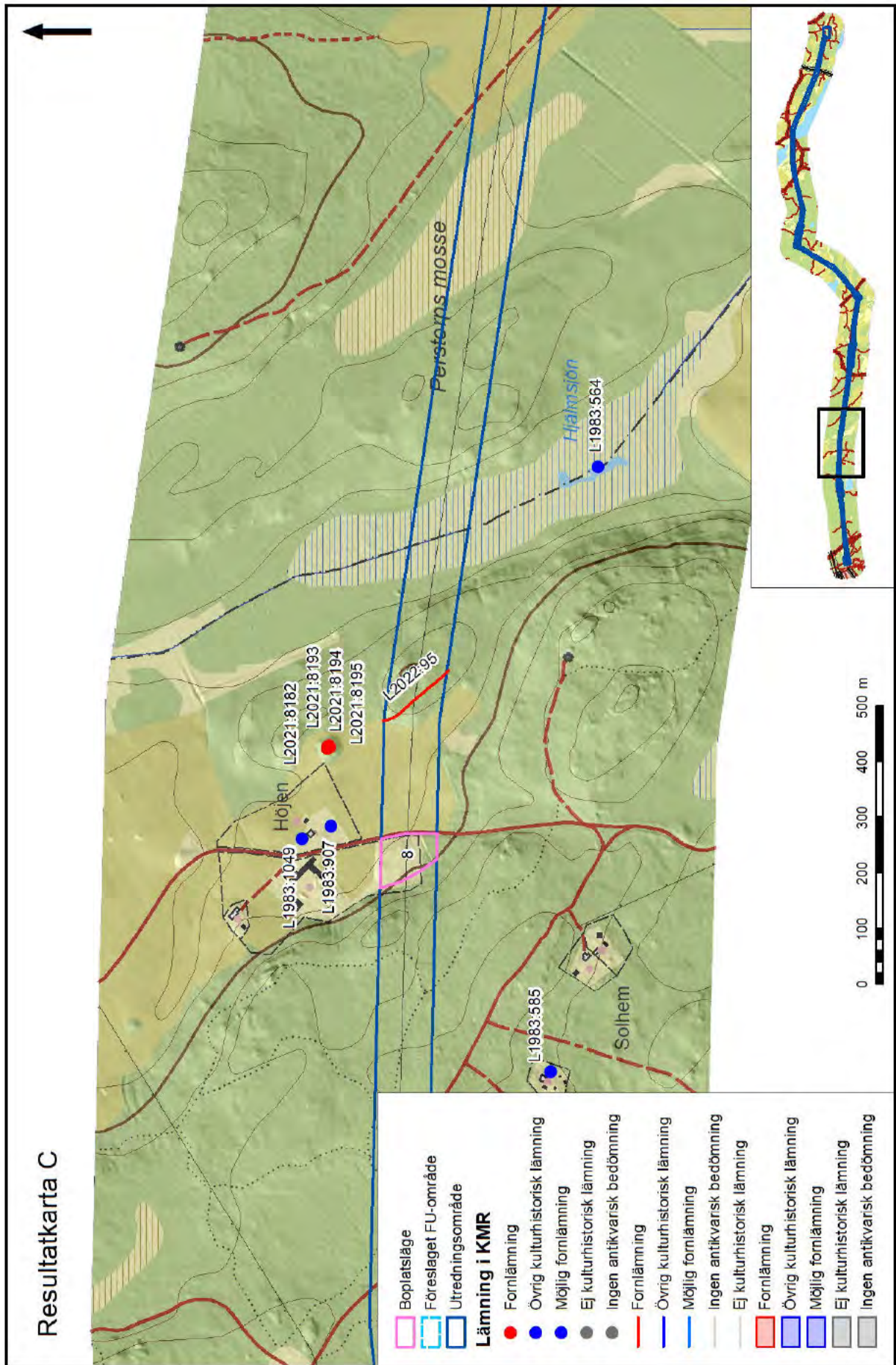
Antikvarisk status	Antal
Fornlämning	16
Övrig kulturhistorisk lämning	21
Möjlig fornlämning	8
Ingen antikvarisk bedömning	6

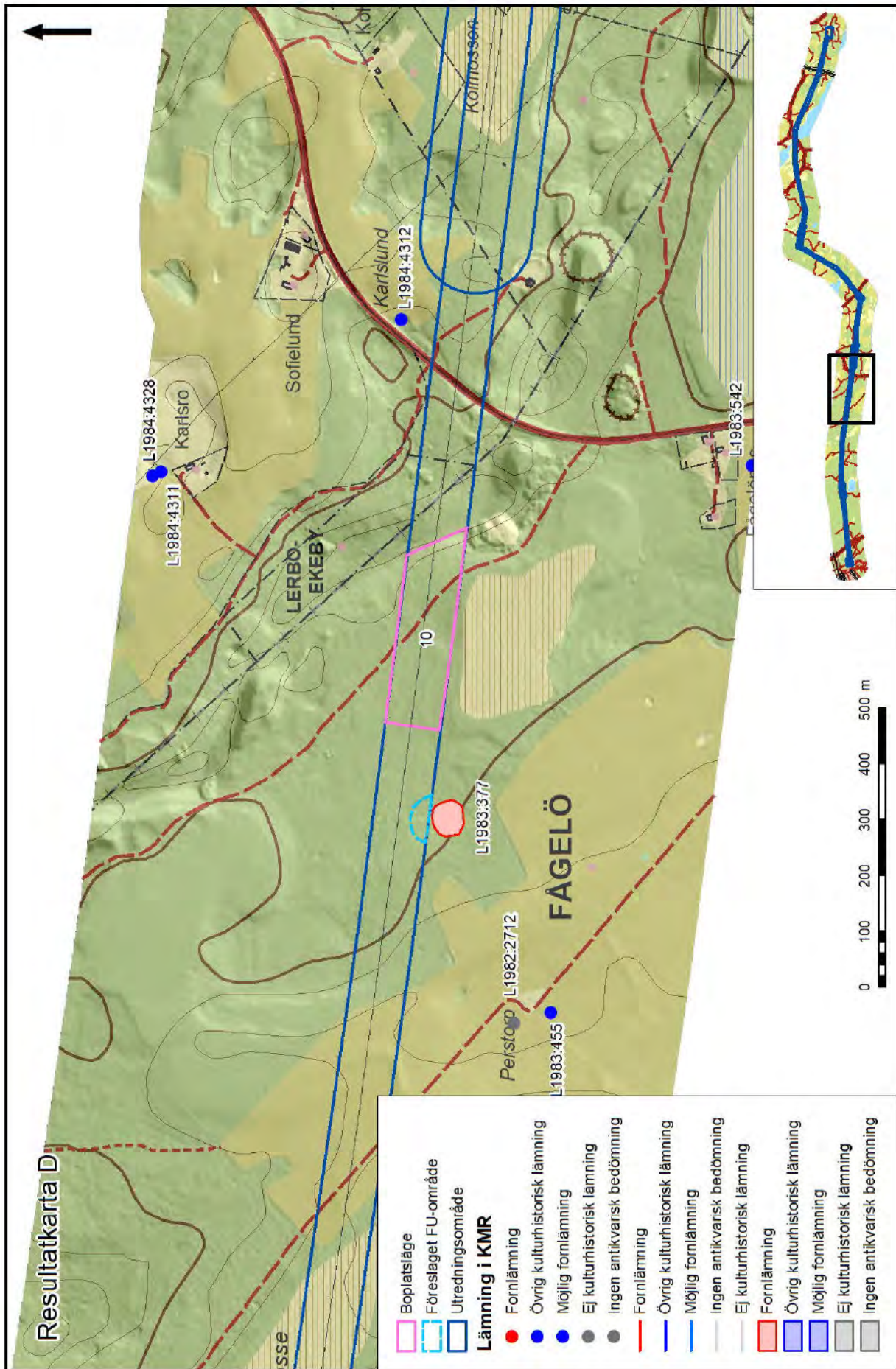
FIGUR 2. Resultatkartan A. Skala 1:10 000.

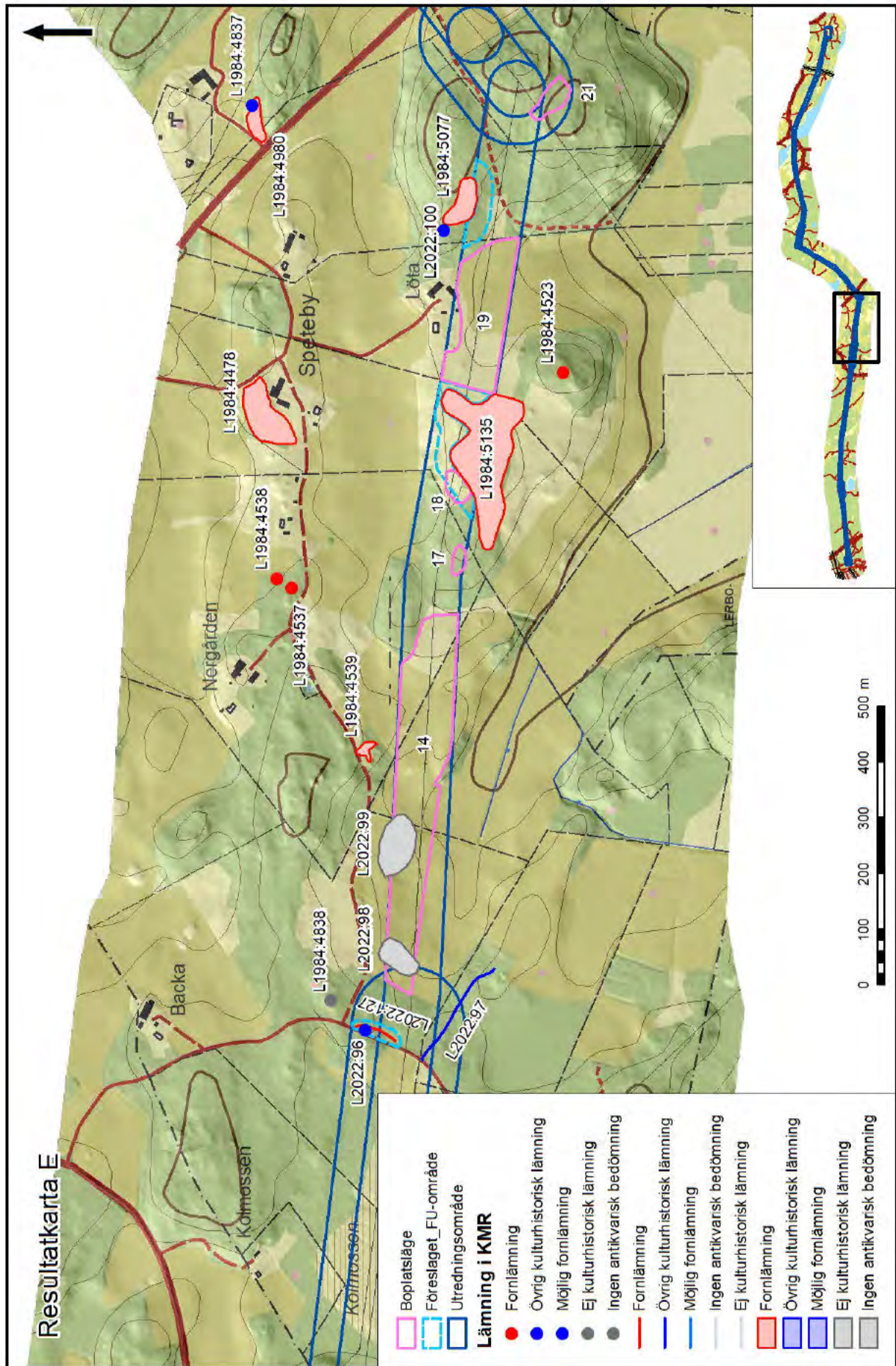
FIGUR 3. Resultat-karta B. Skala 1:10 000.

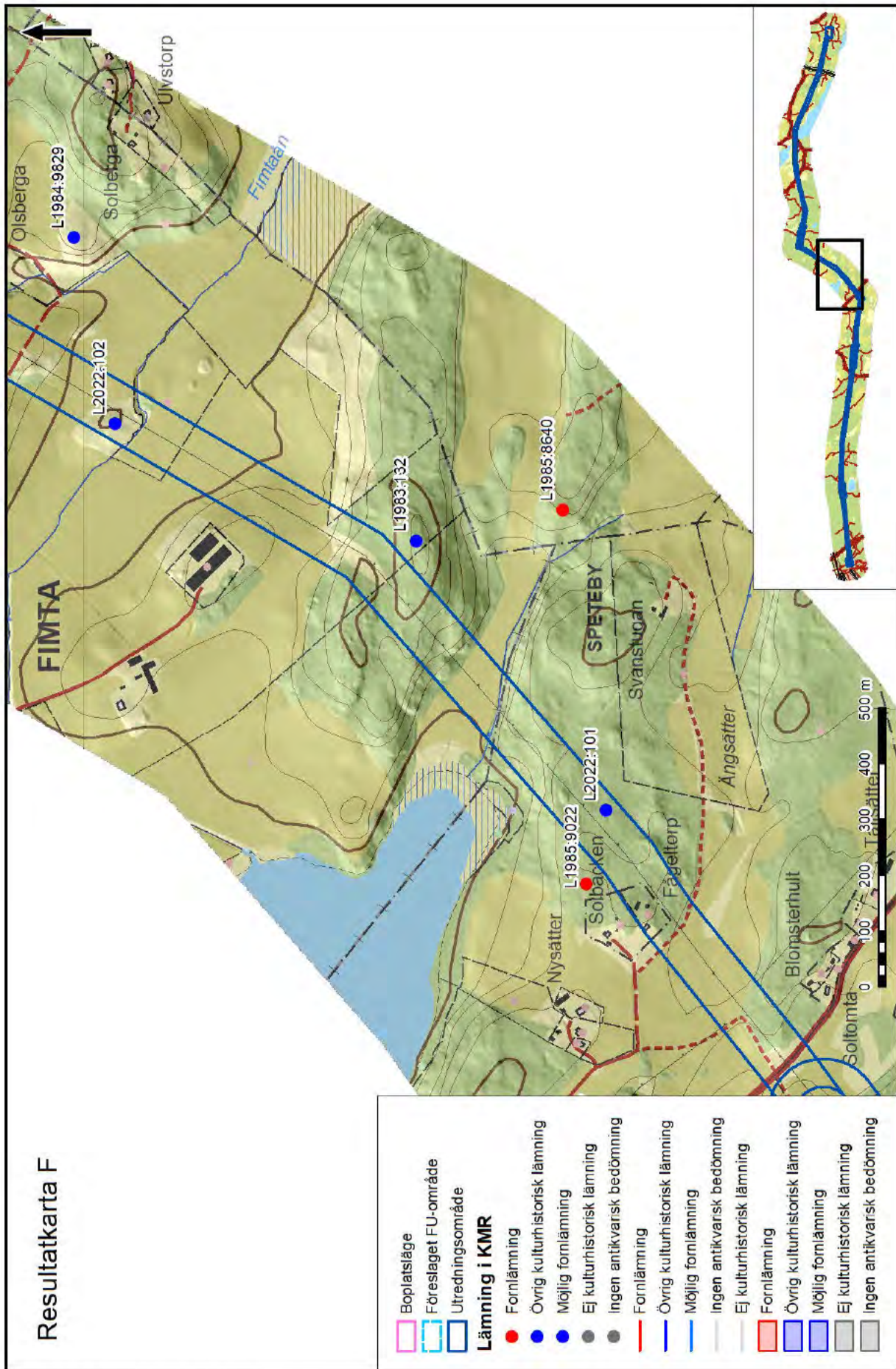
FIGUR 4. Resultat-karta C. Skala 1:10 000.

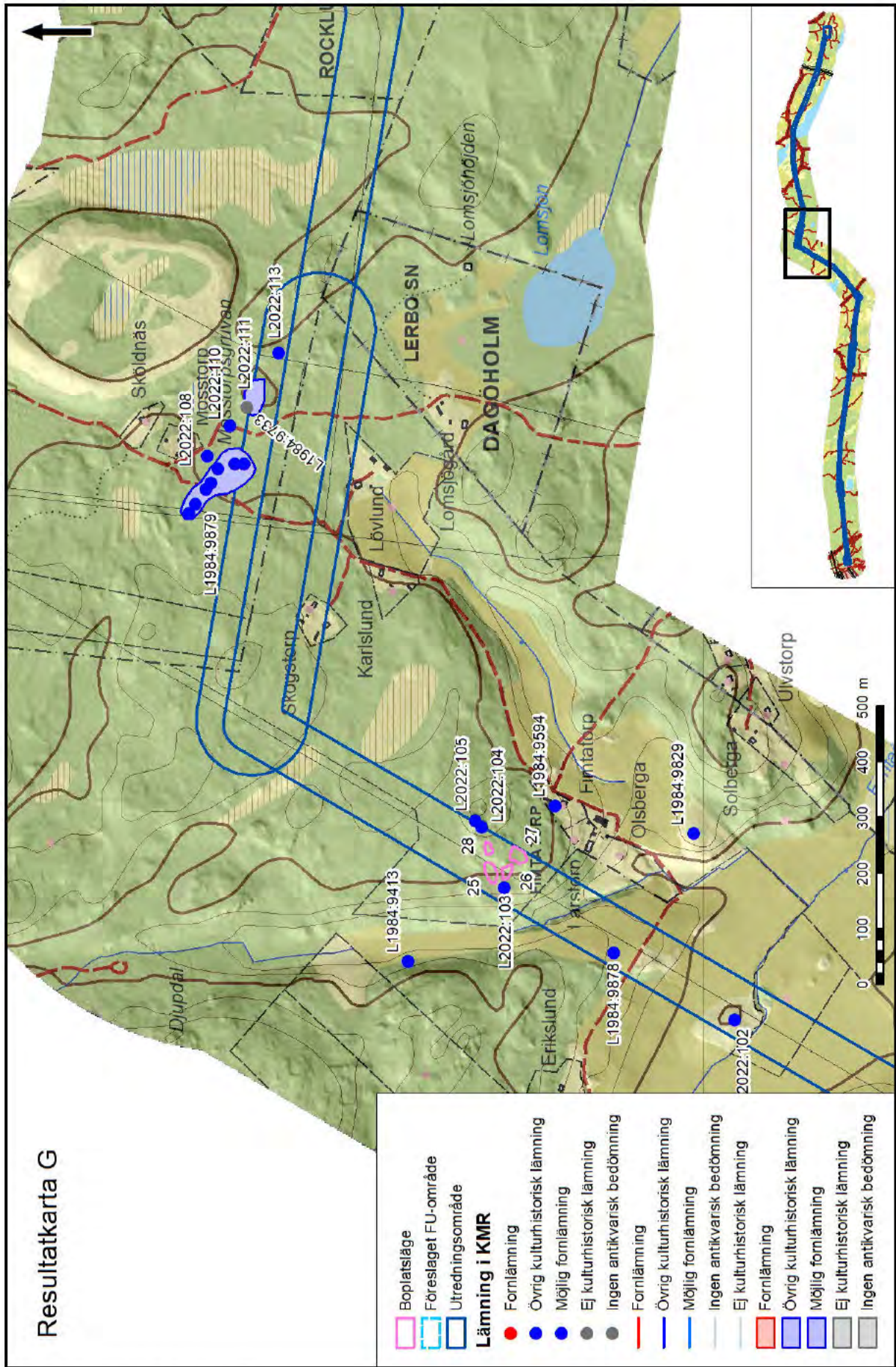
FIGUR 5. Resultatkarta D. Skala 1:10 000.

FIGUR 6. Resultatkartan E. Skala 1:10 000.

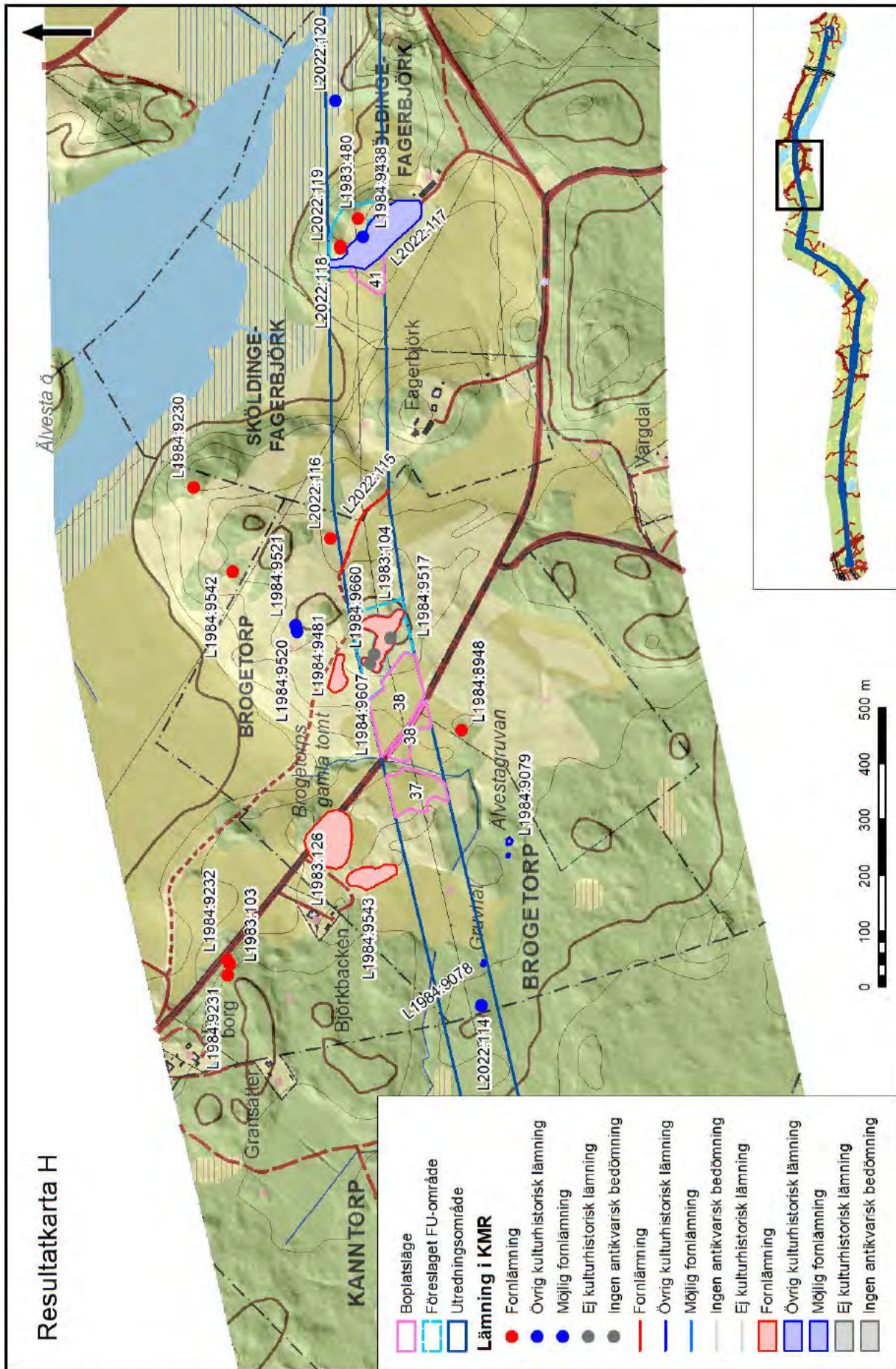

FIGUR 7. Resultatcarta F. Skala 1:10 000.

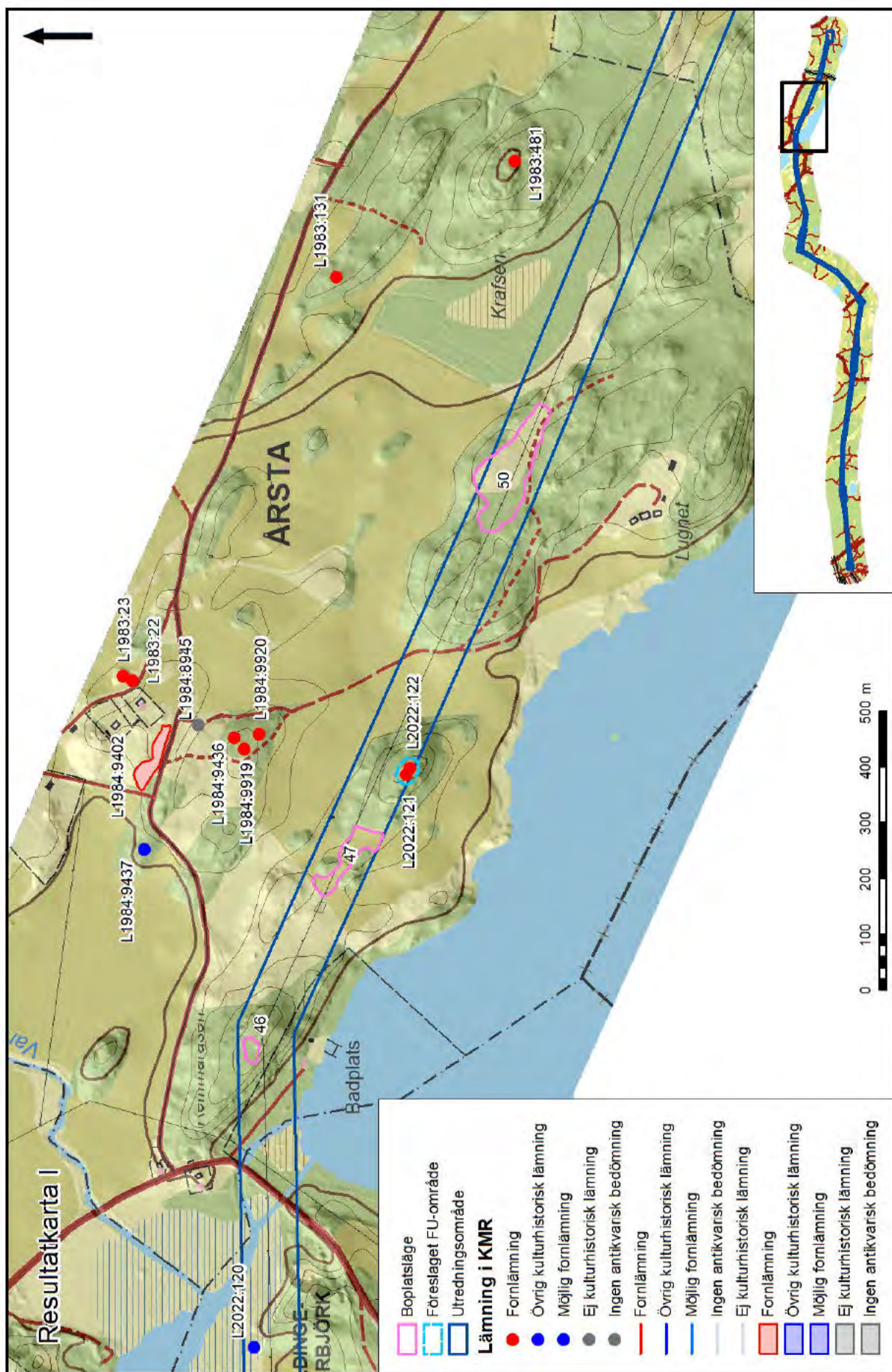

FIGUR 8. Resultatcarta G. Skala 1:10 000.

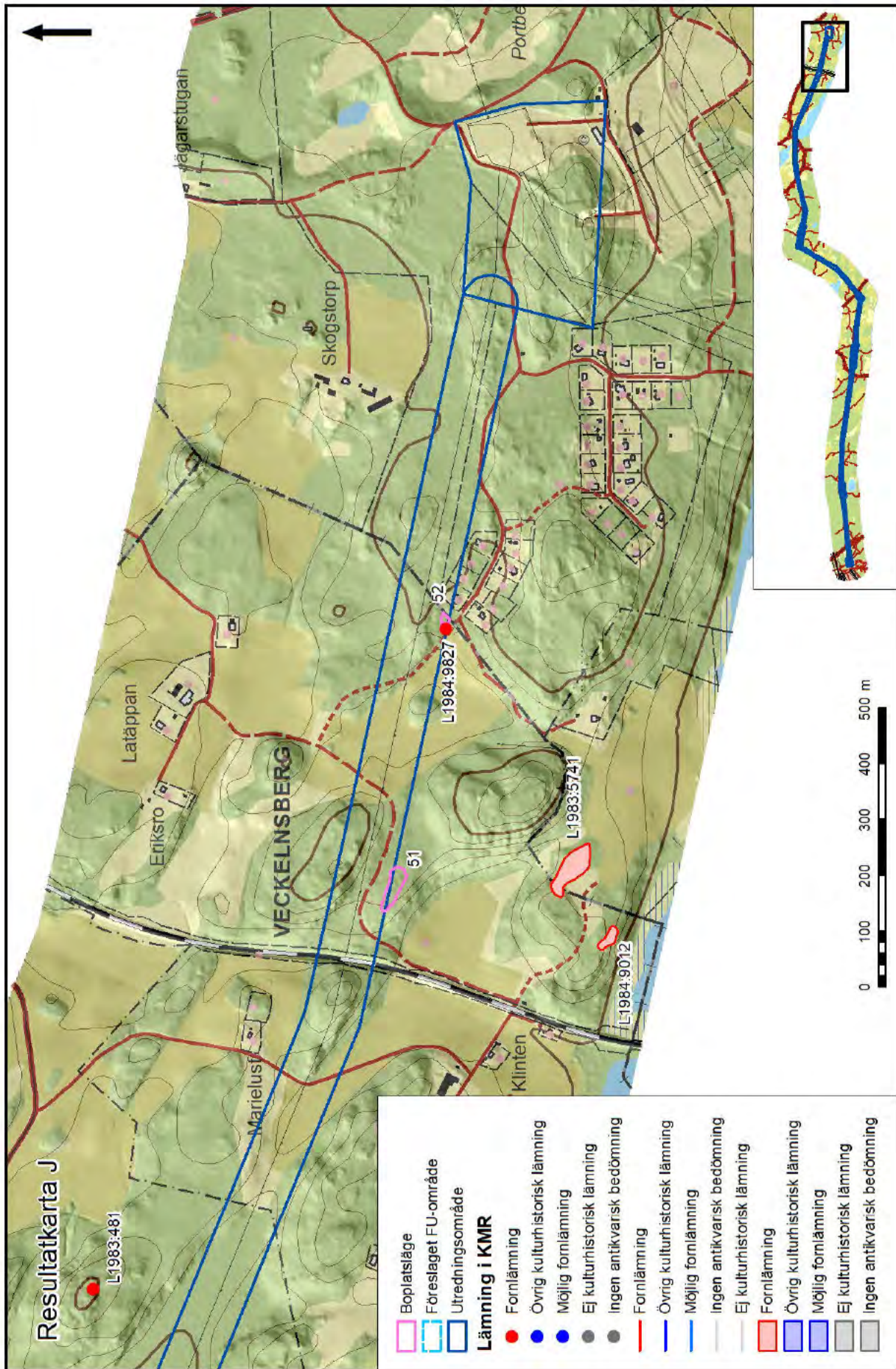

FIGUR 9. Resultatcarta H. Skala 1:10 000.

FIGUR 10. Resultatkarta I. Skala 1:10 000.

FIGUR 11. Resultatkarta J. Skala 1:10 000.

Utredningsområdets kulturlämningar

Innan utredningens genomförande fanns relativt få kända lämningar inom det aktuella området. Efter genomförandet av denna har antalet ökat avsevärt. De nyfunna lämningarna tillhör i princip samma kategorier som de redan kända och visar på ett mer intensivt utnyttjande av landskapet än vad som tidigare kunnat anas.

Sedan tidigare fanns 19 registrerade lämningar inom sträckningen eller i dess omedelbara närhet. Fyra av dessa har nu utgått efter att ha tillförts andra lämningar. I samband med detta har deras antikvariska status ändrats till Ingen antikvarisk bedömning. Det gäller gruvhålet L1984:9733 som överförts till gruvområde L2022:111, samt stensättningarna L1983:104, L1984:9607 & L1984:9660 vilka tillförts gravfältet L1984:9517. Dessutom har några av lämningarna reviderats då deras omfattning konstaterats vara större och mer omfattande. I vissa fall har även den antikvariska bedömningen reviderats för redan registrerade lämningar.

Sammanlagt har åtta nya **fornlämningar**, 15 **övriga kulturhistoriska lämningar**, sex **möjliga fornlämningar** samt två lämningar för vilka **ingen antikvarisk bedömning** varit möjlig att göra registrerats i samband med utredningen. De fullständiga beskrivningarna av de berörda lämningarna återfinns i bilaga 1.

Många lämningar tillhör kategorin **bebyggelselämningar** och utgörs av olika typer av lämningar från senare århundraden. Det finns också en registrerad stenåldersboplatz under kategorin **boplatser**. Den förhistoriska bebyggelsen, troligtvis främst från järnålder men i viss mån även bronsålder, representeras i övrigt av ett antal **gravar**, vilka i några fall återfinns samlade på större gravfält. Flertalet sådana lokaler ligger i anslutning till senare tiders jordbruksmark och tillhörande bebyggelse. **Agrara lämningar** i form av fossil åkermark och ett röjningsröse visar att uppodlingsraden i området tidigare varit större än dagens. En del lämningar har tydlig karaktär av utmarksbruk under historisk tid och representeras av kategorierna **jakt & fångst**, **industriell verksamhet och skogsbruk** samt **metallframställning och bergsbruk**. Flera gruvlämningar ligger i nära anslutning till den stora Kanntorpsgruvan som en gång var en av de största i regionen. Sträckningen genomkorsas av flera mindre vägar. I några fall har dessa registrerats som **Kommunikationslämningar**. Vissa utgörs mer eller mindre av två hjulspår, men i ett fall rör det sig om en tydligt uppbyggd vägbank. Under kategorin Övriga lämningar återfinns två gränsmärken, en fyndplats för en stenyxa samt två stenansamlingar varav den ena bedömts som en fornlämningsliknande naturbildning och den andra kan möjligen vara någon form av prospekteringsgrop relaterad till gruvnäringen i området.

Sammanlagt har 8 nya **fornlämningar** registrerats. De utgörs av tre vägar (L2022:95, L2022:115, L2022:127), två rösen (L2022:121 & L2022:122), samt tre stensättningar (L2022:116, L2022:118 & L2022:119). Dessutom har ytterligare åtta nyfunna stensättningar tillförts det sedan tidigare registrerade gravfältet L1984:9517 vid Brogetorp vars utsträckning har reviderats och blivit betydligt större. I samband med detta har till nyss nämnda gravfält även tillförts några sedan tidigare registrerade intilliggande stensättningar. Storleken på en av dessa (L1984:9660) har justerats och utökats rejält, från 8 till 17 meter. Tidigare hade stensättningen bedömts vara mindre, men belägen på en moränkörtel. Vår bedömning är att hela konstruktionen utgör en anlagd stensättning. Vidare har en ny antikvarisk bedömning gjorts av en tidigare Möjlig fornlämning (1983:1173), lägenhetsbebyggelsen Finntorpet, som nu bedömts som Fornlämning. Denna lämningens utbredning har dessutom blivit större då en brunn hittades strax väster om gränsen för den tidigare utbredningen. Denna har nu tillförts lägenhetsbebyggelsen.

Därutöver har 15 nya **övriga kulturhistoriska lämningar** registrerats. Bland dessa återfinns ett gruvområde (L2022:111), ett gruvhål (L2022:113), en jaktskåre (L2022:102), tre husgrunder (L2022:108, L2022:110 & L2022:120), två stenbrott (L2022:101 & L2022:104), två gränsmärken (L2022:103 & L2022:105), två röjningsrösen (L2022:91 & L2022:92), en färdväg (L2022:97) samt

en stenkonstruktion vars funktion är oklar (2022:114). Dessutom har ytterligare några sedan tidigare kända lämningar korrigerats/kompletterats. Det rör sig bland annat om utbredningen för fossil åkermark (L1983:1149) i direkt anslutning till det ovan nämnda Finntorpet. Nyfunna bergshistoriska lämningar vid Mosstorp i form av gråstensvarp samt ytterligare tre gruvhål har tillförts ett redan tidigare registrerat gruvområde (L1984:9879). En lämning som tidigare bedömts som Möjlig fornlämning (L1983:1149) har nu bedömts som en Övrig kulturhistorisk lämning.

Utifrån äldre kartmaterial kunde platsen för två torp (L2022:98 & L2022:99) noteras inom utredningsområdet. Inga spår efter dessa kunde iakttagas då båda låg i nuvarande åkermark. För dessa har den antikvariska statusen bedömts som *Ingen antikvarisk bedömning*.

Därtill har 6 *möjliga fornlämningar* registrerats i form av två områden med skogsbrukslämningar (L2022:88 & L2022:89), en kolningsanläggning (L2022:93), en bytomt (L2022:117), en läghetsbebyggelse (L2022:100), en husgrund (L2022:96).

Därtill har 21 lämpliga lägen för förhistoriska boplatser observerats. Dessa beskrivs i bilaga 2. Det rör sig dels om åtta topografiskt fördelaktiga lägen för bosättning under brons- och järnålder (obj 8, 14, 19, 37, 38, 41, 47 & 50), i flera fall i anslutning till gravlokaler och/eller bebyggelseenheter från historisk tid, exempelvis vid Brogetorps f d bytomt och vid Fagerbjörk. Ytterligare 13 lämpliga lägen för stenåldersboplatser (obj 5, 6, 10, 17, 18, 21, 25, 26, 27, 28, 46, 51 & 52) har identifierats utifrån topografi och relation till äldre strandlinjer samt jordmån (sand).

Agrara lämningar

TABELL 3. Agrara lämningar.

ID	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Övrigt	Resultatkarta
L1983:1149	Område med fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning	Ny bedömning, tidigare Möjlig fornlämning	A
L2022:91	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning		B
L2022:92	Röjningsröse	Övrig kulturhistorisk lämning		B

I västra änden av utredningsområdet (Resultatkarta A) ligger ett område med fossil åkermark vid Finntorp (**L1983:1149**). Vid besök hösten 2021 kunde det konstateras att det geografiska läget behövde justeras. Det befanns ligga förskjutet något mot norr i förhållande till tidigare registrering. Den ca 250 x 150 meter stora sammanhängande odlingsytan kan utifrån sitt läge antas ha en koppling till det intilliggande torp (L1983:1173) som kan beläggas i kart- och arkivmaterial tillbaka till 1700-talets förra hälft (se nedan). I anslutning till den forna åkermarken finns ett 15-tal röjningsrösen (figur 12), flertalet mot norr. Åkermarken uppvisar dock inga specifika formelement som minner om äldre tiders bruk varför den antikvariska bedömningen nu ändrats från Möjlig fornlämning till Övrig kulturhistorisk lämning.

Drygt två kilometer öster om Finntorp registrerades två röjningsrösen (**L2022:91 & 92**) i västra utkanten av äldre igenvuxen åkermark vid Ramsjöhult (figur 13). I området kan ängsmark beläggas i kartmaterial från 1600-talet. Den angränsande åkern från vilken röjningsstenen antas härröra kan tidigast beläggas på Häradsökonomiska kartan från 1897-1901 (figur 14) (RAK-j122-66-11). Då någon odlingsverksamhet inte kan beläggas på platsen före år 1850 har de både bedömts som "Övrig kulturhistorisk lämning".

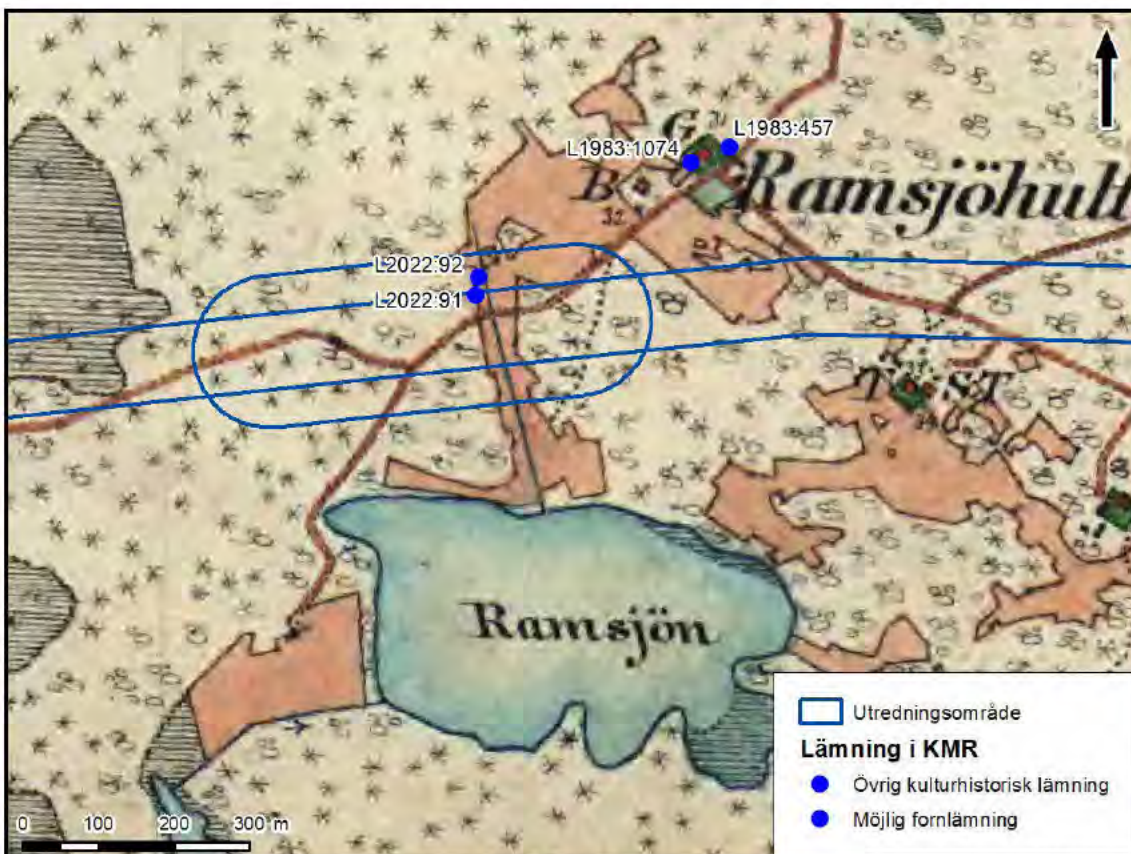
FIGUR 12. Röjningsröse beläget i södra kanten av utredningsområdet vid Finntorp (Resultatkarta A). Röset är ett av flera som ligger i norra utkanten av äldre igenvuxen åkermark (L1983:1149) som omger gårdstomten för ett numera försvunnet torp. Foto: [redacted], SAU.

2022-04-21

2022-101884-0001

FIGUR 13. Røjningsröse L2022:92 beläget i västra kanten av igenvuxen åkermark vid Ramsjöhult (Resultatkarta B).
Foto: [redacted], SAU.

FIGUR 14. Enligt en karta från tiden kring sekelskiftet 1900 (RAK-J122-66-11) har de båda registrerade odlingsrösen (L2022:91 och L2022:92) vid Ramsjöhult (Resultatkarta B) legat i kanten av dåtida åkermark. Skala 1:10 000.

Bebyggelseämningar

TABELL 4. Bebyggelseämningar.

ID	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Övrigt	Resultatkarta
L1983:1173	Lägenhetsbebyggelse	Fornlämning	Ny bedömning, tidigare Möjlig fornlämning. En brunn har tillförts lämningen	A
L2022:96	Husgrund, historisk tid	Möjlig fornlämning		E
L2022:98	Lägenhetsbebyggelse	Ingen antikvarisk bedömning, uppgift om		E
L2022:99	Lägenhetsbebyggelse	Ingen antikvarisk bedömning, uppgift om		E
L2022:100	Lägenhetsbebyggelse	Möjlig fornlämning		E
L2022:108	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning		G
L2022:110	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning		G
L2022:117	Bytomt/gårdstomt	Möjlig fornlämning		H
L2022:120	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning		H

Utredningsområdet löper mestadels genom skogsbevuxna utmarker. På några platser finns äldre bebyggelse från historisk tid i eller i nära anslutning till den aktuella sträckningen. Längst ut i västra änden (Resultatkarta A) ligger platsen för Finntorp (L1983:1173). Detta är belagt på en ägodelningskarta från 1747 (figur 15) (LS C70-136:2) och har i husförhörslängderna kunnat spåras ytterligare några år bakåt, till 1731 då [redacted] bodde här med hustrun [redacted] (Riksarkivet, husförhörslängder, Stora Malma socken SE/ULA/11457/A I/1). Torpet benämns under 1700-talet i dessa längder som "Ängstugan/Ängstufwan eler Fintorp". Idag finns ingen bebyggelse på platsen, men en husgrund med spisröse och nedrasat taktegel av enkupig modell ligger i västra kanten mot den tidigare åkermarken (figur 16). Väster om husgrunden finns även en stensatt brunn som antas ha ingått i torpläget. Denna har nu tillförts lämningen. Gårdstomten som till största delen utgörs av berghäll omges i öster, väster och norr av äldre, igenvuxen åkermark (1983:1149). I norra utkanten av denna åkermark ligger åtskilliga odlingsrösen (se ovan) som vittnar om äldre tiders odlarmöda på torpet. Enligt en informationsskylt som den lokala hembygdsföreningen rest på platsen var torpet i mitten av 1800-talet boställe åt skogvaktaren [redacted] som sköt en stor varg på Esbyggeskogen.

FIGUR 15. Utsnitt ur karta från 1747 (LM C70-136:2) med torpet Finntorp (L193:1173). Idag beläget invid en trafikplats i östra utkanten av Katrineholm, men på 1700-talet låg det enligt utete i skogen. Utan skala.

Vid Höjen (Resultatkarta C) korsar sträckningen åkermark tillhörande gården vars bebyggelse ligger ett hundratal meter norrut. Vid Speteby i områdets mellersta del (Resultatkarta E) tangerar gården Löta den norra kanten. Detta är en gård som flyttats ut från Speteby i samband med laga skifte år 1860 (LS C43-44:5). På ett impediment direkt öster om gården upptäcktes grunderna efter en äldre byggnad (L2022:100) i samband med ett besök på ett sedan tidigare registrerat gravfält (L1984:5077). Husgrunden (figur 17 & 18) ger ett relativt ålderdomligt intryck och har ej kunnat bekräftas i kartmaterial från tiden efter 1850. Den har därför bedömts som en möjlig fornlämning. Möjligen kan den vara identisk med backstugan Hagstugan, omnämnd under Speteby i socknens husförhörslängder (Riksarkivet, husförhörslängder, Lerbo socken 10830 Al/6-20) under perioden 1803-1876. År 1803 beboddes Hagstugan av torparen [REDACTED] och hans hustru [REDACTED], båda födda i mitten av 1740-talet. Enligt 1700-talets storskifteskarta (LS C43-44:1) ligger husgrunden på mark som då nyttjats som hästhage.

Omkring en kilometer väster om Löta har det enligt 1860 års laga skifteskarta för Speteby (figur 19) (LS C43-44:5) legat två torp, Skoglund och Ängsstugan, i den nuvarande åkermarken. Läget för dessa har registrerats som lägenhetsbebyggelser (L2022:98 & 99). Då båda ligger i plöjd mark kunde inga fysiska spår noteras på plats.

Ett hundratal meter väster om platsen för torpet Skoglund noterades en grop efter en jordkällare (L2022:96) i områdets norra utkant. Någon bebyggelse på platsen har inte kunnat beläggas i det historiska kartmaterialet varför dess ålder är oklar. Den ligger utmed en äldre vägsträckning som återfinns på storskifteskartan över Speteby från 1763 (LS C43-44:1).

Vid Mosstorpsgruvan registrerades en husgrund (figur 20) till en ekonomibygnad (2022:108) samt resterna efter en jordkällare (L2022:110) strax norr om utredningsområdet (Resultatkarta G). Husgrunden har kunnat identifieras som rester efter en ekonomibygnad tillhörande torpet Mosstorp på en gruvkarta upprättad år 1905 (Mosstorpsgruvan, gruvkarta 69, SGU). Torpet är fortfarande bebott. Enligt boende på torpet, vars bostadshus ligger ett femtiotal meter norrut, utgör husgrunden rester efter en ladugård. Inslag av cement visar att den använts i relativt sen tid. Torpets äldsta belägg i kartmaterialet är från en karta över Ramsta från 1885 (figur 21) (LM 04-skö-157), men i socknens husförhörslängder kan det spåras tillbaka till den äldsta bevarade från år 1691 (SE/ULA/11355/A I/1) då det beboddes av [REDACTED] med familj.

FIGUR 16. Äldre husgrund i västra delen av gårdstomten för torpet Finntorp (L1983:1173). Det gamla trädet som växer innanför syllstensraden visar att det var bra länge sedan byggnaden var i bruk (Resultatkarta A). Foto: [REDACTED], SAU.

I utredningsområdets östra del passerar sträckningen gården Fagerbjörk med flera äldre kvarstående byggnader. Gården, som finns belagd i kartmaterialet tillbaka till en geometrisk avmätning från 1688 (LM C8:20), omnämns i skriftligt material redan på 1400-talet (DMS). Gårdstomten (L2022:117) har nu registrerats utifrån utbredningen på 1860 års laga skifteskarta (figur 22) (LM C65-13:1).

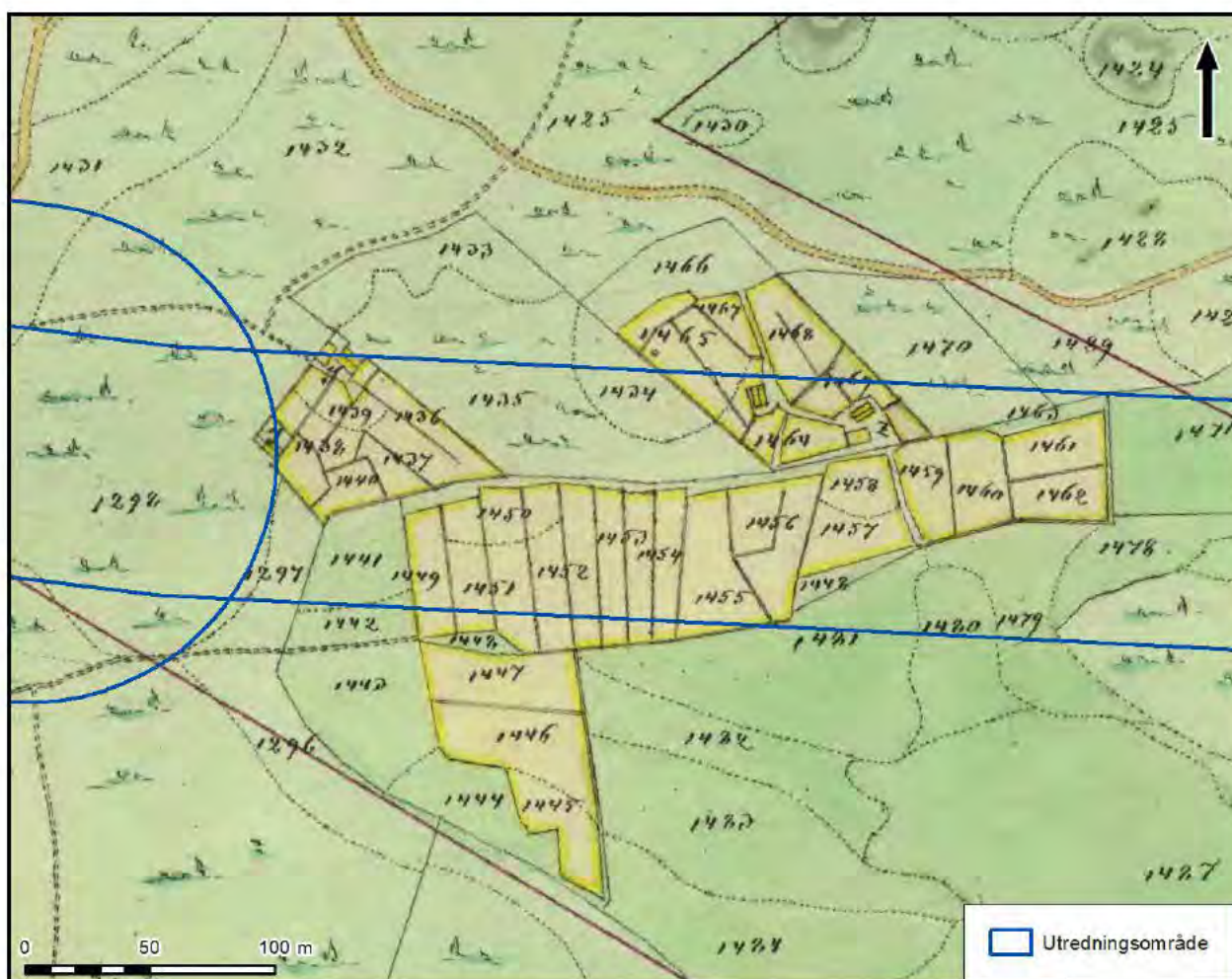
Grunderna efter en mindre byggnad (L2022:120) påträffades ca 200 meter öster om Fagerbjörk. Den har inte kunnat identifieras i det äldre kartmaterialet utan kan bara beläggas tillbaka till 1958 års ekonomiska kartblad (RAK J133-9G8i58). Husgrunden ligger i kanten av den våtmark som omger Älvestasjön efter sjösänkningar som genomfördes i slutet av 1800- och början av 1900-talet. Rimligen kan inte någon byggnad ha stått på platsen innan dess.

FIGUR 17. Husgrund (L2022:100) efter förmodad backstuga invid gården Löta, strax söder om Speteby (Resultatkarta E). Foto: [redacted], SAU.

FIGUR 18. Spisröse med tegelfragment och järnföremål från husgrunden 2022:100 på föregående fotografi. Foto: [redacted], SAU.

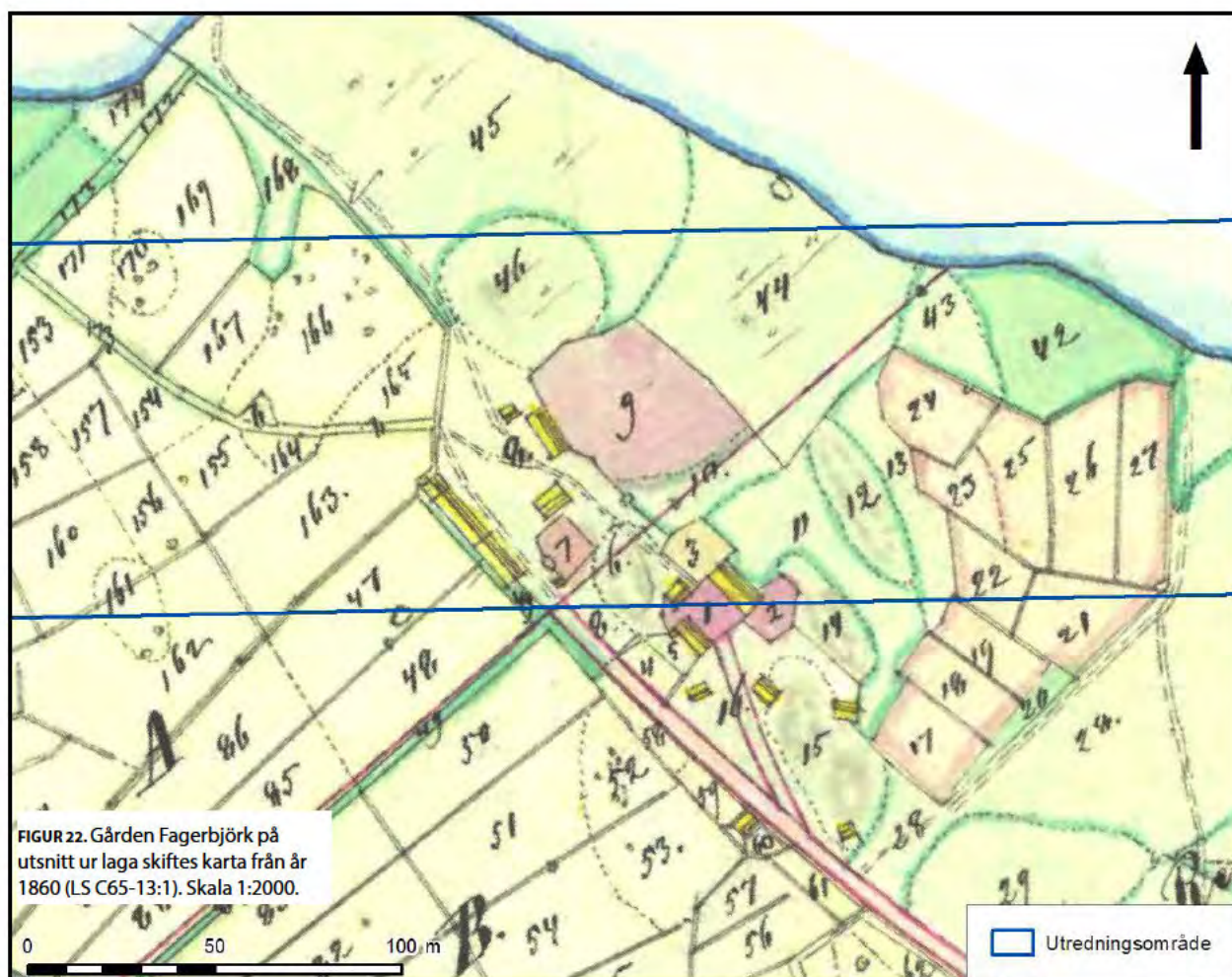
FIGUR 19. Utsnitt ur laga skifteskarta över Speteby från 1860 (LS C43-44:5) med de båda torpen Skoglund och Ängstugan (nu registrerade som L2022:98 och L2022:99) som legat inom det nu aktuella utredningsområdet (Resultatkarta E).

FIGUR 20. Husgrund efter ekonomibyggnad (L2022:108) vid Mosstorp (Resultatkarta G). Torpets rödfärgade bostadshus skymtar i bakgrunden. Foto: SAU.

FIGUR 21. De båda torpen Mosstorp och Sköldnäs samt gruvhål (svarta markeringar) på en karta över Ramsta från 1885 (LM 04-skö-157). Skala 1:4000.

FIGUR 22. Gården Fagerbjörk på utsnitt ur laga skiftes karta från år 1860 (LS C65-13:1). Skala 1:2000.

Boplatser

TABELL 5. Boplatser.

ID	Lämningsstyp	Antikvarisk bedömning	Övrigt	Resultatkarta
L2019:2066	Boplat	Fornlämning	Fynd av kvarts och skärvsten	A

I samband med en tidigare utredning som tangerade det nu aktuella områdets västligaste del registrerades en boplat (L2019:2066) drygt 1,5 kilometer öster om transformatorstationen i Laggårhult (Resultatkarta A). Där noterades förekomst av skärvsten och kvarts i dikeskanten till den grusväg som här passerar den södra kanten av våtmarken Stora mossen. Vid besök hösten 2022 kunde dessa iakttagelser dock inte bekräftas.

Gravar

TABELL 6. Gravar.

ID	Lämningsstyp	Antikvarisk bedömning	Övrigt	Resultatkarta
L1983:104	Stensättning	Fornlämning	Tillförs L1984:9517	H
L1983:377	Gravfält	Fornlämning	Ligger direkt S om utredningsområdet	D
L1983:480	Stensättning	Fornlämning		H
L1984:5077	Gravfält	Fornlämning		E
L1984:5135	Gravfält	Fornlämning		E
L1984:9438	Stensättning	Fornlämning		H
L1984:9517	Gravfält	Fornlämning	Utökat med 9 nya stensättningar samt 3 intilliggande sedan tidigare registrerade	H
L1984:9607	Stensättning	Fornlämning	Tillförs L1984:9517	H
L1984:9660	Stensättning	Fornlämning	Tillförs L1984:9517	H
L2022:116	Stensättning	Fornlämning		H
L2022:118	Stensättning	Fornlämning		H
L2022:119	Stensättning	Fornlämning		H
L2022:121	Röse	Fornlämning		I
L2022:122	Röse	Fornlämning		I

De registrerade gravarna i området ligger huvudsakligen i anslutning till den uppodlade marken och den där belägna bebyggelsen från historisk tid. Den västra delen utgörs av skogsmark utan kända förhistoriska gravlämningar.

På östra sidan av Perstorps mosse korsar utredningsområdet ett större, sammanhängande åkerområde kring Stensjön. I skogen strax norr denna åkermark (Resultatkarta D) tangerar ett gravfält (L1983:377) utredningsområdets södra kant. Gravfältet består av 15 runda stensättningar. Konstruktionerna är flacka och övertorvade och var i flera fall svåra att urskilja vid besök på platsen under hösten 2021. Med tanke på stensättningarnas flacka karaktär och platsens vegetation föreligger en risk att gravfältets utbredning skulle kunna vara ännu större och att ytterligare, oansenliga gravkonstruktioner skulle kunna finnas inom utredningsområdet. Det krävs dock en förundersökning för att undersöka denna möjlighet.

I områdets mellersta del, på marker tillhörande Speteby, finns flera registrerade gravar och gravfält. Ett mindre gravfält (L1984:4539) bestående av några runda stensättningar återfinns strax norr om utredningsområdet. Ett mycket stort gravfält (L1984:5135) ligger till stor del inom utredningsområdet (Resultatkarta E). Det registrerade gravfältets utbredning mäter 280 meter på längden och upp till 150 meter på bredden. Det ligger delvis i skogsmark och till viss del i hagmark. Totalt finns 55 synliga gravkonstruktioner av varierande former. Merparten utgörs av runda stensättningar, men här finns också en rektangulär och en triangulär sådan, en rest sten samt sju gravhögar. Vid besök hösten 2021 kunde det konstateras att en stor del av gravfältets meller-

sta del utgörs av hållmark utan synliga gravkonstruktioner. Intrycket var att det i själva verket skulle kunna röra sig om minst två olika gravfält. Gravhögarna ligger avsides i gravfältets nordligaste del, tydligt åtskilda från de synliga stensättningarna i söder, och skulle utifrån gravform kunna antas vara från yngre järnålder, medan de varierade stensättningarna och den resta stenen i den södra delen skulle kunna vara ett gravfält med anor tillbaka till äldre järnålder. Möjligheten att gravarna tillhör två olika gravfält, åtskilda av en tom yta, är ett antagande baserat på vad som gick att urskilja ovan mark. En förundersökning behöver göras för att kunna bekräfta eller förkasta antagandet.

Strax öster om Löta finns ytterligare ett gravfält (**L1984:5077**). Detta ligger huvudsakligen norr om utredningsområdet, men ligger delvis innanför sträckningen. Vid återbesök hösten 2021 var det svårt att identifiera alla de registrerade stensättningarna och några av dem såg snarare ut som odlingsrösen. I gravfältets nordvästra kant hittades dock en sedan tidigare okänd husgrund (L2022:100, se *Bebyggelselämningar* ovan). Frågan är om lämningens utbredning fortsätter längre in i utredningsområdet samt om de stenkonstruktioner som registrerats sedan tidigare på platsen verkligen utgör gravar. Det krävs dock en arkeologisk förundersökning för att säkerställa detta.

Vid torpet Solbacken (Resultatkarta F) ligger en ensamliggande stensättning (**L1985:9022**) i krönläge på en mindre höjd på utredningsområdets norra sida.

Lite längre norrut ligger en registrerad jaktskåre (L2022:102) inom utredningsområdet, på Fimtas marker. Möjligen är denna ett modifierat gravröse (se *Jakt & Fångst* nedan).

På en höjd (Resultatkarta G) strax norr om nyss nämnda jaktskåre har sedan tidigare en numera bortodlad stenkonstruktion (**L1984:9878**) registrerats. Den ligger innanför utredningsområdet, men har bedömts som en naturbildning med pålagd odlingssten.

Söder om jaktskåren (Resultatkarta F) finns ytterligare en registrerad stenkonstruktion (L1983:132) tolkad som en naturbildning.

På andra sidan Mosstorpsgruvan öppnar landskapet åter upp sig med åkrar och betesmarker kring Brogetorp och Fagerbjörk med flera gravar och gravfält i omgivningarna (Resultatkarta H). Ett av dessa gravfält (**L1984:9517**) ligger mitt i utredningsområdet. Sedan tidigare var fem stensättningar kända på det aktuella gravfältet. Vid besiktning hösten 2021 kunde ytterligare nio stensättningar konstateras på platsen (figur 23 & 24). Dessa samt tre intilliggande, sedan tidigare registrerade stensättningar (**1983:104**, **1984:9607** & **1984:9660**) vilka också ligger inom utredningsområdet har tillförts gravfältet L1984:517 som nu omfattar totalt 17 stensättningar.

Omkring 150 meter mot nordnordost från nyss nämnda gravfält registrerades en ensamliggande stensättning (**L2022:116**) strax norr om utredningsområdet (figur 25).

I anslutning till Fagerbjörks bytomt (2022:117) registrerades två nya stensättningar (**L2022:118 & 119**). Sedan tidigare finns en registrerad stensättning inom bytomten (**L1984:9438**) samt ytterligare en ett 20-tal meter utanför dess nordöstra gräns (**L1983:480**). Vid besiktning hösten 2021 noterades förekomst av tegel i en djurgång som grävts i den förra. Denna observation innebär att den tidigare bedömningen kan ifrågasättas. Det kan möjligen röra sig om en husgrund med spisröse.

Slutligen påträffades två rösen (**L2022:121 & 122**) på krönet av en markant höjd på sjön Veckelns norra strand (Resultatkarta I). Sannolikt rör det sig om två gravar från bronsålder (figur 26 & 27).

FIGUR 23. Nyfunnen övertorvad stensättning med kantkedja tillförd det intilliggande, sedan tidigare registrerade gravfältet L1984: 9517 (Resultatkarta H). Foto: [redacted], SAU.

FIGUR 24. Nyfunnen övertorvad stensättning med större block i centrum, tillförd det intilliggande, sedan tidigare registrerade gravfältet L1984: 9517 (Resultatkarta H). Foto: [redacted], SAU.

2022-04-21

2022-101884-0001

FIGUR 25. Nyfunnen stensättning (L2022:116) mellan Brogetorp och Fagerbjörk (Resultatkarta H). Foto: [REDACTED], SAU.

FIGUR 26. Röse i krönläge (L2022:122) från norr (Resultatkarta I). I bakgrunden skymtar sjön Veckeln. Foto: [redacted], SAU.

FIGUR 27. Röse (L2022:121), beläget invid röset på föregående bild (Resultatkarta I). Foto: [redacted], SAU.

Industriell verksamhet och skogsbruk

TABELL 7. Lämnings tillhörande kategorierna industriell verksamhet och skogsbruk.

ID	Lämningsstyp	Antikvarisk bedömning	Övrigt	Resultatkarta
L1982:8512	Område med skogsbrukslämningar	Övrig kulturhistorisk lämning		A
L2019:2183	Område med skogsbrukslämningar	Möjlig fornlämning	Ny bedömning, tidigare Övrig kulturhistorisk lämning	B
L2022:88	Område med skogsbrukslämningar	Möjlig fornlämning		A
L2022:89	Område med skogsbrukslämningar	Möjlig fornlämning		B
L2022:93	Kolningsanläggning	Möjlig fornlämning		B
L2022:101	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning		F
L2022:104	Brott/täkt	Övrig kulturhistorisk lämning		G

Spår efter kolning är vanligt förekommande i trakten. I utredningsområdets västligaste delar (Resultatkarta A & B) fanns några sedan tidigare registrerade lokaler (**L1982:8512** & **L2019:2138**) med kolbottnar och intilliggande spisiröse från kolarkoja. Sistnämnda ligger direkt norr om den väg som passerar i öst-västlig riktning. Den förra ligger något hundratal meter nordost om transformatorstationen i Laggarhult.

Ytterligare tre liknande lokaler upptäcktes och registrerades mellan Finntorp och Höjen i samband men utredningen. Den ena (**L2022:88**) ligger bara några hundra meter öster om väg 52/56 (Resultatkarta A). Där lokaliserades en kolbotten med ett spisiröse bara tio meter söder härom (figur 28). De andra två ligger på ömse sidor av Ramsjöhult. Väster om torpet (Resultatkarta B) hittades en kolbotten (**L2022:89**) med en möjlig kojgrund i en gräsbevuxen glänta i skogen på kraftledningsgatans norra sida. På platsen, som ligger i anslutning till en passerande skogsväg, har någon rest en skylt med texten "Lotasstappan". På torpets östra sida uppdagades en kolbotten (**L2022:93**) där två stigar korsar varandra i kraftledningsgatan (Resultatkarta B). Där kunde dock inga rester efter någon kolarkoja urskiljas.

De nyfunna områdena med skogsbrukslämningar (**L2022:88** & **2022:89**) samt en kolningsanläggning (**L2022:93**) har bedömts som möjliga fornlämningar (Resultatkarta A & B). Dessutom har den antikvariska bedömningen för ett sedan tidigare registrerat område med skogsbrukslämningar (**L2019:2183**) ändrats från övrig kulturhistorisk lämning till *fornlämning* (Resultatkarta B).

Enligt en länge rådande praxis har kolbottnar ofta registrerats som Övrig kulturhistorisk lämning, en bedömning som bidragit till att lämningstypen sällan blivit föremål för arkeologiska undersökningar. Det finns flera sedan tidigare kända lokaler med lämningar efter kolning i närheten av utredningsområdets västligaste del. Några av dem har undersökts (Andersson 2017) och har daterats till tiden efter 1850. Det finns dock exempel på undersökningar som visat på dateringar från tiden före 1850. De undersökningar som gjorts har också visat att anläggningarnas utformning varierar och det är långt mer komplicerat än bara en fråga om rektangulära liggmilor respektive runda resmilor. Dessa båda grundtyper förekommer dessutom parallellt under lång tid, från medeltid och framåt. Vidare saknas kunskap vad som legat bakom val av utformning, teknikutveckling, användningen av kolarkojor, förekomst av regionala skillnader och hur verksamheten bedrivits i olika sammanhang och vid olika tider. Eftersom det finns tydliga brister i kunskapen om dessa lämningar som dessutom ofta skadas av det moderna skogsbruket har Riksantikvarieämbetet tagit fram en rapport som utgör ett kunskapsunderlag och en forskningsöversikt (Hennius 2019).

Vad gäller det sedan tidigare registrerade området med skogsbrukslämningar (**L1982:8512**) strax nordost om transformatorstationen vid Laggarhult (Resultatkarta A) har det konstaterats att den där nedbrunna kolarkojan uppförts efter år 1850 (Andersson 2017). Denna kvarstår där-

FIGUR 28. [redacted] och [redacted] framför resterna efter en kolarkoja vid område med skogsbrukslämningar (L2022:88) i områdets västligaste del (Resultatkarta A). Foto: [redacted], SAU.

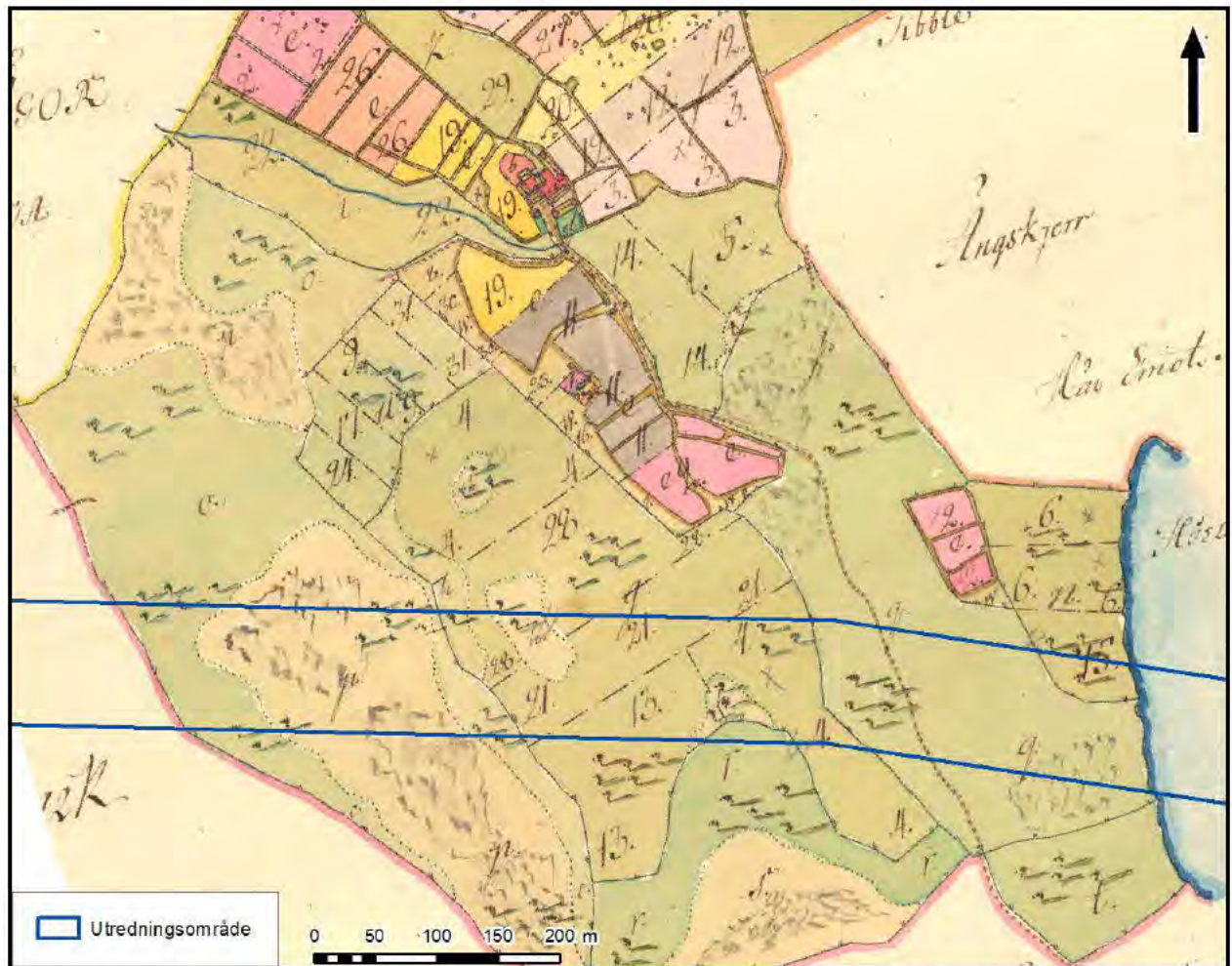
FIGUR 29. Stenbrott (L2022:101) vid Fågeltorp (Resultatkarta F). [redacted] pekar på ett tydligt borrhål, ett annat är beläget vid den gula tumstocken till vänster om honom. Foto: [redacted], SAU.

för som övrig kulturhistorisk lämning. Samtliga lämningar med koppling till kolning inom utredningsområdet ligger i den västligaste delen. Kanske har det framställda träkolet använts vid det närbelägna järnbruket i Forssjö, strax sydost om Katrineholm, en halvmil söder om utredningsområdet. Bruket som tillhörde Ericssberg var i drift redan på 1600-talet och fram till 1911 med ett kortare avbrott i slutet av 1600-talet och början av 1700-talet (Jansson 2000).

I mellersta delen av utredningsområdet har två mindre stenbrott registrerats. Det ena (2022:101) (figur 29) är beläget strax nordväst om torpet Fågeltorp (Resultatkarta F). Det andra (2022:104) (figur 30) ligger på en bergshöjd strax norr om Fimtatorp (Resultatkarta G). I båda fallen rör det sig om mindre dagbrott med långa smala borrhål. Utifrån borrhålens utseende bedöms åldern på stenbrotten som relativt sentida.

FIGUR 30. Stenbrott (L2022:104) vid Fimtorp (Resultatkarta G) med tydliga borrhål. Foto: SAU.

FIGUR 31. Storskifteskarta över Höjen från 1791 (LM 04-sma-117) med den nu registrerade vägen L2022:95 som korsar utredningsområdet strax väster om Hjälmsjön.

Kommunikationslämningar

TABELL 8. Lämningar i kategorin kommunikationslämningar.

ID	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Övrigt	Resultatkarta
L1984:9827	Vägmärke	Övrig kulturhistorisk lämning		J
L2022:95	Färdväg	Fornlämning		C
L2022:97	Färdväg	Övrig kulturhistorisk lämning		E
L2022:115	Färdväg	Fornlämning		H
L2022:127	Färdväg	Fornlämning		E

Utredningsområdet genomkorsas av ett antal vägar av olika typ och flertalet är fortfarande i bruk. Fyra av dem har registrerats som lämningar i samband med den nu genomförda utredningen.

Den västligaste av de nyregistrerade väglämningarna (**L2022:95**) ligger strax sydost om gården Höjen (Resultatkarta C). Där har en 140 meter lång vägsträcka registrerats inom utredningsområdet. Vägen, som har vaga försänkningar i form av hjulspår och är bevuxen med sly och högt gräs, löper där i nordväst-sydostlig riktning. Mot norr upphör vägen i kanten mot den där belägna åkern, men på en storskifteskarta från 1791 (LM 04-sma-117) ses den fortsätta norrut, förbi gården Höjen (figur 31). Den idag övergivna vägsträckningen, som fortsätter mot sydost utanför utredningsområdet, har bedömts vara Fornlämning.

Ytterligare två nyregistrerade väglämningar ligger i trakten kring Speteby i områdets mellersta del (Resultatkarta E). Den ena (**L2022:127**) förefaller vara en äldre sträckning av den idag utträtade väg som löper parallellt ett tiotal meter längre västerut. Den äldre sträckningen som korsar utredningsområdet i sydsydvästlig-nordnordostlig riktning kan i det historiska kartmaterialet beläggas på storskifteskartan över Speteby från 1763 (LS C43-44:1) varför denna nu övergivna väg bedömts som Fornlämning.

Strax söder om föregående har en annan vägsträckning (**L2022:97**) registrerats. Denna har ej kunnat beläggas i det historiska kartmaterialet och har därför fått antikvarisk status som Övrig kulturhistorisk lämning. Vägen löper i nordvästlig-sydostlig riktning och slutar i sydost vid en grustäkt strax utanför utredningsområdet.

Den fjärde nyregistrerade väglämningen (**L2022:115**) ligger mellan Brogetorp och Fagerbjörk (Resultatkarta H). Den har en tydligt uppbyggd vägbank (figur 32) och kantas i östra delen av större träd utmed båda sidor. Vägen som identifierats på en storskifteskarta över Fagerbjörk och Svinbäcken från 1821 (LM 04-skö-86) har bedömts som en fornlämning.

I områdets östligaste del står en sedan tidigare registrerad milstolpe (**L1984:9827**) utmed en äldre väg (figur 33). Detta vägmärke är sedan tidigare registrerat som en övrig kulturhistorisk lämning.

FIGUR 32. Den nyregistrerade färdvägen L2022:115 har en tydligt uppbyggd vägbank (Resultatkarta H). Foto: [REDACTED], SAU.

2022-101884-0001 2022-04-21

FIGUR 33. I områdets östra ände (Resultatkarta J) finns ett sedan tidigare registrerat vägmärke i form av en milstolpe (L1984:9827). Foto: [REDACTED], SAU.

Jakt och fångst

TABELL 9. Lämningsrelaterade till jakt och fångst.

ID	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Övrigt	Resultatkarta
L2019:2070	Fångstgrop	Fornlämning		A
L2022:102	Skåre/jaktvärn	Övrig kulturhistorisk lämning		F

En dryg kilometer öster om transformatorstationen vid Laggarhult (Resultatkarta A) finns en sedan tidigare registrerad fångstgrop (L2019:2070). Den 2,7 meter djupa gropen har bedömts som en varggrop och omges av en upp till en meter hög vall. Vargar strök omkring i området långt fram i tiden. Enligt en av Katrineholms-Stora Malms hembygdsförening uppsatt informationsskylt vid det närbelägna Finntorp var detta bebott av skogvaktaren [REDACTED] som 1854 fällde en stor varghona som skadskjutits i närheten av godset Ericsberg två dagar tidigare.

En annan typ av lämning som minner om äldre tiders jakt är den skåre (L2022:102) som registrerats i närheten av Fimta (Resultatkarta F & G). I detta jaktvärn kunde skytten gömma sig och ha god uppsikt över omgivningen. Lämningen ligger på ett mindre impediment i Fimtaåns dalgång. Det är runt, mäter 6 meter i diameter och är 0,7 meter högt och är konstruerat av relativt stora stenar (figur 34). I södra kanten ligger en del stenar som ger intryck av att vara utkastade från själva konstruktionen vars uppbyggnad och placering kan indikera att det rör sig om ett forntida gravröse som återanvänts som jaktvärn.

FIGUR 34. Jaktskåre (L2022:102) på impediment mellan Fimta och Solberga (Resultatkarta F). Möjligen rör det sig om ett äldre gravröse som modifierats och fått en ny funktion. Foto: [REDACTED].

Metallframställning och bergsbruk

TABELL 10. Lämningar efter metallframställning och bergsbruk.

ID	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Övrigt	RK
L1984:9078	Gruvhål	Övrig kulturhistorisk lämning		H
L1984:9733	Gruvhål	Övrig kulturhistorisk lämning	Överförd till L2022:111	G
L1984:9879	Gruvområde	Övrig kulturhistorisk lämning	Kompletterat med nya ingående objekt	G
L2022:111	Gruvområde	Övrig kulturhistorisk lämning		G
L2022:113	Gruvhål	Övrig kulturhistorisk lämning		G

Vid Mosstorpsgruvan (figur 35) fanns några sedan tidigare registrerade gruvlämningar (L1984:9078, L1984:9733 & L1984:9879). Sistnämnda gruvområde kunde kompletteras med ytterligare gruvhål samt ett område med slaggarvarp. Dessutom registrerades ett nyfunnet gruvområde (L2022:111) och ett ensamliggande gruvhål (L2022:113) i området (Resultatkarta G).

Mosstorpsgruvan inmutades av Forssjö bruk 1859. Den undersöktes och bearbetades grundligt på nytt i början av 1900-talet utan framgång (Berg 2019:23). I en geologisk beskrivning från 1867 påstås Mosstorpsgruvan vara föga lönnande. Den anges ha mestadels varit vilande sedan inmutningen 1859 då dess malm har inblandning av svavelkis (Hummel 1867:26).

Mosstorp ligger direkt söder om det betydligt större Kantorps gruva som var i drift mellan 1845 och 1967 och var länets största gruva. Exempelvis stod den år 1918 för mer än hälften av Södermanlands totala järnmalmproduktion, 55 635 ton av totalt 92 286 ton. Samma år noteras det blygsamma 900 ton för Mosstorpsgruvan (Berg 2019:11ff).

Kantorps gruva är uppkallad efter ett sedan länge övergivet bebyggelseläge benämnt Kantorp i skriftliga källor från 1400-talet (DMS) som låg 450 meter sydsydväst om Övre Ektorp (DMS). Kantorps gruvor omgavs av flera mindre intilliggande gruvor kallade Oskars gruvor, Vilhelmina gruvor och Skalunda gruvor som var verksamma under 1800-talets andra hälft och 1900-talets början. I slutet av 1800-talet fanns även Korslöts-, Sofia- och Fridolfsgruvorna strax öster om Skalundagruvorna. De äldsta uppgifterna om brytning av järnmalm i Sköldinge socken är från 1635 då sådan verksamhet inleddes strax väster om prästgården. Omkring 15, kilometer öster om Mosstorpsgruvan ligger Älvestagruvan, knappt 100 meter söder om utredningsområdet. Den omfattande gruvverksamheten i området möjliggjordes av det järnmalmförande stråk av leptitgnejs som sträcker sig från Österåker till Hedenlunda (Bergh 2019:21ff).

FIGUR 35. Gruvhål (L1984:9879) vid Mosstorp (Resultatkarta G). Foto: [redacted], SAU.

Övriga lämningar

TABELL 11. Övriga lämningar.

ID	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Övrigt	Resultatkarta
L1983:1172	Fyndplats	Övrig kulturhistorisk lämning		A
L1984:9878	Fornlämningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning		G
L2022:103	Gränsmärke	Övrig kulturhistorisk lämning		G
L2022:105	Gränsmärke	Övrig kulturhistorisk lämning		G
L2022:114	Övrig, Stenansamling	Övrig kulturhistorisk lämning		H

Inom utredningsområdet finns även fem lämningar under kategorin Övriga lämningar.

Längst i väster (Resultatkarta A) finns en sedan tidigare registrerad fyndplats för en stenypa (L1983:1172). Fyndet finns upptaget i den förteckning över lösfunna stenypor i socknen som publicerats av Florin & Schnell (1955). En annan övrig lämning (L1984:9878) hade registrerats som en fornlämningsliknande bildning som avfärdats som naturbildning (Resultatkarta G). Denstensättningsliknande bildningen är numera bortodlad. Ytterligare tre lämningar tillhörande kategorin har registrerats inom ramen för utredningen. Det rör sig om två gränsmärken (L2022:103 & L2022:105) (figur 36 & 37) på en höjd strax norr om nyss nämnda lämningen L1984:9878. Båda kan identifieras på en laga skiftes karta över Fimta, upprättad år 1857 (LS C65-14:4), då gränsen mellan två gårdar i byn markerades. Ingen av gränsmarkeringarna står i någon idag aktiv gräns, men kan inte beläggas före 1850 varför de båda bedöms som Övrig kulturhistorisk lämning. Slutligen har en stenansamling (L2022:114) registrerats strax öster om den uppodlade marken kring Brogetorp (Resultatkarta H). Det rör sig om en 3 x 2 meter stor och ca en meter hög stenansamling av förmodat eldsprängda stenar, 0,2-0,9 meter stora (figur 38). Möjligen kan det röra sig om spår efter någon form av prospektering i detta område som ligger öster om Kanntorp- och Mosstorpsgruvorna, i närheten av Älvestagruvan.

FIGUR 37. Gränsmärke (L2022:103) nordväst om Fimtatorp (Resultatkarta G). Foto [redacted].

FIGUR 36. Gränsmärke (L2022:105) nordväst om Fimtatorp (Resultatkarta G). Foto: [REDACTED].

2022-04-21

2022-101884-0001

FIGUR 38. Lämningen L2022:114 (Resultatkarta H) kan möjligen vara spår efter någon form av gruvprospektering. Foto [REDACTED], SAU.

Potentiella lägen för förhistoriska boplatser

Inom utredningsområdet har 21 potentiella boplatslägen identifierats utifrån topografi, jordmån och relation till befintlig kultur- och fornlämningsmiljö (tabell 12).

Det rör sig dels om åtta topografiskt fördelaktiga lägen för bosättning under brons- och järnålder (obj 8, 14, 19, 37, 38, 41, 47 & 50), i flera fall i anslutning till gravlokaler och/eller bebyggelseenheter från historisk tid, exempelvis vid Höjen, Speteby, Brogetorp samt Fagerbjörk. Vid Höjen (Resultatkarta C) passerar sträckningen sydspetsen av ett mindre, uppodlat område kring denna gård. På krönet av en iögonenfallande höjd, något hundratal meter öster om gården, ligger tre stensättningar omgivna av en gravhägnad (L2021:8193, L2021:8194, L2021:8195 & L2021:8182). Detta är en tydlig indikation på att platsen varit bebodd redan under förhistorisk tid och ett lämpligt forntida boplatsläge (objekt 8) noterades strax söder om gården i samband. I området kring Speteby (Resultatkarta E) finns lämpliga boplatslägen (objekt 14 & 19) i anslutning till den där belägna gravfältsmiljön. Liknande lägen (objekt 37 & 38) återfinns i närheten av gravlokaler kring Brogetorp (Resultatkarta H) och ytterligare ett (objekt 47) i kanten av Fagerbjörks tomt (Resultatkarta H) med intilliggande gravar. Slutligen har två potentiella boplatslägen (objekt 47 & 48) noterats på högt belägna, plana ytor vid Årsta (Resultatkarta I), på norra sidan av sjön Veckeln. Dessa båda objekt ligger på ömse sidor av två nyregistrerade bronsåldersrösen.

Ytterligare 13 lämpliga lägen för stenåldersboplatser (obj 5, 6, 10, 17, 18, 21, 25, 26, 27, 28, 46, 51 & 52) har identifierats utifrån topografi och relation till äldre strandlinjer samt jordmån (sand). Objekt 10 skulle vara en mycket lämplig plats för en större tidigneolitisk inlandsboplat av samma typ som de vid Östra Vrå (L1983:392), Mogetorp (L1984:2947) och Nävertorp (L1985:8399), samtliga i Katrineholmstrakten. De övriga skulle kunna vara lämpliga för strandbundna boplataktiviteter under senmesolitikum och neolitikum (se nedan). Det rikliga lösfyndsmaterialet i trakten visar på omfattande bebyggelse under stenåldern (se Stenålderns landskap nedan).

TABELL 12. Potentiella boplatslägen inom det aktuella utredningsområdet.

ID	Typ	Resultatkarta
5	Boplatsläge, stenålder	B
6	Boplatsläge, stenålder	B
8	Boplatsläge, brons-/järnålder	C
10	Boplatsläge, stenålder	D
14	Boplatsläge, brons-/järnålder	E
17	Boplatsläge, stenålder	E
18	Boplatsläge, stenålder	E
19	Boplatsläge, brons-/järnålder	E
21	Boplatsläge, stenålder	E
25	Boplatsläge, stenålder	G
26	Boplatsläge, stenålder	G
27	Boplatsläge, stenålder	G
28	Boplatsläge, stenålder	G
37	Boplatsläge, brons-/järnålder	H
38	Boplatsläge, brons-/järnålder	H
41	Boplatsläge, brons-/järnålder	H
46	Boplatsläge, stenålder	I
47	Boplatsläge, brons-/järnålder	I
50	Boplatsläge, brons-/järnålder	I
51	Boplatsläge, stenålder	J
52	Boplatsläge, stenålder	J

Landskapet

Nästa dag foro vildgässen norrut över Södermanland. Pojken satt och såg ner på landskapet och tänkte för sig själv, att det inte var likt något av dem, som han hade sett förut. Det fanns inga stora slätter som i Skåne och Östergötland och inga stora, sammanhängande skogstrakter som i Småland, utan det var en blandning av allt möjligt. ”Här har de tagit en stor sjö och en stor älv och en stor skog och ett stort berg, hackat dem i stycken, blandat dem om varandra och brett ut dem på jorden utan någon ordning,” tänkte pojken, för han såg ingenting annat än små dalar och små sjöar och små kullar och små skogsdungar. Ingenting fick lov att riktigt breda ut sig. Så snart som en slätt höll på att växa sig stor, kom en kulle och ställde sig i vägen, och om kullen ville länga ut sig till en ås, tog slätten vid igen. Så snart en sjö blev så stor, att den tog sig något ut, smalnade den av till en å, och ån fick inte heller flyta lång sträcka, förrän den blev utvidgad till en sjö. Det var ständigt ombyte. Barrskog bytte om med lövskog, åkrar och mossar och herrgårdar med bondstugor. Pojken for fram över Björkviks kyrka och över Bettna och Blacksta och Vadsbro och därpå mot Sköldinge och Floda (Lagerlöf 1906).

Det sörmländska landskapet är småbrutet och varierat. Delvis var det trakterna kring Sköldinge som Selma Lagerlöf hade i åtanke när hon ovan beskrev det sörmländska landskapet i Nils Holgerssons underbara resa (1906). Hon tillbringade nämligen ett år på Rocklunda herrgård i Sköldinge socken i början av 1890-talet. Genom sin vänskap med [REDACTED] erbjöds hon att bo hos svägerskan [REDACTED], gift med gruvingenjören [REDACTED] som var chef för Kantorps gruvor. Syftet var att hon skulle få möjlighet att färdigställa sin första roman; Gösta Berlings saga (Bergh 2019:83).

Utredningen berör ett varierat landskapsutsnitt som till stor del går genom marker av utmarkskaraktär. På några ställen passeras dock gårdar och byar av äldre karaktär med odlad åkermark. På flera platser korsas sträckningen av olika typer av vattendrag. Höjden över havet varierar mellan 20 och 60 meter. Geologin är av varierande karaktär med sand, lera, morän och berg i dagen (figur 40).

Utredningsområdet löper från Laggarhult i väster till Hedenlunda i öster. De första fyra kilometerna går genom relativt flack skogsmark (figur 41) i sandig morän, omkring 60 m ö h, med uppstickande partier av berg i dagen. Sträckningen tangerar Stora mossen (figur 42) i norr (Resultatkarta A & B). Därefter passerar sträckningen en mindre, uppodlad dalgång med underlag av lera och silt vid gården Höjen (figur 43) med höjder ned till 42 m ö h (resultatkarta C). Därefter går den över den lilla sjön Hjälmjön och ett öster därom liggande område med mosstorv vid Persmossen. Därpå följer ett ca 400 m långt åkerparti med underlag av silt och lera varefter utredningsområdet fortsätter in i ett sammanhängande, drygt två kilometer långt skogsparti på höjder mellan 40 och 62 m ö h (Resultatkarta D). Den västra delen av detta skogsområde korsas av en ås med postglacial finsand på ömse sidor av åssträckningen.

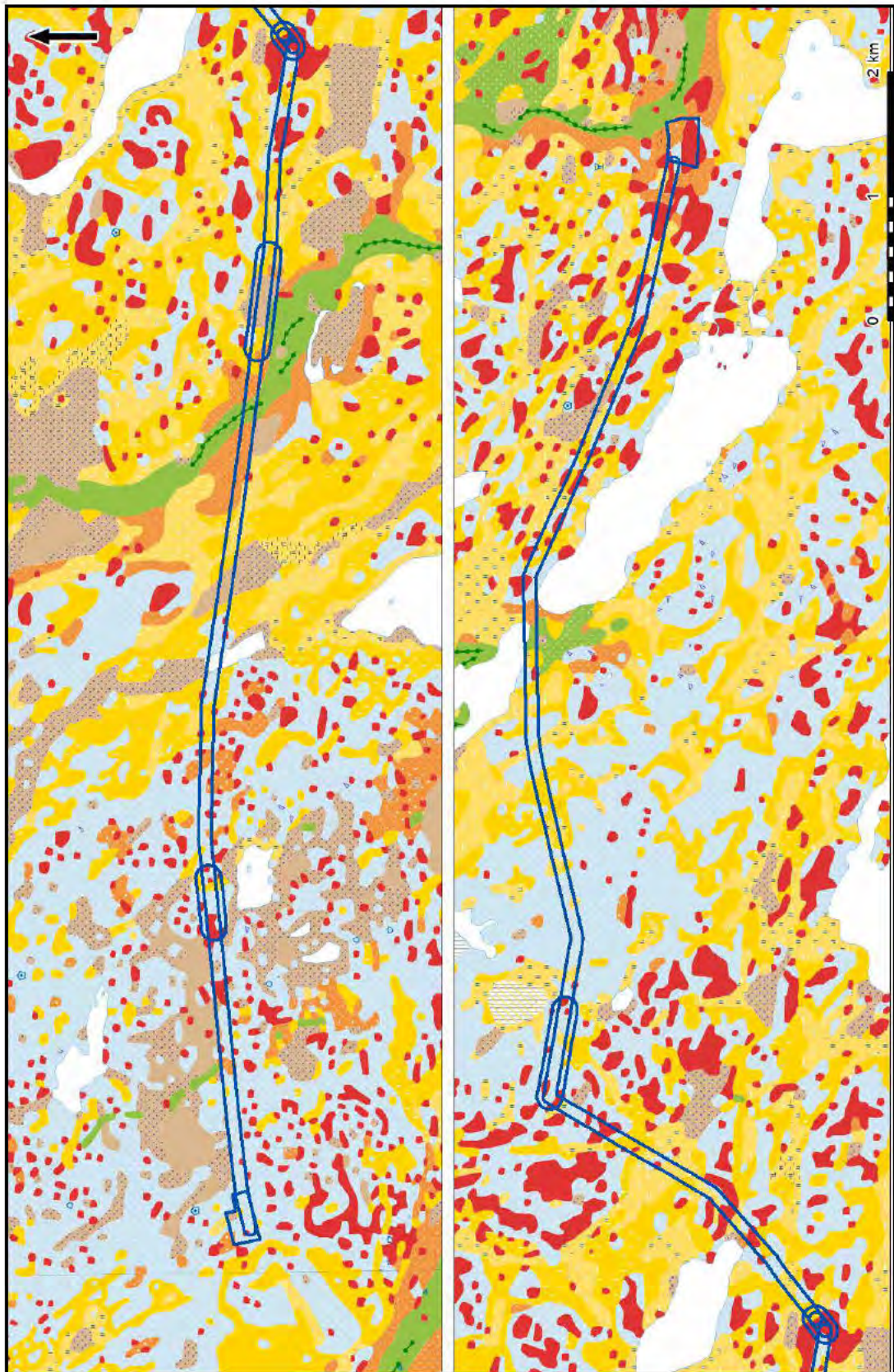
Därefter vidtar ett nytt parti med mosstorv vid Kolmossen. Öster om mossen öppnar landskapet sig återigen (Resultatkarta E). Där löper området genom ett ca 700 meter långt område med åkermark i lera i en sydsluttning med höjder mellan 30 och 40 meter över havet (figur 44). Mellan två skogklädda bergshöjder söder om Speteby finns sedan ett område med sandig hagmark samt ytterligare ett mindre område i en sydsluttning med åkermark i lera. Därefter viker utredningsområdet av mot nordost och korsar några små dalgångar med lera och

FIGUR 39. Flyttfåglar passerar utredningsområdet vid Årsta (Resultatkarta I) på nordöstra sidan av sjön Veckeln hösten 2021. Foto: [redacted], SAU.

silt på höjder ned mot 20 meter över havet med mellanliggande höjdparter av berg och sandig morän (figur 45-47) som efter ca 2 kilometer övergår i ett höglänt skogsområde med berg i dagen vid Fimta (figur 48), omkring 55 m ö h, och mellanliggande partier av sand (Resultatkarta F).

Vid Mosstorps gruvområde (Resultatkarta G) viker området åter av mot öster och efter att ha passerat genom ett drygt 2 kilometer långt, flackt sandigt skogsområde kring 50 m ö h når sträckningen små uppodlade ytor på lera, 30-40 m ö h, kring Brogetorp och Fagerbjörk (Resultatkarta H). Därifrån passerar området över ett smalt sund mellan de båda sjöarna Älvestasjön och Veckeln (figur 49) och viker därefter av mot OSO och löper sedan på ett höjdparti 24-50 m ö h, parallellt med Veckelns norra strand (Resultatkarta I & J). Underlaget varierar här från berg i dagen till mellanliggande partier av sand eller lera samt även ett parti med mosstorv. Utredningsområdet avslutas i öster vid foten av en ås med postglacial sand och sandig morän.

FIGUR 40. Utsnitt ur geologisk karta med västra (till vänster) respektive östra (till höger) delarna av utredningsområdet. Ljusblått=morän , grönt=isälvsavlagring , orange=sand/grus , gult=lera , brunt=mosse/kärr , rött= berg .

FIGUR 41. Kalhygge i utredningsområdets västligaste del (Resultatkarta A). Foto: [REDACTED], SAU.

FIGUR 42. Långst i väster tangerar utredningsområdet Stora mossen i norr (Resultatkarta A & B). Foto: [REDACTED], SAU.

FIGUR 43. Vid gården Höjen (Resultatkarta C) finns ett äldre odlingslandskap. Gårdsnamnet kan troligen härledas ur den gravhögsliknande naturbildning som skymtar till höger om bildens mitt. Foto: [REDACTED], SAU.

FIGUR 44. Utredningsområdet passerar genom ett område med åkermark tillhörande Speteby (Resultatkart E). Foto: [REDACTED], SAU.

2022-04-21

2022-101884-0001

FIGUR 45. Befintlig ledningsgata vid Fågeltorp tangerar den där belägna bebyggelsen (Resultatkarta F).
Foto: [REDACTED], SAU.

FIGUR 46. Nordost om Fågeltorp går berget i dagen (Resultatkarta F). Foto: [REDACTED], SAU.

FIGUR 47. Utsikt mot Fimtas marker i norr från en höjd vid Spetebysjöns östra spets (Resultatkarta F). Foto: [redacted], SAU.

FIGUR 48. Vy från söder mot markant bergshöjd vid Fimtatorp (Resultatkarta G). Foto [redacted], SAU.

2022-04-21

2022-101884-0001

FIGUR 49. Vattenförbindelse mellan Älvestasjön och sjön Veckeln (Resultatkarta I). Foto: [redacted], SAU.

FIGUR 50. Ett av traktens många stora flyttblock. Detta ligger inom utredningsområdet på Spetebys marker (Resultatkarta E). Foto: [redacted], SAU.

Dagens landskap formades av den stora inlandsisen som en gång täckte hela Skandinavien och vars enorma tyngd pressade ned jordskorpan. Under en period av mycket kallt klimat växte snömassor till sig och packades till hård is. Dessa glaciärer eller jöklar började sedan glida nedför höjderna. Så kallade isräfflor på berghällar, orsakade av större stenblock som satt infrusna i isens underkant, visar att ismassorna rört sig från nordväst mot sydost.

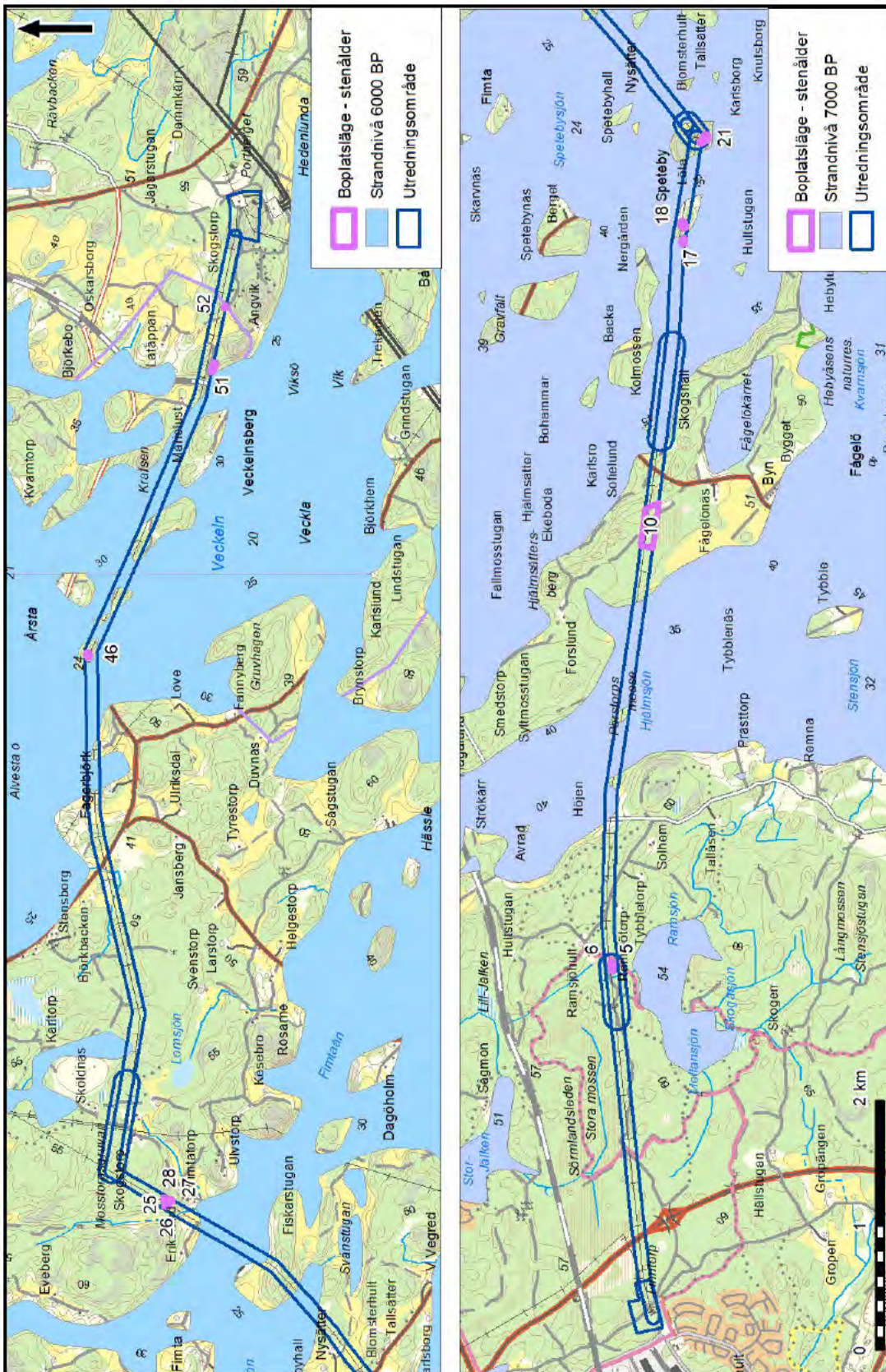
När istäcket så småningom började smälta bildades den så kallade Baltiska issjön. Den smältande isen innehöll grus och stenar som isen fört med sig på sin färd mot sydost. Det infrusna materialet föll nu ned på havets botten och bildade den morän som senare kom att stiga upp ur havet. En del riktigt stora stenblock som isen fört med sig kan idag beskådas som så kallade flyttblock vilka är rikligt förekommande i utredningsområdets mellersta del (figur 50). En annan tydlig produkt av issmältningen är de åsar som sträcker sig genom landskapet. De består av material av olika fraktion som smältvattnet förde med sig i så kallade istunnlar som runnit mot sydost (Rengmark 1938, Schnell 1963). En sådan ås korsar utredningsområdet strax väster om Speteby en annan direkt öster om transformatorstationen vid Hedenlunda.

För omkring 12000 år uppstod en öppning mellan glaciärfronten och berget Billingen i Västergötland vilket ledde till att vattenmassor forsade ut i Kattegatt och på kort tid sjönk vattennivån i den forna issjön med drygt 20 meter (Johansson 1926).

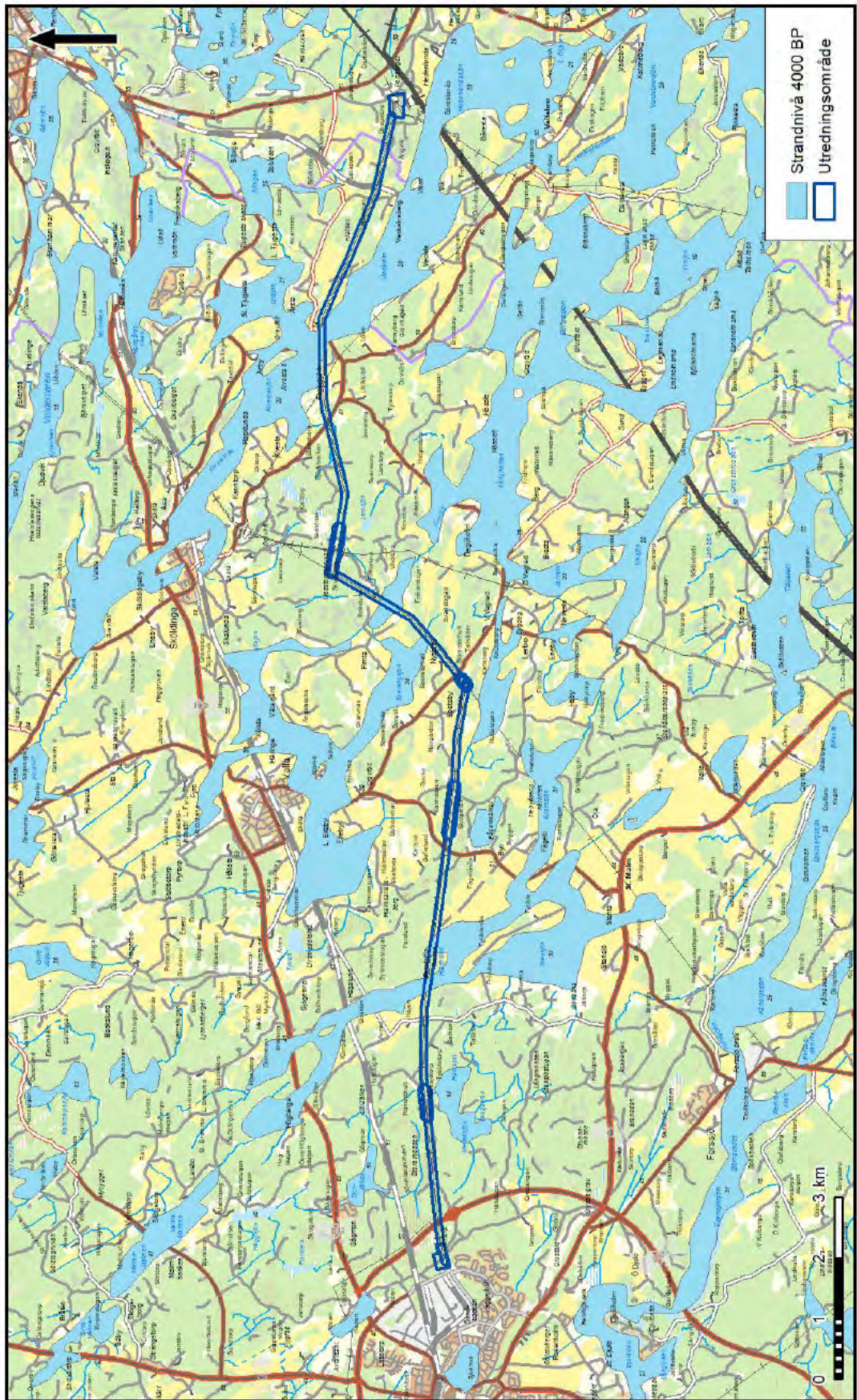
Därefter fortsatte strandlinjen att sjunka lite mer beskedligt. Efter att inlandsisen smält bort började nämligen den nedtryckta jordskorpan att sakta resa sig igen efter att den enorma tyngden försvunnit. Denna långsamma process, som fortfarande pågår, innebär att det sørmländska landskapet varit stätt i ständig förändring.

Södermanlands högsta punkt (Skogsbyås) ligger idag 124 meter över havsnivån, vilket innebär att landskapet i sin helhet en gång legat helt under vatten. Den högsta kustlinjen i området har legat kring 150 meter över havet. För omkring 10 000 år sedan stod vattnet ca 100 m över dagens havsnivå och ett skärgårdslandskap började bildas i Kolmårdstrakten samt i västra delarna av Södermanland. Detta skärgårdslandskap var i ständig förändring fram till för omkring 4000 år sedan då större delen ombildats till fastland (Risberg et al 1991). Utredningsområdets lägsta delar ligger drygt 20 meter över havet, de högsta drygt 60. Det innebär att hela området i princip varit torrlagt sedan yngre stenålder och att de äldsta möjliga mänskliga spåren skulle kunna vara uppemot 8000 år gamla. Under den äldre stenåldern förde människor en mobil tillvaro i den dåtida skärgården och färdades med mindre båtar mellan olika lägerplatser utmed stränderna. Flera av de föreslagna objekten inom utredningsområdet skulle kunna vara sådana platser (figur 51). Några möjliga boplatzlägen skulle kunna vara från stenålderns senare del, exempelvis skulle objekt 10 kunna vara platsen för en större tidigneolitiskt boplatz belägen ett stycke från den dåtida strandlinjen (figur 52).

Inte bara strandlinjeförskjutningen har förändrat landskapsbilden. Sjösänkningar och utdikningar har utförts under 1800- och 1900-talen för att öka odlingsarealen varvid strandängars och våtmarkers utbredning har minskat. Bland annat har Spetebysjön varit föremål för två sänkningar, den första på 1860-talet då en ny kanal grävdes för avrinning söderut. Dessförinnan hade avrinningen endast gått norrut till den numera uttorkade Lillsjön och vidare ut i Fimtaån. På 1920-talet gjordes ytterligare en sänkning av sjön som totalt sänkts med 2,5 meter genom dessa båda insatser. Sänkningarna resulterade i 13 hektar nyvunnen åkermark (Cederberg 1993:18f).

FIGUR S1. Strandförskjutningskarta med strandnivåer under senmesolitikum, ca 6000 f Kr för västra delen av utredningsområdet (till höger) och 7000 f Kr för dess östra (till vänster). Skala 1:50 000.

FIGUR S2. Strandförflyttningskarta med strandnivån under tidigneolitikum, ca 4000 f Kr. Skala 1:50 000.

Kulturmiljön

2022-04-21

2022-101884-0001

Utredningsområdet ligger i väster på gränsen mot Katrineholm och sträcker sig österut genom socknarna Stora Malm, Lerbo, Sköldinge och Vadsbro (figur 53). Sockennamnen beskriver fint det delvis varierade landskapet i området. Malma betecknar ett sandigt område medan Lerbo syftar på den betydligt leriga marken som finns där (Schnell 1963). Förleden sköld anses vara en terrängbeteckning som skulle kunna åsyfta en avgränsad höjd nordost om Sköldinge by (Strandberg 1973:2f). Slutligen har vi Vadsbro – bron vid vadstället/Vad (Wahlberg (red) 2003).

Malma socken omfattar vidsträckta skogsområden öster och söder om Katrineholm. I söder angränsar socknen till Östergötland. Socknen är relativt höglänt och genomkorsas från nordväst till sydost av flera sjörika dalgångar. Socknen omnämns första gången i skriftliga källor 1383 (*Malm*). Kyrkans äldsta delar härrör från 1200-talet, men i likhet med många andra kyrkor i regionen har den byggts till på 1600-talet (Ohlén et al (red) 1938:420).

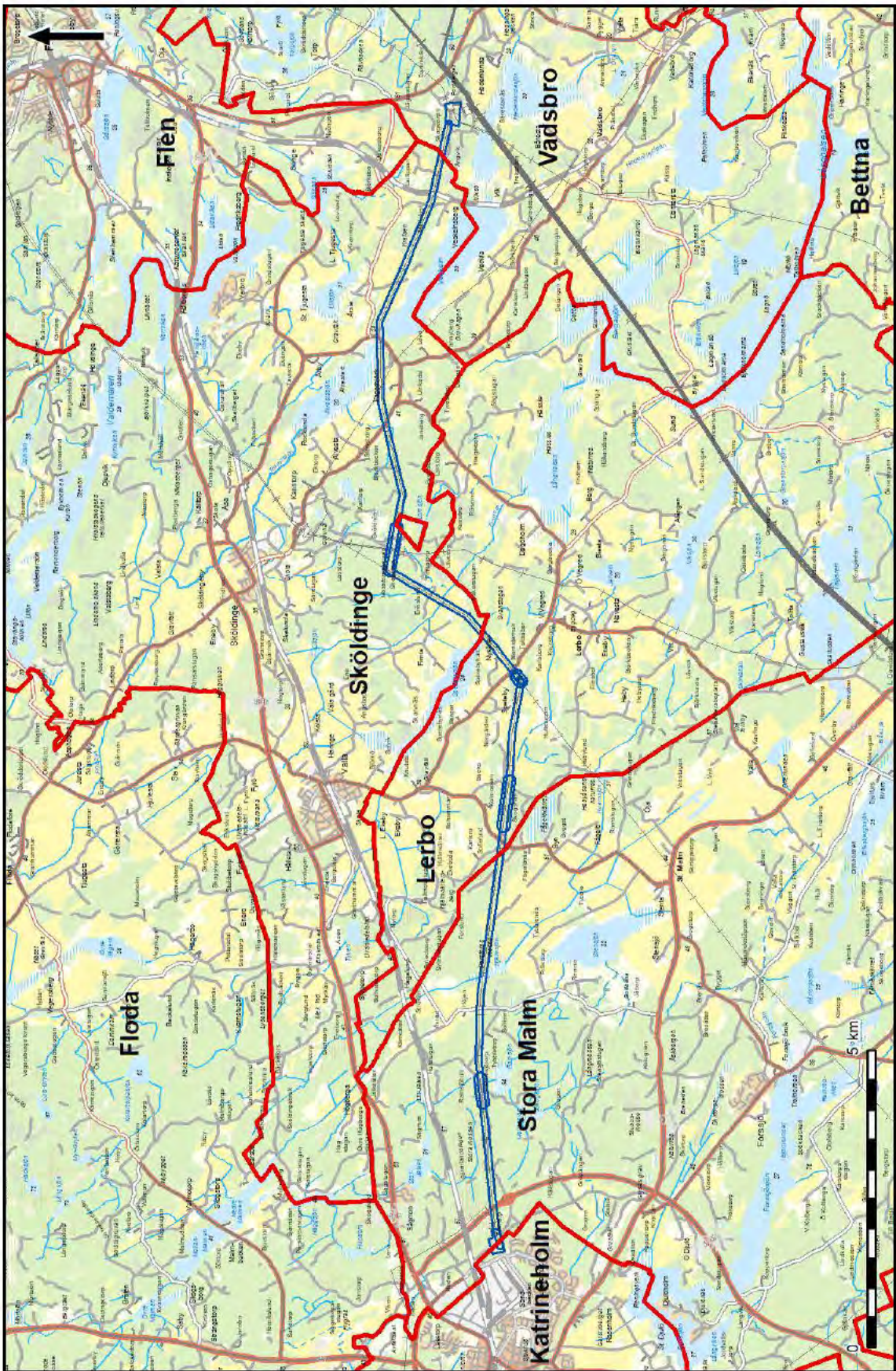
Lerbo socken ligger i den nordöstra änden av sjön Långhalsen. Terrängen är kuperad, där skogbevuxna höjder omväxlar med odlad mark och mindre sjöar. Sockenkyrkan uppfördes under tidig medeltid, men nuvarande utseende präglas av en ombyggnad under 1760-talet. Sockennamnet (*Leerbo*) är känt i skriftliga källor sedan 1401 (Ohlén et al (red) 1938:251).

Sköldinge socken, med äldsta skriftliga belägg från 1314 (Skioldunge) består av småkuperad terräng där den öppna bygden huvudsakligen återfinns kring Sköldingeån, Veckeln och Elfvestasjön, I socknen finns Södermanlands största flyttblock, kallat *Dagslötastenen*. Jordbruket var länge huvudnäringen i socknen, men här har också funnits omfattande gruvindustri vid Kannerp. Sockenkyrkans äldsta delar är medeltida. Till kyrkan hör ett gravkor uppfört i barockstil på 1600-talet (Ohlén et al (red) 1938:376). När Sköldinge blev egen kommun i början av 1950-talet pryddes vapenskölden av en tunna full av järnmalm som en symbol för gruvverksamhetens betydelse för trakten (Schnell 1963:1)

Vadsbro socken utgörs av ett område på norra sidan av sjön Långhalsen. Naturen är även här den för landskapet typiska med en blandning av odlad bygd och skogklädda höjder mellan mindre sjöar. Den uppodlade bygden ligger huvudsakligen i socknens sydvästra del medan skogsmarker dominerar dess nordvästra. Socknen är känd i skriftliga dokument (*Vadzbro*) sedan 1413. Sockenkyrkan är uppförd redan på 1200-talet och har senare kompletterats med två sandstensportaler i barockstil från 1600-talet (Ohlén et al (red) 1938:524).

Traktens ortnamn är av varierande karaktär och ålder. Många byar och gårdar finns omnämnda redan i medeltida dokument (se tabell 14). Ytterligare namn kan på språkliga grunder antas vara bildade redan under medeltiden, några redan under järnåldern, medan andra är betydligt yngre. Det finns också exempel på namnbyten under historisk tid. Som exempel kan nämnas **Fågeltorp** i Lerbo socken. Detta namn återges på 1950-talets ekonomiska kartblad, men kan ej återfinnas i det historiska kartmaterialet. Enligt uppgift är detta en sentida benämning på en från Speteby utflyttad gård som tidigare kallats Hultet, ett namn som i socknens kyrkobokföring dock inte kan beläggas längre tillbaka än till slutet av 1930-talet (SE/ULA/10830/A II a/9). Många bondgårdar i Södermanland har omvandlats till herrgårdar och har i samband med detta ofta fått ett nytt namn. Så döptes de gamla Båresta, Tolfta och Ökna om till de tjugigare Dagöholm, Gustavsvik och Gotthardsberg (Strandberg 1973:8).

Flera av ortnamnen har bildats med några av de vanligast förekommande efterlederna. Till ett äldre skikt av namn på berörda gårdar och byar räknas ändelser som *-sta* (**Ramsta** & **Årsta**). Ort-namn med denna ändelse kännetecknar de äldre järnåldersbygderna i Mellansverige. Namnformen antas huvudsakligen ha uppstått under romersk järnålder (0-400 e Kr) (Vikstrand 2013:55ff).

FIGUR 53. Utredningsområdet sträcker sig genom de fyra socknarna Stora Malm, Lerbo, Sköldinge och Vadsbro direkt öster om Katrineholm.

Även namn med ändelsen *-by* (*Ekeby & Speteby*) kan vara av hög ålder. Länge ansågs namnformen vara vikingatida, men på senare år har hävdats att *by*-namn i vissa fall skulle kunna ha etablerats även under äldre järnålder. Utifrån arkeologiska undersökningar har till exempel *Säby* i Barva socken, Södermanland, föreslagits vara bildat redan under romersk järnålder (Vikstrand3013:31ff).

Efterleden *-hult* (*Laggarhult, Ramsjöhult*) betyder skog, skogsdunge (Pamp 1988:51f) och betecknar nybyggen i skogsmark. Namnformen är huvudsakligen medeltida (Wahlberg 2003:134).

Namn som slutar på *-torp* (*Brogetorp, Fimtatorp, Eketorp*) betecknar oftast ett nybygge eller en utflyttad gård och förknippas med bebyggelseexpansioner under vikingatid, medeltid (Pamp 1988:43ff). Denna namntyp är vanligt förekommande över stora delar av landet. Dock kan endast ett enda torpnamn i Lerbo socken beläggas till medeltid. Det är Hebytorp, omnämnt i en uppbördslängd från 1535. Drygt 100 år senare, år 1642, räknas tolv namngivna torp upp i socknen. Under medeltid var istället *bol*-namn, med liknande betydelse, då betydligt vanligare i trakten (8st i Lerbo socken) (Strandberg 1973:6). *Kanntorp* är ett av de äldsta belagda torpnamnen i Sköldinge socken som år 1557 stavas *Kanne tårp*. Förleden anses vara det gamla mansnamnet Kane, återgivet på en runsten i socknen (Strandberg 1973:6f). Det finns också en yngre grupp av *torp*-namn med innebörden ”dagsverkstorp, mindre gård med jordbruk” som uppstått under historisk tid. Denna typ av lägenhetsbebyggelse möter vi i det aktuella utredningsområdet som exempelvis i Mosstorp och Skogstorp. Andra sentida torp utmed sträckningen har namn såsom Skogslund, Löflund, Karlslund och Eriksberg.

Säter/sätter (*Hjälmsätter, Nysätter*) betecknar i Södermanland en utmarks- eller skogsäng. Namntypen anses ha tillkommit under vikingatid och medeltid. Hjälms- betecknar ett fristående skjul eller tak varunder säd eller hö kunde förvaras (Strandberg 1973:7f).

Tybble har en kortform av ändelsen *-böle* och bör ursprungligen ha hetat Tyböle. Betydelsen är ”boplats, gård” och namnformen har huvudsakligen bildats under medeltiden med bakgrund i den dåtida utmarkskolonisationen (Wahlberg 2003:56)

Sammanfattningsvis visar ortnamnen på en odlingsbygd vars byar och gårdar har forntida anor och där utmarken koloniserats under medeltid och senare tid.

Det historiska landskapet

Större delen av markerna i de berörda socknarna tillhör några få större egendomar. Södermanland är verkligen de många godsens landskap. Merparten av utredningsområdet ligger på mark tillhörande Ericsberg som är ett av de verkligt stora. Ursprungligen hette godset Pinntorp, med äldsta skriftliga belägg från 1365 (DMS), förmodligen uppkallat efter släkten Pinnauer. En rik sägenflora kring den så kallade ”Pintorpafrun” är knutet till Ericsberg och gör gällande att slottsfrun där skall ha plågat sitt tjänstefolk och godsets underlydande torpare. För detta straffades hon sedan av djävulen och hemsökte slottet som en ångerfull, osalig vålnad (Nordin-Grip 1942). På 1800-talet skrev författaren Wilhelm von Braun en visa på ämnet som fick stor spridning i form av skillingtryck. Den inleds med raderna:

*”I Södermanland, på sitt slott Eriksberg,
Där bodde en änka, fru Anna,
Som sög sina bönders och torpares mærg,
Samt hade av galla en kannna.*

*Hon trätte och svor ifrån morgon till kväll
Och nyttjade nageln och näven.
Vad pigorna fingo okristligt med smäll!
Och spöstuga hade hon även”.*

När Pinntorp omnämns i 1500-talets jordeböcker var det ännu en relativt blygsam gård som tillhörde väpnaren [REDACTED]. Det kom sedermera att utvecklas till ett verkligt storgods, ett av de största i hela landet. Den pampiga huvudbyggnaden, belägen 7 kilometer söder om utredningsområdets mellersta del, uppfördes under 1600-talets mitt och försågs något senare med två flyglar. I slutet av 1930-talet bestod godset av ca 17.000 hektar, varav 4.900 utgjordes av åkermark. På godset fanns då 60 hästar, 350 nötkreatur, 300 svin och ca 1000 fjäderfän. Godset hade två egna kraftstationer, två kvarnar samt sågverk, kalkbruk, impregneringsverk samt murbruksfabrik (Ohlén et al (red) 1938:425).

Andra stora jordägare i närheten är bl a Stora Djulö (i södra utkanten av Katrineholm), Knutsta (ca 2 km norr om utredningsområdet vid Speteby), Dagöholm (2 km sydost om utredningsområdet vid Fimtatorp), Skalunda (2 km nordväst om utredningsområdet vis Mosstorpsgruvan), Årsta (500 meter norr om utredningsområdet strax öster om Fagerbjörk) och Hedenlunda (1 kilometer sydost om utredningsområdets östra ändpunkt). Sistnämnda är idag bebyggd med en huvudbyggnad av som på 1780-talet ersatte en tidigare träbyggnad på platsen. I södra kanten av Spetebysjön ligger herrgården Spetebyhall. Huvudbyggnaden uppfördes på 1870-talet av arkitekten [REDACTED]. Familjen ägde även gården Fågeltorp (tidigare benämnd Hultet) och torpet Solbacken (SE/ULA/10830/A Ila/10 Församlingsbok, Lerbo socken 1941-1950) som ligger några hundra meter öster om Spetebyhall, i kanten av utredningsområdet. Sonen [REDACTED] som blev en framgångsrik konstnär, känd framförallt för sina många landskapsmotiv med hästar, övertog sedan gården efter fader (Rydergård 2007:5).

När Selma Lagerlöf skulle skildra det sörmländska landskapet i Nils Holgerssons underbara resa hade hon kanske till sin hjälp några av de skrifter som Herman Hofberg, en annan av traktens stora kulturpersonligheter, författat, exempelvis *Södermanlands phanerogamer och filices* som inleds med ett kapitel om Södermanlands naturbeskaffenhet (Hofberg 1852). Han föddes som prästson i Stora Malms socken år 1823. Under några år arbetade han som läkare, men är mest ihågkommen för sina bestående insatser som författare inom ämnen som historia, fornlämningar, kulturhistoria och topografi/geografi.

Utöver dagens befintliga hus och gårdar, vilka i vissa fall kan ha belägg långt tillbaka i tiden, finns även spår och uppgifter om numera försvunna lägenhetsbebyggelser i form av torp och en förmodad backstuga. Arkivuppgifter om bebyggelse från historisk tid i de berörda byarna i utredningsområdet presenteras nedan från väster till öster.

Bebyggelsen i historiska kartor och skattehandlingar

Av äldre kartor kan man utläsa att den sträckning som utredningsområdet har under historisk tid till stor del gått genom större skogsmarker, då framförallt öster om Katrineholm samt mellan Fimta och Fagerbjörk. I andra delar är det fråga om ett uppbrutet, kuperat, landskap med relativt små ytor med åkermark och mindre skogspartier. De gårdar och byar vars marker berörs har, med några få undantag, inte legat i eller i direkt anslutning till utredningsområdet utan det utredda området utgörs i mycket stor utsträckning av utmark. I ett fall, som gäller gården Fagerbjörk (Resutatkartan H), berör dock utredningsområdet en gårdstomt (figur 54) som kan beläggas i kartorna från sent 1600-tal (LS C8:20). Gården har för övrigt även har skriftliga belägg från 1400-talet (DMS) (tab 14). Det allmänna intrycket efter genomgången av kartmaterialet är att uppodlingen och omvandlingen av äng till åker i vissa delar av området varit omfattande under framförallt 1800-talet. I äldre tid bör man därför räkna med ännu mindre åkerarealer än vad som framträder på moderna kartor.

FIGUR 54. Vid Fagerbjörk (Resultatkarta H) passerar utredningsområdet en äldre gårdstomt belägen på ett krön i södra kanten av Älvestasjön. Foto: [REDACTED], SAU.

Gårdar och byar

De flesta av de aktuella gårdarna och byarna har karterats första gången under 1600-talet men i vissa fall är endast någon enstaka, och kanske yngre, karta tillgänglig (tab 13). Eftersom syftet när lantmäterikartorna upprättades var att få ett underlag för beskattningen har de i äldsta tid i första hand använts för inägomarken. Från 1700-talet och framåt förekommer dock även utmark och skog på kartorna i större utsträckning. I flera fall är det dock endast kartor från 1800-talet som visar de områden som berörs av utredningen.

Det är tydligt att landskapets karaktär också format bebyggelsen under historisk tid som präglats av ensamgårdar och mindre byar. Endast en av de här berörda byarna, Dagöholm/Båresta, var i de skattehandlingar som finns tillgängliga från 1500-talet så stor som fyra gårdar (DMS). Tre ensamgårdar med medeltida rötter förekommer också i materialet; Höjen, Brogetorp och Fagerbjörk (tab 14). För dessa tre kan man för övrigt spekulera kring eventuella förhistoriska anor eftersom de har forntida gravar och gravfält på sina marker. Till ensamgårdarna kan man också föra Laggarhult och Ramsjöhult som är belagda i kartor första gången under 1600-talet (LS C11:19-20, LS C70-108:C3:164). Dessa har dock sannolikt inte lika djupa rötter som det tidigare nämnda.

De små byarna och relativt många ensamgårdarna är typiska för de aktuella trakterna och samma sak gäller för ägobilden. Ägandet för de berörda enheterna har i de äldsta skattehandlingarna dominerats till ungefär lika delar av frälse- respektive skattegårdar och till detta kan även föras tre gårdar som ingått i kungens arv- och egetinnehav (i Rocklunda och Hedenlunda) (DMS). Årsta och Hedenlunda har varit sätesgårdar redan under medeltid medan Dagöholm/Båresta kan beläggas som ett säteri via kartorna under 1600-talet (LS C13:35). Endast fyra har varit kronogårdar och två har legat under kyrkan.

En av de gårdar som avviker något från de övriga är Laggarhult. Den kan beläggas från år 1689 och då som ett kronohemman (LS C11:19-20). Det är möjligt att den har sitt ursprung i t ex det "Laggarbo" som är ett av flera torp som syns i området på en översiktskarta från år 1677 (LS C13:34). Vid mitten av 1800-talet framträder dock gården i karta som ett komministerbo-ställe (LM 04-sma-135).

TABELL 13. Sammanställning av de äldsta beläggen i lantmäterikartor för de gårdar och byar vars marker berörs av utredningen (från väster mot öster).

By/gård	Socken	Äldsta kartbelägg, år	Kartakt	Anmärkning
Laggarhult	Stora Malm	1689	LS C11:19-20	Kronohemman, år 1843 komministerboställe (LM 04-sma-135).
Tybble	Stora Malm	1647	LS C70-136:C3:219 286	Förekommer även på en översiktskarta år 1677 (LS C13:34).
Ramsjöhult	Stora Malm	1647	LS C70-108:C3:164	Kronohemman 1690 (LS C70-108:1), avgärda till Tybble. Förekommer även på en översiktskarta år 1677 (LS C13:34).
Höjen (Högen)	Stora Malm	1689	LS C10:157	Frälsehemman. Avgärda till Tybble (LS C10:173:5). Förekommer även på en översiktskarta år 1677 (LS C13:34).
Fågelö (Stora Fågelö)	Stora Malm	1647	LS C70-32:C3:220	Förekommer även på en översiktskarta år 1677 (LS C13:34).
Ekeby	Lerbo	1691	LS C10:221-5	Förekommer även på en översiktskarta år 1677 (LS C13:35).
Speteby	Lerbo	1677	LM 04-ler-10	Förekommer även på en översiktskarta år 1677 (LS C13:35).
Löta	Lerbo	1897-1901	RAK J112-66-12	Gård utflyttad vid laga skifte för Speteby år 1860 (LS C43-44:5)
Fimta (Fimpta)	Sköldinge	1636	LS C65-14:C2:12	Förekommer även på en översiktskarta år 1677 (LS C13:30).
Skalunda	Sköldinge	1630	LS C65-52:c2:21	Förekommer även på en översiktskarta år 1677 och är då säteri (LS C13:30).
Fimtatorp (Fimptatorp)	Sköldinge	1846	LM 04-SKÖ-103	Avgärda till Fimta. Indirekt belägg år 1758 (LS C65-14:1). Förekommer även på en översiktskarta år 1677 (LS C13:30).
Ramsta	Sköldinge	1630	LS C65-46:C2:18-19	Förekommer även på en översiktskarta år 1677 (LS C13:30).
Eketorp (Ektorp)	Sköldinge	1897-1901	RAK J112-66-12	Saknar i övrigt kartor men förekommer på en översiktskarta år 1677 (LS C13:30).
Dagöholm - Båresta	Lerbo	1694	LS C10:228-9	Förekommer även på en översiktskarta år 1677 och är då säteri (LS C13:35).
Rocklunda (Räcklunda)	Sköldinge	1751	LS C65-49:1	Förekommer även på en översiktskarta år 1677 (LS C13:30).
Brogetorp	Sköldinge	1688	LS C8:20	Förekommer även på en översiktskarta år 1677 (LS C13:30).
Fagerbjörk	Sköldinge	1688	LS C8:21	Förekommer även på en översiktskarta år 1677 (LS C13:30).
Årsta	Sköldinge	1821	LS C65-69:1	En gård är sätesgård 1559-68. Säteri enligt översiktskarta år 1677 (LS C13:30).
Hedenlunda	Vadsbro	1688	LM 04-vad-2	En gård är sätesgård 1461, 1525. Säteri enligt översiktskarta år 1677 (LS C13:37-8).

På Spetebys marker tangerar utredningsområdet Fågeltorp (figur 55) som enligt uppgift (Lind 2002) flyttades hit från Speteby i samband med laga skifte på 1860-talet (LS C43-44:5) (Resultatkartan F). Spetebys ursprungliga 3 hemman hade vid tiden för laga skifte splittrats upp på flera mindre gårdar. En av flera gårdar med beteckningen Speteby 2 antas vara synonym med denna fastighet som även benämnts Hultet. På Häradsekonomiska kartan (RAK J112-66-11) finns en backstuga markerad på platsen, men detta stämmer sannolikt inte överens med verkligheten. Även gården Löta är utflyttad från Speteby i samband med laga skiftet.

TABELL 14. Sammanställning av de äldsta skriftliga beläggen och namnformerna för de gårdar och byar vars marker berörs av utredningen (från väster mot öster) (DMS). *) Endast belägg i karta, se tabell 13 **) belagd i kyrkobokföring. ***) osäker uppgift hos Ortnamnsarkivet.

By/gård	Socken	Äldsta skriftliga belägg, år	Äldsta namnform
Laggarhult*)	Stora Malm		
Tybble	Stora Malm	1347, 1358	<i>in Thygbile, i Thybele</i>
Ramsjöhult*)	Stora Malm		
Höjen (Högen)	Stora Malm	1508	<i>Högen</i>
Fågelö (Stora Fågelö)	Stora Malm	1355, 1389	<i>in villa Fulu, i Fulo</i>
Ekeby	Lerbo	1535	<i>Ekeby</i>
Speteby	Lerbo	1365, 1366	<i>i Spitaby, i Spitaby</i>
Löta*)	Lerbo		
Hultet**)/Fågeltorp*)	Lerbo		
Fimta (Fimpta)	Sköldinge	1411	<i>i Fimtom</i>
Skalunda	Sköldinge	1359, 1391	<i>i Skalunda, i Skalunde</i>
Fimtatorp (Fimptatorp)*)	Sköldinge	1490***)	<i>Fimetorp***)</i>
Ramsta	Sköldinge	1491	<i>i Ramsta</i>
Eketorp (Ektorp)	Sköldinge	1453	<i>i Eketorp</i>
Dagöholm - Båresta	Lerbo	1345, 1381	<i>in Borrastum, i Borastom</i>
Rocklunda (Räcklunda)	Sköldinge	1346, 1445	<i>in Roklundum, i Roklundom</i>
Brogetorp	Sköldinge	1557	<i>Brotårp</i>
Fagerbjörk	Sköldinge	1461	<i>i mellan Faghrabirkia ... til Faghrabirkie</i>
Årsta	Sköldinge	1379	<i>i Aastom</i>
Hedenlunda	Vadsbro	1336, 1358	<i>in Hendlundum, i Hændelundum</i>

2022-101884-0001 2022-04-21

FIGUR 55. Vid Spetebysjön passerar utredningsområdet fastigheten Fågeltorp (Resultatkarta F) som enligt uppgift skall vara synonym med gården Hultet/Speteby 2 som flyttades ut från Speteby i samband med 1862 års laga skifte. Foto: [redacted], SAU.

Torp

I eller i direkt anslutning till utredningsområdet har platsen identifierats för tolv lägenhetsbebyggelser, eller torp som de kallas i mer vardagligt tal (tab 15). Av dessa är hälften ännu i bruk. De flesta av torpen har tillkommit under 1800-talet men det finns också några som tillhör ett äldre skikt. Skogstorp förekommer på en översiktskarta redan år 1677 (LS C13:30). Det är ej klargjort om det vid denna tid är ett torp eller en gård. Det går heller inte att i ett senare belägg, från år 1846, få jordnaturen klargjord då protokollet inte finns tillgängligt (LM 04-skö-103). En karta över Tybble från år 1747 (LM C70-136:2) visar på ytterligare torp av äldre årgång - Finntorp samt ett soldattorp som legat under Västergården i byn. Finntorp (L1983:1173) finns kvar ända in i modern tid. Vad gäller soldattorpet går förhållandena inte att reda ut helt och hållet endast via kartorna. Men senare, på den häradsekonomiska kartan från sekelskiftet kring 1900, är både ett torp och ett soldattorp utmarkerat på den aktuella platsen. Det är dock oklart vilket av dessa som burit namnet Ramsjötorp, som förekommer på moderna kartor, och under vilka perioder de båda torpen egentligen funnits.

De övriga torpen har tillkommit under 1800-talet och då kanske framförallt dess senare hälft (tab 15). En bild som sannolik är representativ för allmänna förhållanden i trakten. Inom Speteby är situationen rätt typisk med många torp som är anlagda under detta århundrade. Skoglund (L2022:98) och Ängsstugan (L2022:99) är ett par av dessa. De etableras i samband med det laga skiftet år 1860 (LS C43-44:5). Men de båda visar också på den förgänglighet som torp kan ha. Vid det följande sekelskiftet är Ängsstugan borta (RAK J112-66-12). Eftersom ett torp med samma namn då syns ett stycke mot nordöst på den häradsekonomiska kartan bör det tolkas som att det flyttats. Skoglund försvinner någon gång under 1900-talets första hälft (RAK J133-9G8g58). Området där torpen legat förändras från 1700-talet och fram genom 1800-talet från att ha varit utmark med skog, till att delvis vara ängsmark och så småningom åkermark (LS C43-44:1). Därmed blir också skälet till torpens försvinnande från platsen uppenbart.

TABELL 15. Sammanställning av de torp med, uppgift om äldsta kartbelägg, som ligger inom eller i anslutning till utredningsområdet.

Torp	By	Socken	Äldsta kartbelägg, år	Kartakt	Anmärkning
Finntorp	Tybble	Stora Malm	1747	LM C70-136:2	L1983:1173. Ej i utredningsområdet
Ramsjötorp/soldattorp	Tybble	Stora Malm	1747	LM C70-136:2	Ej i utredningsområdet
Karlslund	Ekeby	Stora Malm	1837	LS C43-19:5	L1984:4312. Namn enl. karta Björklund. Ej i utredningsområdet
Skogshall/skolhuset	Speteby	Lerbo	1892	LM 04-ler-103	
Skoglund	Speteby	Lerbo	1860	LS C43-44:5	L2022:98
Ängsstugan	Speteby	Lerbo	1860	LS C43-44:5	L2022:99
Skogstorp	Skalunda	Sköldinge	1677	LS C13:30	Jordnatur oklar, ev ej torp
Löflund	Fimtatorp	Sköldinge	1889	LM 04-skö-777	Ej i utredningsområdet
Mosstorp	Ramsta	Sköldinge	1885	LM 04-skö-157	Ej i utredningsområdet
Remmarsåsen	Årsta	Sköldinge	1897-1901	RAK J112-66-12	Ej i utredningsområdet
Eriksberg	Årsta	Sköldinge	1897-1901	RAK J112-66-12	Ej i utredningsområdet

Tidigare utförda arkeologiska undersökningar i området

Några mindre partier av utredningsområdets västra ände har varit föremål för arkeologiska insatser vid tidigare tillfällen.

Ett större område på västra sidan av den nya motorleden öster om Katrineholm har berörts i samband med en arkeologisk utredning som utfördes 2002-2003 av Riksantikvarieämbetets arkeologiska uppdragsverksamhet (Kihlstedt 2003). Då konstaterades flera kolningsanläggningar i närområdet. Dessutom utpekades några potentiella boplatslägen. Två av dessa avfärdades i samband med en kompletterande utredning (Grusmark 2006). Ytterligare två av boplatslägena avfärdades vid en utredning som utfördes väster och öster om Finntorp av Stockholms läns museum (Andersson 2017) vintern 2016-2017. Kolningsanläggningarna har efter undersökning bedömts vara från tiden efter 1850 utifrån fynd och ¹⁴C-analyser.

År 2019 utförde Eldrun Kulturmiljö AB en arkeologisk utredning som tangerade och delvis överlappade det nu aktuella utredningsområdets södra kant i ett område strax öster om Finntorp. I samband med denna utredning registrerades ett antal lämningar i Fornreg. Någon rapport över uppdraget har ej gått att finna.

Utredningsområdets östra ände ansluter till en pågående utredning av ett område som sträcker sig söderut från transformatorstationen i Hedenlunda. Mellan det nu aktuella utredningsområdets västra respektive östra ände har inga större arkeologiska insatser gjorts tidigare. Det finns dock flera sedan tidigare registrerade lämningar och lösfynd i form av förhistoriska föremål, främst stenyxor (se Stenålderns landskap). Antalet gravundersökningar i området har varit få, men det finns några exempel på sådana. I några fall antas de dessutom vara anlagda under bronsålder, den period som inte går att belägga i lösfyndsmaterialet.

Parallellt med den nu aktuella sträckningen, några kilometer norrut, har arkeologiska undersökningar gjorts inför ombyggnation av väg 55/57 mellan Katrineholm och Flen (Bondesson 2013). Bland annat undersöktes boplatslämningar från romersk järnålder/folkvandringstid (L1982:7345) några kilometer norr om sjön Veckeln i utredningsområdets östligaste del. Ett antal härdar, kulturlager samt stolphål efter två mindre byggnadskonstruktioner tolkades som utkanten av en boplat eller möjligen en mindre uppehållsplats som använts i samband med betesdrift. Strax väster om boplatstytan undersöktes några runda, flacka stensättningar på ett mindre gravfält (L1982:7350). Brända ben från en av dessa har ¹⁴C-daterats till yngre bronsålder, vilket visar att områdets stensättningar i vissa fall kan dateras till en period som inte är företrädd i lösfyndsmaterialet. Intressant är att en tusen år yngre folkvandringstida fibula hade deponerats sekundärt ovanpå anläggningen (Appelgren 2014), ett tydligt tecken på att man återvänt till gamla gravplatser för någon form av kultutövning.

En stensättning (L1984:4308) har också undersökts vid Fallmosstugan vid Hjäsätter, omkring en kilometer norr om utredningsområdet. Den runda, övertorvade stensättningen mätte 6 meter i diameter hade eventuellt två begravingar. I konstruktionens mitt fanns en fyndtom, avlång nedgrävning som tolkats som en möjlig nedgrävning för en skelettgrav där benmaterialet inte bevarats. I södra kanten fanns en brandgrav som uppfattas som en senare sekundärbegraving. De brända benen hade en vitgul färg och föreföll vara väl rengjorda, något som undersökaren uppfattar som typisk för bronsålderns brandgravar (Clareus 1977).

Ytterligare några runda stensättningar (L1984:9814, L1984:9371 & 9372, L1984:9843 & 9844) har tidigare undersökts vid olika tillfällen i samband med husbyggnation strax norr om Kannorps gruvor. Fynd av brända ben visar att de anlagts över kremerade rester av människor och i ett fall fanns keramikskärvor samt en spelbricka av sten och ett bryne, vilka antyder att gravläggningen skett under järnåldern. I slutet av 1800-talet lämnade gruvingenjören O Gumaelius på Rocklunda herrgård in brända ben, keramikskärvor, järnnitar samt två små silverringar (SHM 8515) till Statens historiska museum. Sannolikt är även dessa tillvaratagna från en brandgrav från järnåldern. I en gravhög med brandbegraving i närheten av Ericssbergs slott har ett bronsspänne, några järnspikar samt ett hängkors tillvaratagits av [REDACTED] år 1870. Utifrån sistnämnda föremål kan graven antas vara från vikingatid (Floderus 1940).

Ett anmärkningsvärt fynd från närområdet är de guldringar som påträffades i början av 1700-talet på stranden av en mindre ö i sjön Valdemaren. Fyndet (SLM M035246) bestod av en större guld-

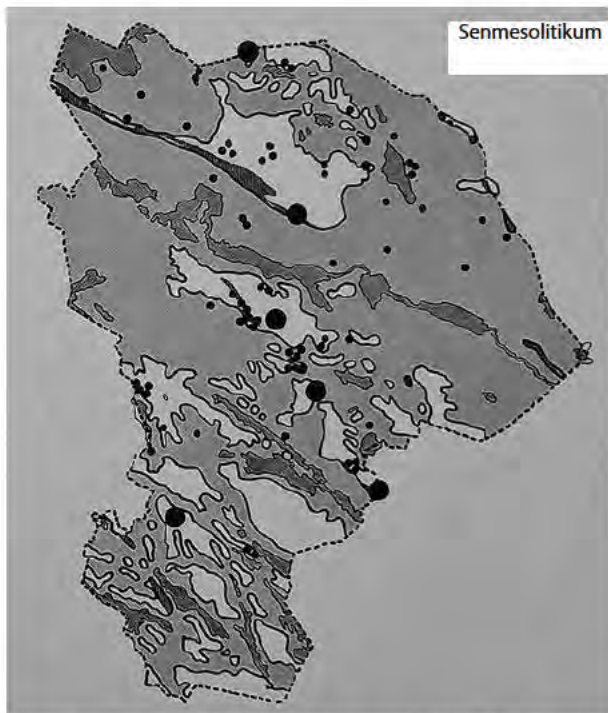
ring på vilken nio mindre var uppträdda. Den dåvarande kronprins [REDACTED] intresserade sig för fyndet och hade det under en period till låns. Då det skulle återlämnas saknades en av de mindre ringarna. Hans kammartjänare anklagades för att ha stulit den försvunna ringen, men inte ens under tortyr fick man honom att erkänna varför denna ring ännu saknas (Schnell 1964:12).

Stenålderns landskap

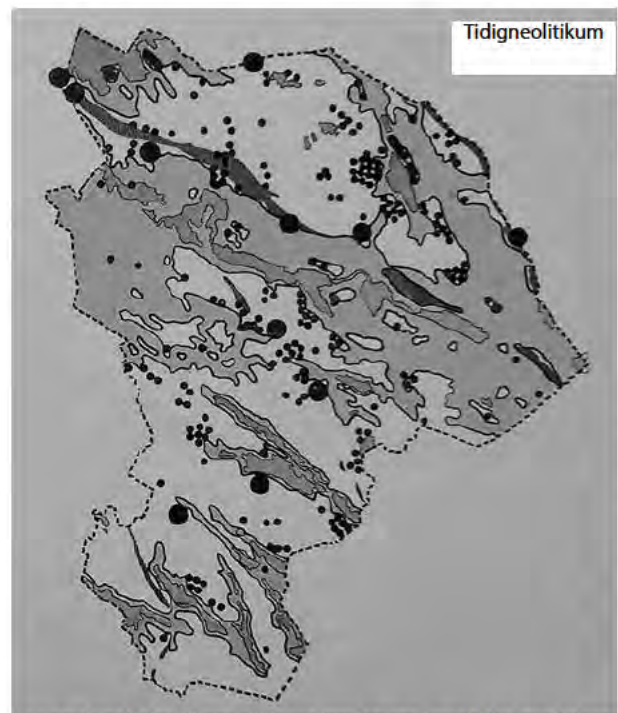
Från de berörda socknarna finns ett stort antal lösfynd av främst olika yxor från stenåldern (SHM). I slutet av 1800-talet samlade greve [REDACTED] på Sjöholm in ett stort antal föremål från trakten. Hans samling omfattade inte mindre än 388 lösfynd från Stora Malm socken, merparten stenyxor. Tack vare hans noggranna anteckningar om deras proveniens har de varit av stor betydelse för den fortsatta stenåldersforskningen i Katrineholmstrakten [REDACTED] (1950). Vissa har påträffats inom eller i nära anslutning till utredningsområdet. I [REDACTED] sammanställning finns lösfynd från Finntorp, Fågelö, Höjen, Mosstorp, Perstorp, Ram-sjöhult och Tibbletorp. Dessa fynd visar på omfattande mänsklig aktivitet i området under stenåldern. Andra som bidragit till insamlandet av lösfynd i trakten var greve [REDACTED] på Claestorp, folkskolläraren [REDACTED] i Katrineholm samt en luffare vid namn [REDACTED] som strövade omkring i bygden och agerade uppköpare åt Statens historiska museum. År 1950 uppgick antalet registrerade lösfynd från Stora Malm socken till inte mindre än 1.277 stycken (Florin & Schnell 1950:5f)! I det lösfyndsmaterial från socknen som [REDACTED] och [REDACTED] hade tillgång till tyckte de sig se en mycket intensiv närvaro under senmesolitikum och tidigneolitikum (ca 4000-3300 f Kr) spritt över hela det dåvarande skärgårdslandskapet inom Stora Malm socken (figur 56 & 57). Ännu under mellanneolitisk tid (ca 3300-2350 f Kr) visar fynd av så kallade båtyxor på mänsklig närvaro i området (figur 58). Däremot är föremål av senneolitisk karaktär (ca 2350-1700 f Kr), såsom flintdolkar och enkla skafthålsyxor, betydligt mindre vanliga och främst koncentrerade utmed den stora åsen som sträcker sig genom socknen samt i anslutning till de större sjöarna i socknens norra del (figur 59). Området hade vid denna tidpunkt lämnat skärgårdsstadiet, men förmodligen utgjorde de sankta strandängarna kring sjöarna viktiga fodertäcker för nötboskapen.

I utredningsområdets västligaste del har en tunnackig grönstensyx (L1983:1172) hittats vid Finntorp (Resultatkarta A). Någonstans skall också en tjockackig bergartsyx (SHM 15831:8) ha påträffats vid Laggårhult som ligger i anslutning till utredningsområdets västligaste del. Omkring en kilometer öster om Finntorp finns en registrerad stenåldersboplats (L2019:266). Där har spridd skärvsten och kvarts noterats i vägens skärning invid en mosse. Ca 400 meter sydsyd-väst härom har ytterligare en stenåldersboplats (L2019:2068) registrerats. Där har spridd skärvsten, enstaka kvarts samt en bergartsskrapa påträffats. Möjligen kan proveniensen ”Tibble, soldattorpet i Stora Malms socken” för en bergartsyx (SHM14176:16) åsyfta Tibbletorp beläget strax söder om utredningsområdet (Resultatkarta B). I åkermarken kring gården Höjen, belägen strax norr om utredningsområdet (Resultatkarta C) har två stenyxor hittats (L1983:907). Den ena är en trindyxa, den andra en skafthålsyx. Från Perstorp (Resultatkarta D) kommer ytterligare en bergartsyx (SHM 13028:4). Från byn Spetebys ägor (Resultatkarta E) kommer en lösfunnen enkel skafthålsyx (SHM9869:2) med förmodad datering till senneolitikum-äldre bronsålder och vid Speteby hultstuga strax söder om byn har en neolitisk tjockackig flintyx (SHM 14176:3) (figur 60) påträffats. Från Vegreds och Dagöholms marker strax sydost om Speteby kommer ytterligare neolitiska bergartsyxor (SHM 9689:12, 13, & 18 samt 14644:6). En tidigneolitisk flintyx av de större slaget (SHM 7058) har hittats i kanten av ett dike som grävts genom ett kärr vid Hjalmsäter, strax nordväst om Speteby. Yxan ifråga mäter hela 36 centimeter på längden! Detta fynd visar att det även kan förekomma rituella depositioner, så kallade offer, i området från denna period. Fyndet passar väl in i mönstret av att sådana långa yxor hittas i tidigneolitiska kontexter utmed dåtida kustområden (Sundström 2003:151ff). Inom utredningsområdet har ett lämpligt boplatsläge från tidigneolitikum pekats ut (objekt 10) omkring en kilometer söder om nyss nämnda yxfynd. På Fimtas marker (Resultatkarta G) har

FIGUR 56. Genom att skikta lösfyndsmaterialet från Stora Malm socken kunde [redacted] (1950:7) visa på en begynnande mänsklig närvaro redan i det senmesolitiska skärgårdslandskapet.

FIGUR 57. Fynd från tidigneolitikum är många och spridda över hela området [redacted] (1950:11).

FIGUR 58. Även fyndmaterialet från mellanneolitikum är väl företrätt [redacted] (1950:3).

FIGUR 59. Under senare delen av neolitikum minskar fyndmaterialet drastiskt och kunde bara beläggas på ett fåtal platser i socknens norra del, främst utmed en åssträckning [redacted] (1950:25)

FIGUR 60. Tjocknackig flintyx (SHM 14176:3) från yngre stenålder funnen vid Speteby Hultstuga i Lerbo socken, ca 500 meter söder om objekt 14 (Resultatkarta E). Foto: SHM.

en firsidig bergartsyx (SHM 14271:6) från neolitikum hittats. I SHM:s samlingar finns en skafthålsyx av bergart (SHM 9869:3) som anges vara funnen vid Finnstatorp i Sköldinge socken. Sannolikt är detta en missuppfattning av Fimtatorp på Fimtas ägor (Resultatkarta G). Från trakterna kring Kantorp och dess gruvor, strax norr om Mosstorpsgruvan (Resultatkarta G), har flera stenyxor hittats (SHM 11499:7, 15260:4, 16132:10 & 23804:2), men också en dolk av flinta (SHM 12033:1) som dateras till senneolitikum/äldre bronsålder. Flera stenyxor kommer också från Rocklunda (SHM 6968:11, 14386:7 & 23804:3) strax norr om Brogetorp och Fagerbjörk (Resultatkarta H). På Årstas marker, på östra sidan av sjön Veckeln (Resultatakarta I) har bland annat en skafthålsyx samt två bergartsyxor tillvaratagits (SHM 14870:5, 15288:8 & 17323). Mittemot, på sjöns västra sid ligger Veckla. Därifrån kommer en magnifik båtformad mellan-neolitisk skafthålsyx (SHM 8640:125) (figur 61).

Katrineholmstrakten är klassisk mark inom den mellansvenska stenåldersforskningen med lokaler som Dammstugan, Mogetorp och Östra Vrå. Redan i början av 1900-talet låg den rikliga förekomsten av lösfunna trindyxor till grund för antaganden om att Södermanland varit befolkat under mesolitikum (äldre stenålder) även om inga boplatser hade påträffats och undersökts vid denna tidpunkt (Arne 1909:3). Några årtionden senare gjorde kvartärgeologen [redacted] flera viktiga upptäckter av sådana lokaler i samband med studier av strandlinjeförskjutningen i regionen. Han undersökte de första kända mesolitiska boplatserna i Södermanland vid torpet Dammstugan utanför Katrineholm samt Hagtorp i Lilla Malma socken i Malmköpingstrakten.

Landhöjningen och geologiska förhållanden har varit viktiga faktorer vad gäller lokaliseringen av den äldre stenålderns bosättningar som främst återfinns på väl-dränerade sandjordar som legat i strandnära läge. Många ligger orienterade mot söder eller väster, men de finns exempel som visar att de kan vara orienterade i samtliga väderstreck (Wikell 2002:9). På flera platser inom utredningsområdets mellersta delar lokaliserades sådana presumtiva boplatsslägen belägna på lämpliga höjder över havet kring Speteby (Objekt 17, 18, 21, Resultatkarta E), och på en höjd vid Fimtatorp (Objekt 25, 26, 27, 28, Resultatkarta G) samt vid torpet Skogstorp i områdets östra ände (Objekt 52, Resultatkarta J).

På 1930-talet undersökte [redacted] en tidig trattbägarboplat vid Mogetorp (L1984:2947) i Stora Malms socken. På platsen undersöktes bland annat en husgrund från perioden. Bara några hundra meter söder härom, vid Nävertorp, har ytterligare en boplatlokal från stenåldern med spår efter hus/hyddor undersökts på 2000-talet (Edenmo et al 2008). Den har legat på Katrineholmsåsens västra sida där krönet övergår i en flack, sandig sluttning, ca 50 meter över havet. Den konstaterades vara en mindre trattbägarboplat med några gropkeramiska inslag och bedöms ha varit bebodd året om under perioden 3800-3400 f Kr. Boplaten har inte varit strandbunden, men en vik med förbindelse till havet fanns omkring en kilometer bort. [redacted] upptäckte också en tidigneolitisk boplat vid Vrå (L1983:392) i södra delen av Stora Malms socken. Där, bara 3 kilometer söder om utredningsområdet vid Speteby, undersöktes på 1930-talet omfattande boplatslämningar. Bland annat tillvaratogs 40 kilo keramik av så kallad trattbägar-typ. Utifrån platsens namn myntade [redacted] begreppet Vråkultur som han såg som en regional

FIGUR 61. Mellanneolitisk båtyxa (SHM 8640:125) hittad på Vecklas marker i Vadsbro socken, på västra sidan av sjön Veckeln, omkring 2 kilometer söder om Fagerbjörk. Foto: SHM.

variant av trattbägarkulturen (Florin 1938; 1958). Trattbägarkulturens boplatser kan också vara små och strandnära, men det finns även en annan typ av boplatser från denna tid. De är stora till ytan och har ofta påträffats på de stora åsarna och har inte varit strandbundna (Hallgren 2000:156). Ett exempel på detta är den ovan nämnda Nävertorpboplatsen, en annan är [REDACTED] Vråboplats som legat närmare 15 meter högre än den samtida kustlinjen. Fyndmaterialet visar att ekonomin delvis baserats på odling och boskapsskötsel. Ett potentiellt läge för en sådan trattbägarlokal (**objekt 10**) lokaliserades mellan de båda torpen Perstorp och Sofielundlund (Resultatkarta D). Den uppmärksamade ytan ligger på en sandig Malm, 50-52 meter över havet, i anslutning till en åssträckning som korsar utredningsområdet. Strax söder om platsen finns en våtmark i en torrlagd havsvik och från det närläggna torpet Perstorps marker finns två lösfunna yxor (L1983:455), en tvåsidig grönstensyx (SHM 13028:4) och en fyrsidig bergartsyx (SHM 13030:3).

Brons- och järnålderns landskap

I sin sammanställning över fornlämningar i Stora Malm socken konstaterade [REDACTED] och [REDACTED] att "lika rika som stenålderns minnen från Stora Malma te sig, lika fattiga bli de bevarade minnena från järnåldern för att inte tala om bronsåldern, från vilken epok inga fynd eller fornminnen äro kända inom socknen" (1950:31). Denna diskrepans kan sägas gälla för det aktuella utredningsområdet än idag. Brons- och järnålderns boplatser lokaliserades till siltiga och leriga områden lämpade för åkerbruk och boskapsskötsel. Själva boplatserna kan vara belägna i anslutning till moränförhöjningar, men antalet undersökta boplatser från perioden är relativt litet i Södermanland. Bebyggelsen manifesteras främst av de gravar som antas vara anlagda i de dåtida gårdarna närhet. De förhistoriska gravarna och gravfälten ligger främst i nära anslutning till den uppodlade bygden och gårdarna och byarna från historisk tid (figur 62). I anslutning till den aktuella sträckningen finns sådan miljöer vid Höjen (Resultatkarta C), Speteby (Resultatkarta E), Brogetorp och Fagerbjörk (Resultatkarta H) samt Årsta och Veckelsberg (Resultatkarta I och J). Vid både Speteby (L1984:5135) och Brogetorp (L1984:5117) finns gravfält inom utredningsområdet. I vissa fall kan en lång platskontinuitet antas inom gårds- eller byterritoriet. Vissa gravtyper, exempelvis skeppssättningar och gravhögar, har uppförts under en begränsad period, men den allra vanligaste gravöverbyggnaden – den runda stensättningen kan inte dateras närmare än till brons-/järnålder. Undersökta rösen i Södermanland dateras generellt till yngre bronsålder, särskilt de som är av ansevärd storlek och har anlagts i uppenbara höjd- eller krönlägen. Många av dem har anlagts tydligt exponerade mot dåtida vattenleder (Feldt 2005:58ff). Två typiska sådana (L2022:121-122) upptäcktes i samband med inventeringen av Årstas marker på östra sidan av sjön Veckeln (Resultatkarta I). Möjligen kan även den jaktskåre (L2022:102) som registrerades på Fimtas marker i samband med fältinventeringen vara sekundärt anlagd i ett äldre gravröse. Anläggningen ligger på ett markant impediment i Fimtaåns dalgång, omkring 29 meter över havet.

Uppdraget

Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU) har på uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanlands län genomfört en arkeologisk utredning, etapp 1 längs en cirka 20 km lång sträcka mellan Laggaruhult i Katrineholms kommun och Hedenlunda i Flens kommun. Arbetsområdet har varit 100-200 meter brett. Bakgrunden till utredningen är en planerad kraftledning mellan dessa båda platser. Det aktuella utredningsområdet är ca 240 ha stort och består till stor del av skogsmark, men även åker- och hagmark förekommer. Inom i princip hela utredningskorridoren finns redan en befintlig ledningsgata.

Den arkeologiska utredningen har utförts av [redacted] och [redacted], sistnämnde tillika projektledare (figur 63). Rapporten har huvudsakligen utformats av [redacted] med bidrag av [redacted].

Utredningen har utförts enligt beslut från Länsstyrelsen i Södermanlands län (Dnr 431-4757-2021, beslutsdatum 2021 09 09). Fältarbetets utförande planerades vid ett samrådsmöte med representanter för beställaren, Vattenfall Eldistribution AB. Vid detta tillfälle gjordes en genomgång av fältarbetets förutsättningar vad gäller markåtkomst och säkerhetsaspekter.

Utifrån beställarens önskemål har områden som utgörs av tomtmark, det vill säga bebyggda fastigheter med bostadshus och tillhörande trädgård, undantagits från inventeringen. Inte heller ytor innanför de inhägnade transformatorstationerna vid Laggaruhult och Hedenlunda har inventerats. Transformatorstationen vid Hedenlunda är dessutom ett skyddsobjekt vilket innebär att detta inte får fotograferas/avbildas/dokumenteras på något sätt.

Vid mötet beslöts också att fältarbetet skulle utföras så att det var avslutat innan årets älgjakt, vilken skulle inledas 2021-10-08. Ett beslut som kändes angeläget då stora delar av det aktuella utredningsområdet utgörs av en ledningsgata kantad av älgjaktstorn. Att genomföra fältarbetet under pågående älgjakt skulle innebära en säkerhetsrisk för fältpersonalen.

FIGUR 62. Stensättning (L2021:8193) på en höjd vid gården Höjen (resultatkarta C) som skymtar i bakgrunden. Foto: [redacted], SAU.

Syfte, metoder och genomförande

Den arkeologiska utredningen, etapp 1, har bestått av huvudmomenten kart- och arkivstudier, fältinventering samt dokumentation i fält.

Syftet med den arkeologiska utredningen var att klargöra om fornlämningar berörs av arbetsföretaget samt att identifiera objekt och lämningar som kan vara möjliga fornlämningar eller kulturhistoriska lämningar och beskriva dessa. Därtill skulle förundersökningsområden föreslås inom utredningsområdet för de berörda lämningarna. I uppdraget ingick även att peka ut potentiella lägen för okända fornlämningar, främst boplatslägen, som inte är synliga ovan mark.

Dokumentationen av lämningar och möjliga lämningar färdigställdes och kvalitetssäkrades förlöpande under fältarbetets gång. En snabb registreringsprocess möjliggjorde att lämningssinformationen kunde godkännas i ett tidigt skede och komma företagaren till del innan basrapporten hade färdigställts. På så sätt kunde det fortsatta planeringsarbetet och ärendehanteringens fortlöpa utan längre uppehåll.

Kart- och arkivstudie

Fältinventeringen föregicks av kart- och arkivstudier men dessa har även kompletterats efter fältarbetets genomförande. Den inledande kart- och arkivstudien syftade till att identifiera, lokalisera och beskriva möjliga lämningar och områden där fornlämningar och övriga kulturlämningar kunde förväntas inom utredningsområdet.

Målet med kart- och arkivstudien har varit att skapa ett underlag vad gäller områdets topografi, kulturhistoria och fornlämningsbild. Med hjälp av den insamlade informationen och det digitala kartunderlag som skapats har lägen för potentiella fornlämningar och kulturlämningar kunnat identifieras vilka sedan besiktigats vid fältinventeringen. Objekten identifieras utifrån olika kultur- och naturgeografiska lokalisering faktorer vilka definieras och beskrivs i varje enskilt fall.

FIGUR 63. Fältarbetsstyrkan inom naturens egen inramning. Fr v: [REDACTED]

Foto: SAU. Digital bearbetning: [REDACTED]

TABELL 16. Källor för lokalisering av möjliga lämningar från förhistorisk tid

Källa	Arkiv	Syfte
Kulturmiljöregistret (KMR)	Riksantikvarieämbetet	Kända fornlämningar
Arkeologiska rapporter	Samla/Forndok	Kända fornlämningar
Digitala samlingar	SHM	Potentiella fornlämningar (ej i KMR)
Jordartskarta	SGU	Potentiella förhistoriska boplatslägen
Terrängskuggningsmodell	Lantmäteriet	Potentiella förhistoriska boplatslägen
Strandförskjutningsmodeller	SGU	Potentiella förhistoriska boplatslägen
Historiska kartor	Lantmäteristyrelsens arkiv Lantmäterimyndigheternas arkiv	Lokalisera eventuella överplöjda eller på annat sätt påverkade fornlämningar
Ortnamn	Ortnamnsarkivet	Grov datering av gårdars och byars tillkomst. Teckna en bild av kulturmiljöns framväxt avseende uppodling och kolonisation

TABELL 17. Källor för lokalisering av möjliga lämningar från historisk tid.

Källa	Arkiv	Syfte
Kulturmiljöregistret (KMR)	Riksantikvarieämbetet	Kända lämningar
Arkeologiska rapporter	Samla/Forndok	Kända fornlämningar
Historiskt ortofoto	Lantmäteriet	Potentiella kulturlämningar
Häradsekonomisk karta Ekonomisk karta 1950-talet	Rikets allmänna kartverk	Potentiella kulturlämningar (husgrunder, lägenhetsbyggelse m.m.), historisk markanvändning
Skifteskartor, sockenkartor	Lantmäteristyrelsens arkiv Lantmäterimyndigheternas arkiv	Potentiella fornlämningar (husgrunder, lägenhetsbyggelse färdvägar m.m.), historisk markanvändning
Geometriska kartor	Lantmäteristyrelsens arkiv Lantmäterimyndigheternas arkiv	Möjliga fornlämningar (husgrunder, åkrar, färdvägar m.m.), historisk markanvändning
Husförhörslängder	Riksarkivet	Identifiera historisk bebyggelse som ej återgivits i det historiska kartmaterialet. Att om möjligt hitta äldre belegg för sådana som finns med på kartor.
Ortnamn	Ortnamnsarkivet	Grov datering av gårdars och byars tillkomst. Teckna en bild av kulturmiljöns framväxt avseende uppodling och kolonisation

Kulturmiljöregistret (KMR) visade, förutom på de lämningar som redan var kända inom utredningsområdet, på den generella fornlämningsbilden och därmed potentialen för olika typer av lämningar. Terrängkartor, jordartskartor, strandlinjemodeller samt naturgeografiska förhållandena har bidragit till att skapa en uppfattning om i vilka lägen och områden det funnits förutsättningar för bebyggelse vid olika förhistoriska skeden

De historiska kartorna har använts för att spåra gårdar och byar annan bebyggelse samt vägar och andra anläggningar. Dessutom har kartorna kunnat visa markanvändning vid olika tidpunkter vilket kan vara av intresse då antikvarisk bedömning gjorts av exempelvis odlingsrosen. Samtliga ekonomiska kartor från 1950-talet samt de häradsekonomiska kartorna, vilka är från åren 1897-1901, som berör utredningsområdet har rektifierats. Därtill har alla lantmäterikartor som är digitalt tillgängliga via Lantmäteriet i Lantmäteristyrelsens och Lantmäterimyndigheternas arkiv gått igenom och vid behov rektifierats. De äldsta geometriska kartorna som finns hos Riksarkivet har också kontrollerats men dessa finns i regel även i Lantmäteriets arkiv. Även några geografiska översiktskartor från 1600-talet har varit användbara i arbetet. En gruvkarta har också kunnat utnyttjas i ett fall.

Ortnamnen för de berörda historiska byarna har kontrollerats i ortnamnsregistret och uppgifter om äldsta belegg samt tolkningar har gått att finna i litteratur.

I ett fall har husförhörslängder kontrollerats i syfte att belägga en eventuell backstuga som ej kunde lokaliseras i det historiska kartmaterialet. I några fall har det dessutom varit möjligt att hitta äldre belägg för torp än de som gått att utröna ur kartmaterialet.

En genomgång har gjorts av SHM:s fynddatabas i syfte att lokalisera förhistoriska lösfynd som hittats inom utredningsområdet eller i dess omedelbara närhet.

Sökningar efter arkeologiska rapporter och annan relevant litteratur har gjorts via biblioteks-databaser såsom Libris.

Fältinventeringen

Vid inventeringen besiktigades utredningsområdet okulärt efter synliga fornlämningar, övriga kulturhistoriska lämningar, möjliga fornlämningar samt potentiella boplatslägen. Förekomster av kultur- och naturgeografiska lokalisering faktorer för äldre tiders aktiviteter/lämningar som definierats vid kart- och arkivstudien kontrollerades och preciserades. Jordsond användes för att kontrollera markförhållanden, t ex vid potentiella kolbottnar och lägen för stenåldersboplatser som ofta lokaliseras till sandiga områden. Redan registrerade lämningar har besiktigats och vid behov har beskrivning och utbredning uppdaterats. Dessutom gjordes bedömningar av lämpliga förundersökningsområden inom utredningskorridoren.

Dokumentation och inmätningar gjordes digitalt och samlades i en molnbaserad plattform (ArcGIS Online) vilket möjliggjort en kontinuerlig kvalitetssäkring under pågående fältarbete, samt skapade en överblick över arbetet som säkerställt att bedömningar och beskrivningar utformats på ett likartat sätt.

Samtliga projektdeltagare var under fältinventeringen utrustade med varsin mobil GPS-försedd handenhet. Vid inventeringen användes en digital bakgrundskarta med geometrier för registrerade lämningar samt de objekt, inklusive potentiella boplatslägen, som identifierats vid kart- och arkivstudien markerade. Noggrannheten vid inmätningarna har i allmänhet varit omkring ± 3 meter.

Lämningsgeometrier mättes in digitalt med hjälp av ArcGIS Collector. Lämningsbeskrivningar och foton dokumenterades i ArcGIS Survey123 med hjälp av ett formulär skapat utifrån KMR.

Dokumentationen och bedömning av identifierade fornlämningar, kulturlämningar och möjliga fornlämningar har följt Riksantikvarieämbetets riktlinjer. Fotografering med digital kamera har skett fortlöpande av framkomna objekt samt natur- och kulturmiljöer.

Referenser

- Andersson, L. 2017. *Stora Malm 129:1 m fl. Arkeologisk utredning inför ny detaljplan, fastigheterna Lövåsen 3:1, Malmsheden 2:1 och Sandbäcken 3:1. Stora Malms socken. Katrineholms kommun. Södermanlands län. Stockholms läns museum. Rapport 2017:21.*
- Appelgren, K. 2014. *Gravar och perifer aktivitet under järnålder. Ankomst och återkomst vid väg 55, ombyggnad av sträckan Valla–Flen. Södermanlands län, Södermanland, Flens och Sköldinge socknar, Hållbonäs 1:7 och 1:54 samt Stenhammar 1:1 m.fl. Sköldinge 262 och Sköldinge 263. Arkeologisk förundersökning och undersökning. Arkeologiska uppdragsverksamheten (UV Mitt), Riksantikvarieämbetet. Hägersten. <http://kulturarvsdata.se/raa/samla/html/7751>*
- Arne, T. J. 1909. *Om det forntida Södermanland. Några bidrag till historien om dess bebyggande.* Södermanlands fornminnesförening. Strängnäs.
- Berg, H. 2019. *Kantorp 1845-1967. En gruvepok. Sköldinge-Valla-Lerbo hembygd-förening.*
- Bondesson, W. 2013. *Väg 55, sträckan Valla-Flen, Södermanland, Flens och Katrineholms kommuner, Flen och Sköldinge socknar. Arkeologisk utredning. Arkeologiska uppdragsverksamheten (UV Mitt), Riksantikvarieämbetet. Hägersten.*
- Cederberg, L. 1993. *Spetebysjöns sänkningar. Sköldinge-Lerbo hembygd-förening. Årsbok 1993.*
- Clareus, C. 1977. *Fornlämning 113 röse, Hjälmstätter 1:1, Lerbo sn, Södermanland. Arkeologisk undersökning 1973. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.*
- DMS = Janzon, K. 2016. *Det medeltida Sverige. Bd 2 Södermanland. 5 Oppunda härad. Riksrådet, Stockholm.*
- Edenmo, R., Graner, G., Larsson, H. och Lindholm, P. 2008. *En välordnad stenåldersboplats vid Nävertorp. Södermanland, Katrineholms stad, Nävertorp 5:1, RAÄ 39. Arkeologisk undersökning. UV Mitt, Avdelningen för arkeologiska undersökningar, Riksantikvarieämbetet. Stockholm.*
- Feldt, B. 2005. *Synliga och osynliga gränser. Förändringar i gravritualen under yngre bronsålder - förromersk järnålder i Södermanland. Institutionen för arkeologi och antikens kultur. Stockholms universitet. Diss. Stockholm.*
- Floderus, E. 1940. *Brandgravar med Hängkors. Fornvännen 1940:129-133.*
- Florin, S. 1938. *Vråkulturen. En översikt över de senaste årens undersökningar av sörländska jordbrukarboplatser från äldre neolitisk tid. Meddelanden från Stockholms högskolas geologiska institut 47. Stockholm.*
- Florin, S. & Schnell, I. 1950. *Stora Malm och Katrineholm. Södermanlands hembygd-förbund. Nyköping.*
- Florin, S., Florin, M-B & Schiemann, E. 1958. *Vråkulturen. Stenåldersboplatserna vid Mogetorp, Östra Vrå och Brokvarn. Stockholm.*
- Grusmark, C. 2006. *Stenålder på Katrineholmsåsen. Förbifart Katrineholm, Väg 55/56. UV Mitt, rapport 2006:21. Stockholm.*
- Hallgren, F. 2000. *Etnicitet under stenåldern i Mellansverige och södra Norrland. I: Knutsson H (red). Halvvägs kust till kust. Stenålderssamhällen i förändring. Kust till kust-böcker nr 2. Uppsala & Göteborg.*
- Hennius, A. 2019. *Spår av kolning. Arkeologiskt kunskapsunderlag och forskningsöversikt. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.*
- Hofberg, H. 1852. *Södermanlands phanerogamer och filices. Stockholm.*
- Hummel, D. 1867. *Några ord till upplysning om bladet Eriksberg. Sveriges geologiska undersökning, på offentlig bekostnad utförd under ledning av A. Erdmann. Serie Aa, Kartblad i skalan 1:50 000 med beskrivningar, 22.*

- Jansson, S. 2000. Forssjöqvarn och Forssjö bruk. Vattenanvändning och industriverksamhet under fem sekler, 1500-2000. Katrineholm.
- Johansson, S. 1926. *Baltiska issjöns tappning*. Geologiska Föreningen i Stockholm. Förhandlingar, Bd 48, H2:186-263.
- Kihlstedt, B. 2003. *Östra förbifart Katrineholm. Väg 55/56. UV Mitt Rapport 2003:26*. Stockholm.
- Lagerlöf, S. 1906. *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. Stockholm.
- Lind, A. 2002. *Vi rustade ett torp. Allt om renoveringen, historien och bygden*. Stockholm.
- Nordin-Grip, I. 1942. *Pintorpafrun*. Södermanlands hembygdsförbund. Nyköping.
- Ohlén, C-E., Sydow, W. von. & Björkman, S. (red.). 1938. *Svenska gods och gårdar. D. 13 Sydvästra Södermanland; Jönåker, Rönö och Oppunda härader. Svenska gods och gårdar*. Uddevalla.
- Rengmark, F. 1938. Om de geologiska förhållandena i Södermanland, speciellt dess sydvästra del. I: Ohlén, von Sydow & Björkman (red) 1938, s22-30.
- Pamp, B. 1988. *Ortnamnen i Sverige*, 5. Uppl. Lund.
- Ringquist, Per-Olof & Vennerström, Inger, *Fornlämning 9 stensättning, järnålder, Kanntorp, Sköldinge sn, Södermanland: arkeologisk undersökning 1971*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1977
- Risberg, J., Miller, U. & Brunnberg, L. 1991. Deglaciation, Holocene shore displacement and coastal settlements in eastern Svealand, Sweden. *Quaternary International. Vol. 9*. Oxford.
- Schnell, I. 1963. *Sköldinge kommun*. Södermanlands hembygds- och museiförbund. Nyköping.
- Strandberg, S. 1973. *Ortnamn i Lerbo och Sköldinge*. Katrineholms hembygdsförening, Katrineholm.
- Sundström, L. 2003. *Det hotade kollektivet. Neolitiseringsprocessen ur ett östmellansvenskt perspektiv*. Institutionen för arkeologi och antik historia. Diss. Uppsala.
- Vikstrand, P. 2013. *Järnålderns bebyggelsenamn. Om bebyggelsenamnens uppkomst och ålder i Mälardalskapen*. Institutet för språk och folkminnen. Uppsala.
- Wahlberg, M. (red). 2003. *Svenskt ortnamnslexikon*. Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI). Uppsala.
- Wikell, R. 2002. Arkeologi på hög nivå - nya stenåldersfynd i Södermanlands skogar. *Kulturell mångfald i Södermanland. Del 1/ red. Agneta Åkerlund.*, S. 6-12.

Arkiv och kartmaterial

KMR= Kulturmiljöregistret (<https://app.raa.se/open/fornsok>)

RAK = Rikets allmänna kartverk (www.historiskakartor.lantmateriet.se)

Akt	År	Blad	Typ
J112-66-11	1897-1901	Katrineholm	Häradsekonomisk karta
J112-66-12	1897-1901	Sköldinge	Häradsekonomisk karta
J112-66-13	1897-1901	Flen	Häradsekonomisk karta
J133-9G8e58	1956	Katrineholm	Ekonomisk karta
J133-9G8f58	1956	Jälsätter	Ekonomisk karta
J133-9G8g58	1956	Valla	Ekonomisk karta
J133-9G8h58	1956	Dagöholm	Ekonomisk karta
J133-9G8i58	1956	Silinge	Ekonomisk karta
J133-9G8j58	1956	Hedenlunda	Ekonomisk karta

LM=Lantmäterimyndigheternas arkiv (www.historiskakartor.lantmateriet.se)

Akt	År	Socken	By/enhet	Typ
04-ler-10	1677	Lerbo	Speteby	Jordrevning
04-ler-103	1892	Lerbo	Speteby	Arealavmätning
04-ler-106	1893	Lerbo	Dagöholm	Mätning
04-ler-61	1822	Lerbo	Dagöholm	Rågängsätgård
04-ler-73	1839	Lerbo	Dagöholm	Rågängsätgård
04-ler-9	1694	Lerbo	Dagöholm	Ägomätning
04-skö-103	1846	Sköldinge	Fimpta	Arealavmätning mm
04-skö-103	1846	Sköldinge	Skalunda	Arealavmätning mm
04-skö-111	1859	Sköldinge	Ramsta	Gränsbestämning mm
04-skö-112	1859	Sköldinge	Fimpta	Ägoutbyte
04-skö-114	1861	Sköldinge	Fimta	Laga skifte
04-skö-115	1860	Sköldinge	Rocklunda m fl	Gränsbestämning mm
04-skö-153	1881	Sköldinge	Elfvesta och Brogetorp	Laga skifte
04-skö-157	1885	Sköldinge	Ramsta	Mätning
04-skö-777	1889	Sköldinge	Fimtatorp	Avsöndring
04-skö-86	1821	Sköldinge	Fagerbjörk och Svinabäcken	Arealavmätning mm
04-sma-117	1791	Stora Malm	Höjen	Storskifte
04-sma-135	1843	Stora Malm	Laggarhult	Ägomätning
04-sma-145	1844	Stora Malm	Fågelö	Ägomätning
04-sma-200	1925	Stora Malm	Laggarhult	Ägomätning
04-sma-47	1695	Stora Malm	Ramsjöhult	Ägomätning
04-vad-2	1688	Vadsbro	Hedenlunda	Ägomätning
04-vad-24	1852	Vadsbro	Hedenlunda	Gränsbestämning mm

2022-04-21

2022-101884-0001

LS= Lantmäteristyrelsens arkiv (www.historiskakartor.lantmateriet.se)

Akt	År	Socken	By/enhet	Typ
C10:157	1689	Stora Malm	Höjen	Geometrisk avfattning
C10:173	1691	Stora Malm	Kärnsäter	Generalkarta
C10:173:5	1691	Stora Malm	Tybble	Geometrisk avfattning
C10:221-5	1691	Lerbo	Ekeby	Avmätning
C10:228-9	1694	Lerbo	Ulvstorp	Avmätning
C11:19-20	1689	Stora Malm	Laggarhult	Geometrisk avfattning
C13:30	1677	Sköldinge	Årsta	Geografisk avfattning
C13:34	1677	Stora Malm	Myrkärr eller Svenstorp	Geografisk avfattning
C13:35	1677	Lerbo	Ökna eller Gotthardsberg	Geografisk avfattning
C13:37-8	1677	Vadsbro	Eknäs	Geografisk avfattning
C43-18:1	1753	Lerbo	Båresta eller Dagöholm	Ägomätning
C43-19:1	1765	Lerbo	Ekeby	Storskifte på skog/skogsmark
C43-19:3	1783	Lerbo	Ekeby	Storskifte
C43-19:4	1825	Lerbo	Ekeby	Storskifte
C43-19:5	1837	Lerbo	Ekeby	Laga skifte
C43-19:6	1851	Lerbo	Ekeby	Laga skifte
C43-44:1	1763	Lerbo	Speteby	Storskifte
C43-44:5	1860	Lerbo	Speteby	Laga skifte
C43-44:c2:378-9	1694	Lerbo	Speteby	Jordrevning
C65-13:1	1860	Sköldinge	Fagerbjörk	Laga skifte
C65-14:1	1758	Sköldinge	Fimpta	Storskifte
C65-14:4	1857	Sköldinge	Fimpta	Laga skifte
C65-14:c2:12	1636	Sköldinge	Fimpta	Geometrisk avmätning
C65-46:1	1703	Sköldinge	Ramsta	Geometrisk avmätning
C65-46:2	1746	Sköldinge	Ramsta	Ägodelning
C65-46:3	1758	Sköldinge	Ramsta	Delning av skog
C65-46:4	1778	Sköldinge	Ramsta	Storskifte
C65-46:5	1789	Sköldinge	Ramsta	Storskifte
C65-46:c2:18-19	1630	Sköldinge	Ramsta	Geometrisk avmätning
C65-49:1	1751	Sköldinge	Räcklunda	Ägodelning
C65-49:2	1758	Sköldinge	Räcklunda	Storskifte på åker
C65-49:5	1859	Sköldinge	Räcklunda	Laga skifte
C65-52:c2:21	1630	Sköldinge	Skalunda	Geometrisk avfattning
C65-69:1	1821	Sköldinge	Årsta	Storskifte på skog/skogsmark
C70:108:1	1690	Stora Malm	Ramsjöhult	Geometrisk avmätning
C70-108:C3:164	1647	Stora Malm	Ramsjöhult	Geometrisk avmätning
C70-136:1	1697	Stora Malm	Tybble	Geometrisk avmätning
C70-136:2	1747	Stora Malm	Tybble	Ägodelning
C70-136:C3:219 286	1647	Stora Malm	Tybble	Geometrisk avfattning
C70-32:1	1781	Stora Malm	Fågelö	Storskifte på åker
C70-32:C3:220	1647	Stora Malm	Fågelö	Geometrisk avfattning
C70-52:1	1790	Stora Malm	Höjen	Storskifte
C8:20	1688	Sköldinge	Brogetorp	Geometrisk avfattning

2022-04-21

2022-101884-0001

SGU=Sveriges Geologiska Undersökning (<https://apps.sgu.se/geollagret>)

RIK=Riksarkivet, digitala forskarsalen, husförhörslängder
(<https://sok.riksarkivet.se/kyrkoarkiv>)

Akt	År	Socken	Enhet	Åtgärd
SE/ULA/11355/A I/1	1691-1722	Sköldinge	Mosstorp	Husförhörslängd
SE/ULA/11457/A I/1	1731	Stora Malm	Finntorp	Husförhörslängd
SE/ULA/10830/AI/6-20	1803-1876	Lerbo	Hagstugan	Husförhörslängd
SE/ULA/10830/A IIa/10	1941-1950	Lerbo	Speteby/Hultet, Solbacken	Församlingsbok
SE/ULA/10830/A II a/9	1936-1940	Lerbo	Speteby/Hultet	Församlingsbok

2022-04-21

2022-101884-0001

Bilagor

1. Lämningsbeskrivningar

Objektid	Lämnings- typ	Beskrivning av lämning	Antikvarisk bedömning	Kommentarer
L2019:2070	Fångstgrop	Varggrop, 5 m diam och 2,7 m dj. Trattformad med rund botten, 1, m diam. Vall runt om 2 m, br och 0,5-1 m h. Skadad och inrasad NV. Täckgropar i anslutning till. Markerad med kulturstubbar. Sandig och ställvis stenrik moränavsats mot våtmark. Skogsmark (hygge).	Fornlämning	Återbesök 2021 10 07. Ligger bara några meter söder om aktuellt utredningsområde.
L2019:2066	Boplatz	Boplatz 70x10-20 m (Ö-V). Inom angivet område påträffades spridd skärvsten och kvarts i vägskärning mot mossen.	Fornlämning	Vid återbesök 2021 10 07 kunde varken bearbetad kvarts eller skärvsten iakttagas på platsen.
L2022:95	Färdväg	Färdväg, ca 140 m l, 3 m br, i del genom utredningsområdet (NV-SÖ). Fortsätter vidare mot SÖ och har även haft vidare sträckning mot N. Vaga försänkningar för hjulspår. Bevuxen med sly och gräs. Väg som gått från bygden i S och upp genom dalgången. Äldsta kartbelägg: storskifte över Högen år 1791 (Lantmäterimyndigheternas arkiv, akt: 04-sma-117).	Fornlämning	
L1983:377	Gravfält	Gravfält, 65x60 m (Ö-V) bestående av 15 runda stensättningar, varav 2 höglignande och 3 osäkra. Stensättningarna är 4-7 m i diam och 0,2-0,7 m h. Övermossade. Två stensättningar har talrika 0,3-1 m st stenar i ytan samt kantkedja eller del därav, 0,2-0,4 m h av 0,3-0,8 m l stenar samt grop i mitten, 1-2 m i diam och 0,2-0,4 m dj. De höglignande stensättningarna är 6-7 m i diam och 0,6-0,7 m h. Övermossade. Vid inv 1985 konstaterades 12 säkra fornlämningar, besiktningen dock försvårad av att området ställvis är beväxt med täta snår av unggranar.	Fornlämning	Vid återbesök 2021 10 05 var det svårt att identifiera de registrerade lämningarna vilka var flacka och övermossade. Fornlämningens avgränsning mot norr uppfattades som oklar.
L2022:127	Färdväg	Hålväg, ca 80 m l (N-S), 2 m br, upp till 0,7 m dj. Ansluter till parallell grusväg i båda ändar. Förmodligen äldre sträckning av nuvarande grusväg. Äldsta kartbelägg för denna delsträcka från storskifte över Speteby år 1763 (Lantmäteristyrelsens arkiv, akt: C43-44:1).	Fornlämning	
L1984:5135	Gravfält	Gravfält, 280x20-150 m (Ö-V) bestående av 55 fornlämningar. Dessa utgörs av 7 högar, 45 runda stensättningar, 1 rektangulär stensättning 1 triangulär stensättning och 1 rest sten. Högarna är 5-10 m i diameter stora och 0,5-1,2 m höga. tre har mittsten 0,1x0,2 - 0,4 x 0,8 m st. De runda stensättningarna är 2-15m i diameter stora och 0,1-0,4 m höga. Övertorvade, några med enstaka måttligt med 0,2-0,8 m stora stenar i ytan. Tjugo har kantkedja 0,1-0,4 m höga av 0,3-0,8 m l stenar. Tre har mittblock 0,3-0,5 m stora och intill 0,5 m höga. Den rektangulära stensättningen är 3x6 m (N-S) och 0,2 m stor. Kantkedja, 0,2-0,3 m hög av 0,3-0,5 m l stenar. Den triangulära stensättningen i gravfältets NV del är 4 m i sida (N, SÖ och VSV) och 0,2 m hög. Övertorvad med enstaka stenar i ytan 0,1-0,2 m stora. Kantkedja intill 0,1 m hög av 0,2-0,6 m l stenar. Den resta stenen i gravfältets SV kant, är 0,8 m hög, 0,5 m bred (NV-SÖ) och 0,2 m tjock. Gravfältet är bevuxet med delvis barr- och lövskog och delvis med en och lövbuskar.	Fornlämning	Vid återbesök 2021 10 04 noterades några tydliga, flacka högar i NO samt stensättningar och en rest sten i S inom polygonen. Däremellan kunde inga gravkonstruktioner iakttagas ovan mark. I princip hela den V halvan av gravfältspolygonen inom utredningsområdet utgjordes av hållmark. Intryck av att det rör sig om två olika gravfält som inte hänger ihop på mitten, men endast vidare undersökningar kan precisera utbredningen.

2022-04-21

2022-101884-0001

Objektid	Lämnings- typ	Beskrivning av lämning	Antikvarisk bedömning	Kommentarer
L1984:5077	Gravfält	Gravfält, 90x40 m (NNV-ÖSÖ), bestående av 12 runda stensättningar. Dessa är 3-6 m i diameter och 0,1-0,4 m höga. Lätt till kraftigt övermossad fyllning av 0,1-0,5 m stora stenar. Två stensättningar har mittsten, 0,8x0,5x0,5 m stor respektive 1,5x0,8x1,2 m stor. En har tre stenar i mitten, 0,5-1 m stora. Samtliga har kantkedja, 0,1-0,3 m höga av 0,1-0,8 m stora stenar. Gravfältet är beväxt med barrskog. Övervägande tall, samt enbuskar. Några är otydliga och några är osäkra.	Fornlämning	S delen av den sedan tidigare registrerade lämningen ligger inom utredningsområdet. Vid återbesök 2021 10 04 kunde endast några säkra stensättningar identifieras. Några stenkonstruktioner kan ev vara röjningsrösen. Vegetation av högt gräs.
L1984:9517	Gravfält	1) Gravfält, 40x15 m (NNV-SSÖ) bestående av 5 rundastensättningar, 4-5 m diam och 0,1-0,2 m h. En är ofylld, de övriga har fyllning av 0,3-0,8 m st stenar. En har mittblock, 2x1x0,8 m l stenar. Eventuellt kan någon fornlämning, på backens krön, ha förstörts i samband med resandet av de båda kraftledningsstolparna (?). Bevuxet med lövsly och ormbunkar. 43 m SV om den ofyllda stensättningen är: 2) Stensättning?, oregelbunden närmast rund, 5 m diam och 0,2 m h. Övertorvad. I ytan måttligt med 0,2-0,3 m st stenar. Bevuxen med två granar och någon enbuske. Dålig form och karaktär. Bra läge samt närheten till andra fornlämningar talar för tolkningen. Revidering efter återbesök 2021 09 29: Gravfält 120x65 m (NV-SO), bestående av 16 runda stensättningar, en är 17 m i diam och 1 meter h, övriga 4-18 m i diam, 0,1-0,4 m höga. Merparten har kantkedja. En är ofylld, övriga har fyllning av 0,3-0,8 m st stenar. En har ett större mittblock, 1,2x0,8 m och 0,7 m h. Beläget i krönläge, ca 50 m ö h, på hagmark med enstaka enar och lite lövsly.	Fornlämning	
L2022:115	Färdväg	Färdväg, inom UO i huvudsak i form av vägbank, ca 170 m l (NV-SÖ), 4 m br, 0,5-0,7 m h vägbank. Sträcker sig utanför UO i NV o SÖ. Kantas av träd i Ö. Äldsta säkra kartbelägg från storskifte över Fagerbjörk och Svinbäcken år 1821 (akt: 04-skö-86).	Fornlämning	
L2022:116	Stensättning	Stensättning, rund, 5 meter i diam och 0,2-0,35 m h. Övertorvad. I SO-sluttning ca 2 meter h. Större markfasta block i S.	Fornlämning	
L2022:118	Stensättning	Stensättning, rund, 7 m i diameter. Flack med grop i mitten, 1,5 m i diam och 0,4 m djup. Packning av 0,4-0,5 m st stenar. Omgiven av markfasta block. Ligger i krönläge ca 1 m V om L2022:119.	Fornlämning	
L2022:119	Stensättning	Stensättning, rund, ca 2 m i diameter, 0,4 m hög. Välvd m större block i S, 0,5-1,0 m stora. Fylld med jord och stenar. Belägen i krönläge, ca 1 m Ö om L2022:118.	Fornlämning	
L1983:480	Stensättning	Stensättning, rund, 5 m i diam och 0,2 m h. Övertorvad? med i ytan talrika 0,2-0,6 m st stenar. Delvis synlig kantkedja, 0,1-0,2 m h av 0,3-0,7 m l stenar. Över NV delen av stensättningen löper stängsel.	Fornlämning	Återbesök 2021 09 28
L2022:121	Röse	Röse, 13 meter i diam, 1,2 m h. Stenarna är 0,6-0,7 m st. I konstruktionen ingår även några större, markfasta stenblock. Ca 2 m NV om L2022:122. Stensättningen ligger i krönläge, 48 m ö h, på Ö-V orienterad höjdsträckning ca 150 m N om sjön Veckeln.	Fornlämning	
L2022:122	Röse	Röse, 14 m i diam, 1,5 m h. Stenarna är 0,4-0,7 m st. 3 x 2 m stor grop i S delen. Ca 2 m SO om L2022:121. Stensättningen ligger i krönläge, 48 m ö h, på Ö-V orienterad höjdsträckning ca 150 m N om sjön Veckeln.	Fornlämning	

Objektid	Lämnings- typ	Beskrivning av lämning	Antikvarisk bedömning	Kommentarer
L1984:9733	Gruvhål	Gruvhål, n runt, 7 m i diam. fyllt av skräp. Synligt djup 1.5 m. Skrotstensvarp SÖ härom.	Ingen antikvarisk bedömning	Återbesök 2021 09 29, utgår som egen lämning. Ingår i Gruvområde 34/L2022:111.
L1984:9607	Stensättning	1) Stensättning, rund, 8 m diam och 0.3 m h. Övertorvad. I ytan enstaka 0.3-0.6 m st stenar. Avplanad yta. Något svåravgränsad. Ligger på en moränkörtele, oregelbundet rund, 16-18 m diam och 1 m h. Bevuxen med ormbunkar. 10 m VNV om 1 år: 2) Stensättning, rund, 7 m diam och 0.2 m h. Övertorvad. I ytan enstaka 0.2-0.4 m st stenar. Ställvis synlig kantkedja 0.2 m av 0.3-0.6 m l stenar. I Ö delen en svacka 3x2 m och 0.11 m dj. Bevuxen med ormbunkar.	Ingen antikvarisk bedömning	Utgår som egen lämning. Tillförs gravfältet L1984:9517. I beskrivningen för lämningen i KMR anges två olika stensättningar (nr 1 & 2). Vår tolkning är att denna är identisk med nr 2.
L1984:9660	Stensättning	1) Stensättning, rund, 8 m diam och 0.3 m h. Övertorvad. I ytan enstaka 0.3-0.6 m st stenar. Avplanad yta. Något svåravgränsad. Ligger på en moränkörtele, oregelbundet rund, 16-18 m diam och 1 m h. Bevuxen med ormbunkar. 10 m VNV om 1 år: 2) Stensättning, rund, 7 m diam och 0.2 m h. Övertorvad. I ytan enstaka 0.2-0.4 m st stenar. Ställvis synlig kantkedja 0.2 m av 0.3-0.6 m l stenar. I Ö delen en svacka 3x2 m och 0.11 m dj. Bevuxen med ormbunkar. Revidering av tidigare bedömning, nytt diammått 17 meter, höjd 1 meter.	Ingen antikvarisk bedömning	Utgår som egen lämning. Tillförs gravfältet L1984:9517. I beskrivningen för lämningen i KMR anges två olika stensättningar (nr 1 & 2). Vår tolkning är att denna är identisk med nr 1.
L1983:104	Stensättning	1) Gravfält, 40x15 m (NNV-SSÖ) bestående av 5 rundastensättningar, 4-5 m diam och 0.1-0.2 m h. En är ofyllt, de övriga har fyllning av 0.3-0.8 m st stenar. En har mittblock, 2x1x0.8 m l stenar. Eventuellt kan någon fornlämning, på backens krön, ha förstörts i samband med resandet av de båda kraftledningsstolparna (?). Bevuxet med lövsly och ormbunkar. 43 m SV om den ofyllda stensättningen är: 2) Stensättning?, oregelbunden närmast rund, 5 m diam och 0.2 m h. Övertorvad. I ytan måttligt med 0.2-0.3 m st stenar. Bevuxen med två granar och någon enbuske. Dålig form och karaktär. Bra läge samt närheten till andra fornlämningar talar för tolkningen.	Ingen antikvarisk bedömning	Utgår som egen lämning. Tillförs gravfältet L1984:9517. I beskrivningen i KMR anges ett gravfält (nr 1) och en stensättning (nr 2). Vår tolkning är att denna är identisk med nr 2.
L2022:98	Lägenhetsbebyggelse	Omr för lägenhetsbebyggelse, 80x45 m (NO-SV). Plats för torpet Skoglund enligt laga skifteskarta år 1860 (akt: C43-44:5) och häradskarta åren 1897-1901 (akt: J112-66-12). Inga lämningar kunde iaktas i området som nu utgör åkermark vilken inte kunde beträddas.	Ingen antikvarisk bedömning - uppgift om	
L2022:99	Lägenhetsbebyggelse	Omr för lägenhetsbebyggelse, 120x65 m (Ö-V). Plats för torpet Ångsstugan enligt laga skifteskarta år 1860 (akt: C43-44:5). Området, som nu utgör en tydlig platå i åkermark, kunde endast delvis besiktigas. Där kunde någon större uppstickande sten iaktas.	Ingen antikvarisk bedömning - uppgift om	
L2022:88	Område med skogsbrukslämningar	Omr m skogsbrukslämningar, 20x20 m (N-S), bestående av rest av kolbotten, 8 stybbgropar och en kojgrund. Kolbotten är ca 18x18 m, omgiven av vall, 0,4-0,8 m h. Strax utanför vällen ligger stybbgroparna som är 1 x 1 - 1 x 3 m st och 0,2-0,3 m dj. Kojgrunden är rektangulär, 4 x 4 m, 0,3-1,0 m h. I S delen ett spisiröse direkt mot markfast stenblock i S. Kojan belägen ca 10 m S om milan. Bevuxen m bärris o sly.	Möjlig fornlämning	

2022-101884-0001 2022-04-21

Objektid	Lämnings- typ	Beskrivning av lämning	Antikvarisk bedömning	Kommentarer
L2022:89	Område med skogsbrukslämningar	Omr med skogsbrukslämningar, 28x30 m (SV-NO), bestående av rest av kolbotten, ett anslutande sot- och kollager samt en möjlig kojgrund. Kolbotten bedöms ursprungligen ha varit rund och 14 m i diam, men är i princip halverad av en sentida skada. Uppemot 0,4 m tj sot- och kollager under torven. Belägen i områdets Ö del. Kojgrunden är 2x3 m med öppning mot S. Anlagd i sydslutning. Största ingående stenblocket 1,5 m i diam, 0,8 m h. Ligger i områdets S del. 2 m V om kojgrunden en sentida skylt med texten "Lotasstappan". På platsen förefaller en vändplan med en diam om ca 19 m, ha anlagts i sen tid i områdets V hälft. Även i vändplanen finns ett sot- och kollager, dock tunnare än i kolbotten. Möjligen härrör sot- och kollagret i denna del från den förmodat störda halvan av kolbotten. Alternativt har vändplanen använts som upplag för träkol. Gräsbevuxen glänta omgiven av skog. Mindre skogsväg passerar området mot S och Ö. Synlig på 1950-talets ekonomkarta.	Möjlig fornlämning	
L2022:93	Kolningsanläggning	Kolbotten, oval 20x14 m. vid provstick framkom endast mindre mängder träkol men rikligt med sot. Lätt gropig yta. Tydliga spår efter täktgropar i N och V.	Möjlig fornlämning	
L2022:96	Husgrund, historisk tid	Husgrund, historisk tid, ev jordkällare, 1,8 x 1,2 m stor och 0,8 m djup grop med dryga decimeter-tjockt humöst, svart lager. Gropen kantad och omgiven av större stenar, ca 0,60 m långa, 0,3-0,4 m breda. Ingång i S. Belägen ca 7 m Ö om grusväg och Ca 5 m väster om parallell hålväg (L2022:127)	Möjlig fornlämning	
L2022:100	Lägenhetsbebyggelse	Husgrund, rektangulär, 5x4 m (N-S). Husgrunden har enkel syllstensrad av 0,2-0,6 m st stenar. I husgrundens SV hörn finns ett spisröse, 0,7 m h, med tegelfragment.	Möjlig fornlämning	2021-10-04. Kan möjligen vara backstugan Hagstugan som omnämns under Speteby i socknens husförhörslängder under perioden 1803-1876. Enl 1700-talets storskifteskarta nyttjades det aktuella omr då som hästhage. Ligger bara några meter V om gravfältet L1984:5077 som enl Fornsök består av 15 stensättningar. Dessa var svåra att identifiera vid återbesök. En del av registrerade stensättningarna kanske i själva verket är hopsamlad röjningssten?
L2022:117	Bytomt/ gårdstomt	Gårdstomt för Fagerbjörk, ca 200x60 m (NV-SÖ). Delvis ännu bebyggd. I hagmarken i N några stenansamlingar och en sänka i marken. Dessutom två stensträngsliknande stenrader (6 resp. 15 m l, 1,3-1,4 m br, 0,3-0,35 m h). Möjligen hägnad/fågata med anslutning till äldre vägsträckning mot NV. Den ena stenraden överlagras i V av en packning av småsten. I N spetsen även diffus rest av uppbyggd vägbank samt väg mot N. Utbredning efter laga skifteskarta år 1860 (akt; C65-13:1) samt iakttagelser i fält. Äldsta belägg från 1461 (DMS). Äldsta kartbelägg för Fagerbjörk med bebyggelse på denna plats geometrisk avfattning, år 1688 (akt: C8:20).	Möjlig fornlämning	
L1984:9438	Stensättning	Stensättning?, rund, 6 m i diam och 0,3-0,5 m h. Övertorvad med i ytan måttligt med 0,1-0,4 m st stenar. Lätt kantskadad i NV. I V kanten är en stubbe. Oregelbunden, flyter ut och ojämnt fördelat material. Tveksam som fornlämning.	Möjlig fornlämning	Återbesök 2021 09 28, tillägg: i djurgång i V fynd av tegel. Är det kanske ingen grav? Rester efter byggnad med spisröse? Belägen inom område för Fagerbjörks bytomt.

Objektid	Lämnings- typ	Beskrivning av lämning	Antikvarisk bedömning	Kommentarer
L1983:1149	Område med fossil åkermark	Tidigare beskrivning: Fossil åkermark?, ca 250x150 m (NV-SÖ), bestående av ensammanhängande åkeryta, ställvis terrassavgränsad (intill 0,6 m h) och ett 15-tal röjningsrösen, 4x4-10x6 m st. Ny beskrivning: Fossil åkermark, ca 250x150 m (NV-SÖ), bestående av ensammanhängande åkeryta, ställvis terrassavgränsad (intill 0,6 m h) och ett 15-tal röjningsrösen, 4x4-15x9 m. Rösena främst belägna utmed åkermarkens norra gräns.	Tidigare bedömning: Möjlig fornlämning. Ny bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning	Återbesök 2021 10 07. Tidigare beskrivning och utbredning justerad i KMR.
L1983:1173	Lägenhetsbebyggelse	Tidigare beskrivning: Torp, enligt 1747 års karta (LM C70-136:2) läget för Finntorp. Tomten är fortfarande bebyggd. Ny beskrivning: Torp, enl 1747 års karta (LM C70-136:2) läget för Finntorp. Inga stående byggnader vid återbesök 2021 10 07. Husgrund 9x5 m (N-S) med spisröse och fragment av taktegel i svag västslutning i V delen. Stor del av området direkt Ö om husgrunden, som enl äldre kartor utgjort gårdsplan, består av hållmark. I V kanten en brunn. Kvadratisk, 2x2 m stor och 1 m dj. Stenskoning av 0,15-0,20 m st stenar. Två träbjälkar, 0,15 m tj, ligger över hålets mynning med inbördes avstånd om 0,5 m. Övermossad. Äldsta kartbelägg: Ågodelning över Tybble år 1747, akt C70-136:2. Finntorp återfinns i husförhörslängder tillbaka till år 1731 (SE/ULA/11457/A I/1).	Tidigare bedömning: Möjlig fornlämning. Ny bedömning: Fornlämning.	Återbesök 2021 10 07. Beskrivningen reviderad. Då inga stående byggnader längre finns på platsen har den antikvariska bedömningen ändrats från möjlig fornlämning till fornlämning.
L2019:2183	Område med skogsbrukslämningar	Kolningsplats, 40x30 m (Ö-V), bestående av en kojgrund och en rest av kolbotten. Kojgrunden i V delen av området ligger i höjdläge mot bergkanten. Spisröset är 1,5x1,5 m och 0,8 m h i N delen av en flack yta, 4x3 m (N-S). Kolbotten är skadad av vändplan. Inom området är mycket kolstybb. Sandig avsats mot mosse i N. Skogsmark (blandskog).	Tidigare bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning. Ny bedömning: Möjlig fornlämning	Återbesök 2021 10 07.
L1982:8512	Område med skogsbrukslämningar	Område med skogsbrukslämningar, ca 40x30 m (Ö-V), bestående av 1 kolbotten och 1 grund efter kolarkoja. Kolbotten är rund, ca 20 m i diam med en ca 0,6-0,7 m h och 2,5 m br omgivande vall. I V delen finns minst 2 gropar, ca 2 m diam och ca 0,1-0,2 m dj. Riklig förekomst av kol. Kojgrunden består av ett spisröse, kvadratisk ca 1,8x1,8 m st och 0,7 m h, uppbyggd av ca 0,3 m stora sten varav flertal är eldpåverkade och skärviga. Uppbyggd mot ett större naturblock. Själva kojan är otydlig men tycks ha en utbredning S. Vid en arkeologisk utredning konstaterades att kojan brunnit och att den uppfördes efter år 1850. (RAÄ dnr 3.4.2-4063-2017).	Övrig kulturhistorisk lämning	Återbesök 2021 10 07.
1983:1172	Fyndplats	Lösfynd, bestående av 1 tunnackig grönstensyxa, upphittad på Finntorps mark, omkring 60 m ö h.	Övrig kulturhistorisk lämning	Återbesök 2021-10-07
L2022:91	Röjningsröse	Röjningsröse, rundat, 3,3 x 3 m (N-S), 0,6 m h, av 0,15-0,60 m stora stenar. Välvd form i profil. Övermossad. Ligger i V utkanten av äldre igenvuxen åkermark. Äng i närområdet belagd sedan 1647 (akt: C3:164). Ramsjöhult med åkrar och ängar tidigast 1690 (akt: C70-108:1) men angränsade åker tidigast på Härads-karta (akt: J112-66-11) år 1897-1901.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2022:92	Röjningsröse	Röjningsröse, runt, 5 m i diam, 0,4 m h, av 0,2 - 0,5 m stora stenar. Övermossad i kanterna, något mindre centralt. Ligger i V utkanten av äldre igenvuxen åkermark. Äng i närområdet belagd sedan 1647 (akt: C3:164). Ramsjöhult med åkrar och ängar tidigast 1690 (akt: C70-108:1) men angränsade åker tidigast på Härads-karta (akt: J112-66-11) år 1897-1901.	Övrig kulturhistorisk lämning	

Objektid	Lämnings- typ	Beskrivning av lämning	Antikvarisk bedömning	Kommentarer
L2022:97	Färdväg	Färdväg, ca 200 m l (NV-SO), 2,5 m br. Mycket grunda körspår. Inga kartbelägg före år 1850.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2022:101	Brott/täkt	Stenbrott, dagbrott, 5x4 m st omr (Ö-V) med kantiga block i anslutning till stora markfasta block. Ett långt borrhål (ca 1 m l) samt 7 kortare (ca 0,1 m).	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2022:102	Skåre/ jaktvärn	Skåre, rund, 6 x 6 m st, 0,7 m hög, av 0,4-1,0 m st stenar. Ev anlagt i äldre röse. I S uppkastad sten från konstruktionen.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L1984:9878	Fornlämningsliknande lämning	Stensättningslikn lämning, nu bortodlad. Både vid förstagsinventeringen och E-2-revideringen bedöms den som naturbildning med pålagrad odlingssten.	Övrig kulturhistorisk lämning	återbesök 2021 09 30
L2022:103	Gränsmärke	Gränsmärke, upprest sten, 0,7 m h, 0,6 m br (SV-NO) och 0,2 m tj. Stenen står direkt på berghäll med stöd av några omgivande, 0,4-0,6 m st, stenar. Äldsta belägg för gräns från karta över laga skifte över Fimta från år 1857 (akt: C65-14:4) då gräns mellan mark tillhörig två gårdar i byn utmarkeras.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2022:104	Brott/täkt	Granitbrott, dagbrott, ca 20 x 15 m stort och ca 2,5 m dj. Spår av lodräta borrhåll i berget samt i enstaka omkringliggande block. Ca 20 m v om brottet finns skrotsten från brottet.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2022:105	Gränsmärke	Gränsmärke, ovalt, enskiktat postament, 1,8 x 1,5 m st av ca 0,4 m st stenar. I centrum stående visarsten, 0,6 m h, med rektangulärt tvärsnitt, 0,2 x 0,3 m br och tj. Äldsta belägg för gräns från karta över laga skifte över Fimta från år 1857 (akt: C65-14:4) då gräns mellan mark tillhörig två gårdar i byn utmarkeras.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L1984:9879	Gruvområde	Gruvhål, 17x8 (SÖ-NV). Vattenfylt. I omgivningen är spridd sprängsten. 7 m NV om 1 är Gruvhål, 8 x3 m st (NNÖ-SSV). Vattenfylt. 22 m ÖSÖ om 2 är Gruvhål 7x3-4 m st (NNÖ-SSV). Stolpar och plankor uppsatta runt hålet. Vattenfylt. Mot NV. 21 m SÖ om 3 är Gruvhål, 5x4 m st. Stolpar och plank uppsatta runt hålet. Vattenfylt. Ny beskr: Gruvområde, 160x65 m (NV-SO), bestående av 7 gruvhål samt ett område med bergshistoriska lämningar i form av skrotstenshögar. Gruvhål (1) 7x6 m, minst 5 m dj, omgivet av skrotstenshögar. Hålet är inhägnat. 15 m SO om 1 är Gruvhål (2), 10x4 m, ca 2,5 m dj, omgärdat av 1 m h vall. 15 m SO om 2 är Gruvhål (3), 17x8 m (SÖ-NV). Vattenfylt. I omgivningen är spridd sprängsten. 10 m SO om 3 är Gruvhål (4) 8 x3 m st (NNÖ-SSV). Vattenfylt. 20 m SO om 2 är Gruvhål (5) 5x4 m st. Stolpar och plank uppsatta runt hålets sidor. Vattenfylt. 20 m SO om 3 är Gruvhål (6), 7x3-4 m (NNÖ-SSV). Stolpar och plankor uppsatta runt hålets sidor. Vattenfylt. 10 m SO om 6 är Gruvhål (7), kvadratisk, 3x3 m, 1,3 m djup. Kallmurade väggar och timmerskonig. 2 x 2,5 m stor sten i S. Hålet inhägnat. I S delen av omr finns ett större område med skrotstenshögar, den högsta ca 2 m. Området benämnt Mosstorpsgruvan. Inmutades av Forssjö bruk år 1859. Gruvdrift i mindre skala på platsen fram till början av 1900-talet (Berg 2019:23). Berg, H. 2019. Kantorp 1845-1967. En gruvepok. Länets största järnmalmgruva. Sköldinge-Valla-Lerbo hembygdsförening.	Övrig kulturhistorisk lämning	Återbesök 2021 09 29. Tre nya gruvhål samt ett område med gråbergsvarp har tillförts området.

Objektid	Lämnings- typ	Beskrivning av lämning	Antikvarisk bedömning	Kommentarer
L2022:108	Husgrund, historisk tid	Husgrund, rektangulär, 20x7 m. Syllstenskons- truktion. I N delen tillbyggnad med kvaderhuggen sten samt cement. Identifierad på en gruvkarta från 1905 (Mosstorsgruvan, gruvkarta 69, SGU) som ekonomibyggnad till torpet Mosstorp. Enl boende i torpet är detta grunden till en gammal ladugård. I V delen sentida skräp i form av emaljerat handfat och fotogendunkar av äldre modell. Äldsta kartbelägg för torpet är en karta från 1885 (Ramsta 04-skö-157). Torpet kan i husförhörlängder spåras tillbaka till den äldsta bevarade för socknen från år 1691 (Sköldinge socken SE/ULA/11355/A I/1 1691-1722).	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2022:110	Husgrund, historisk tid	Jordkällare, ca 4x3 m ö-v, ca 1,5 m h i centrum. Öppning mot S. Kallmurad av natursten. Lite utrasad i ytterkanterna, annars välbevarad.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2022:111	Gruvområde	Gruvområde bestående av 1 gruvhåll och 1 skrotstensvarp. Gruvhålet är rektangulärt, 7 x 6 m, 2,5 m dj. Direkt S om gruvhålet finns en skrot- stensvarp, 55x25 m och 1-4 m h. Övertorvad. Området benämnt Mosstorsgruvan. Inmutades av Forsjö bruk år 1859. Gruvdrift i mindre skala på platsen fram till början av 1900-talet (Berg 2019:23). Berg, H. 2019. Kantorp 1845-1967. En gruvepok. Länets största järnmalmgruva. Sköldinge-Valla- Lerbo hembygdsförening.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2022:113	Gruvhåll	Jordrymning eller skärpning, 8x5 m i diam och 1 m dj. Uppkastad sten i S och V. Kan troligen relateras till övriga gruvlämningar i NNO.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2022:114	Övrig	Stenansamling, 3 x 2 m, rektangulär, ca 1 m hög. Stenar 0,2 - 0,9 m. Okänt djup. Slarvigt kallmurad konstruktion? Består av förmodligen eldsprängd sten, inga borrhål. Röd granit. Stenarna är lav- och mossbeklädda.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L1984:9078	Gruvhåll	Gruvhåll, kvadratisk, 5x5 m (NNÖ-SSV) med plankklädda väggar. Delvis inrasade kanter. Vattenfyllt och belamrat medskrot. Intill och Ö härom är ett skrotstensvarp.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L2022:120	Husgrund, historisk tid	Husgrund, rektangulär, 5x4 m (SV-NO) bestående av syllstensgrund, 0,4 m h. Syllstensraden tydligast i SV, mestadels huggna stenar. I NO en utbyggd stenkonstruktion, ev farstukvist. Spisröse i SV av helt upplöst tegel. Taktegel, metallskrot och plastavfall i anslutning till lämningen. Husgrunden ligger 200 m NV om Fagerbjörk, vid kanten av den våtmark som omger Älvestasjön. Saknar belägg i historiska kartor men framträder på ortofoto från 1960 och ekonomiska kartan från 1958.	Övrig kulturhistorisk lämning	
L1984:9827	Vägmärke	Milstolpe, kalksten, 0,85 m h, 0,26 m br vid basen (NV-SÖ), avsmalnande uppåt och med rundad topp. 0,08 m tj. Lagad 0,3 m från toppen. Vittrad. Saknar text. Fundament av kalkmurad sten. Kvadratisk med 1,5 m sida. Höjd i framkant 1,1 m, i bakkant 0,16 m.	Övrig kulturhistorisk lämning	Återbesök 2021 09 27.

2022-04-21

2022-101884-0001

2. Objektsbeskrivningar

Objektid	Lämningsstyp	Beskrivning av lämning	Terräng	Vegetation	Resultatkartan
5	Boplatsläge STÅ	Boplatsläge, mindre avsats, ca 25x15 m st, med sandig morän, ca 58 m ö h. Berg i dagen i Ö, N och V. I S moränblock, sedan svag sluttning mot S. Under befintlig kraftledning 250 m N om Ramsjön.	Berg i dagen och morän	Lövsly	B
6	Boplatsläge STÅ	Boplatsläge, ca 40x25 m stor sandig avsats, ca 58 m ö h, mellan två berg i dagen i Ö och S. Svag sydsluttning med moränstråk i N. Under befintlig kraftledning 250 m N om Ramsjön.	Morän och berg i dagen	Lövsly	B
8	Boplatsläge BRÅ/JÅ	Boplatsläge, 100x45-90 m (N-S) st plan yta i hagmark i morän, ca 45 m ö h. Ett stort block samt ett stråk med berg i dagen i N. Belägen på gränsen mellan skogsmark i V och S och åkermark i N och Ö, ca 100 m S om gården Höjen. Närhet till lösfynd av stenyxor (L1983:907) och gravar med gravhågnad (L2021:8182, L2021:8193, L2021:8194, L2021:8195).	Hagmark	Enar samt enstaka barr- och lövträd.	C
10	Boplatsläge STÅ	Boplatsläge, ca 350 m l och 100 m br område i utredningsområdets längdriktning (Ö-V) på sandig malm, 50-52 m ö h, i anslutning till ås i Ö. Strax N om våtmark i f d havsvik. I kraftledningsgata med sly kantad av barrskog. Lämplig miljö för trattbägarbosättning. Fynd av trindyxa och tunnackig grönstensyxa (L1983:455) vid det närbelägna Perstorp i SV. Omkr en km mot norr har en 36 cm lång, tidigneolitisk flintyxa hittats vid Hjälmsetter.	Flack sandmark	Sly och barträd	D
14	Boplatsläge BRÅ/JÅ	Boplatsläge, 600x100 m st (Ö-V) område i sydsluttning i åkermark, 30-40 m ö h. Beläget ca 30 m S om gravfältet L1984:4539 och ca 125 m VNV om gravfältet L1984:5135.	Sydsluttning	Åkermark	E
17	Boplatsläge STÅ	Boplatsläge, ca 50x25 m (Ö-V) i sandig sydsluttning, ca 48 m ö h. Inslag av kol vid provstick. Ett större stenblock i S, 3x4 m st och 2,5 m h. I övrigt enstaka block inom ytan.	Moränmark	Blandskog	E
18	Boplatsläge STÅ	Boplatsläge, 60x35 m (NÖ-SV) i sandigt omr i NV-sluttning, ca 45-48 m ö h.	Moränmark	Enar och ormbunkar	E
19	Boplatsläge BRÅ/JÅ	Boplatsläge, 275x100 m st, i sydsluttning, 38-43 m ö h. Hagmark i V, åker i Ö. Beläget direkt S om Löta gårdstomt, mellan gravfälten L1984:5135 (i V) och L1984:5077 (i Ö).	Hagmark i morän	Gräs	E
21	Boplatsläge STÅ	Boplatsläge, 85x40 m st sandigt och siltigt område i sadelläge i svag SV-sluttning, 46-49 m ö h, i anslutning till ett större markfast stenblock i N.	Sadelläge, berg i dagen i öst, storblockigt i väst	Tall- och björkskog, gles	E
25	Boplatsläge STÅ	Boplatsläge, ca 40x20 m st sandigt omr, ca 48-51 m ö h, invid lodrät berghäll (5 m h) i NO samt ytterligare berghällar runt kanterna. Strandhak i SV. Belägen på udde vid Larstorp som höjer sig över omkringliggande åkermark ca 20-30 m ö h. NÖ delen belägen i kraftledningsgata.	Moränmark lätt sluttande mot SV.	Sly, ormbunkar samt yngre tallar och björkar	G
26	Boplatsläge STÅ	Boplatsläge, ca 30 x 15 m st sandig hylla i svag SV-sluttning, ca 50 m ö h. Berg i dagen i ryggen. Belägen på udde vid Larstorp som höjer sig över omkringliggande åkermark ca 20-30 m ö h.	Berg i dagen.	Öppen mark under kraftledning. Sly.	G

2022-04-21

2022-101884-0001

Objektid	Lämningsstyp	Beskrivning av lämning	Terräng	Vegetation	Resultatkarta
27	Boplatsläge STÅ	Boplatsläge, ca 30x25 m stort område med sand och morän i sadelläge, ca 52 m ö h. Fortsätter utanför utredningsområdet i Ö. Belägen på udde vid Larstorp som höjer sig över omkringliggande åkermark ca 20-30 m ö h.	Moranmark omgiven av berg i dagen i v, n och s.	Barrskog.	G
28	Boplatsläge STÅ	Boplatsläge, 20x10 m stor sandig ficka på hylla riktad mot SO, ca 54 m ö h. Omgiven av berg i dagen. Belägen på udde vid Larstorp som höjer sig över omkringliggande åkermark ca 20-30 m ö h.	Berg i dagen.	Barrskog och lövslv.	G
37	Boplatsläge BRÅ/JÅ	Boplatsläge, ca 100x70 m st, i åkermark, svag västsluttning, 37-41 m ö h. Beläget ca 100 m SSV om Brogetorps gamla bytomt (1983:126) och ca 100 m SV om ett gravfält (L1984:9543).	Åkermark		H
38	Boplatsläge BRÅ/JÅ	Boplatsläge, ca 140x95 m st, i åkermark, svag sydostsluttning, ca 38-44 m ö h. Beläget ca 25 m V om gravfält (L1984:9517) och 50 m SV om gravfält L1984:9481.	Åkermark		H
41	Boplatsläge BRÅ/JÅ	Boplatsläge, 70x70 m st plan yta i svag västsluttning, ca 36-38 m ö h. Belägen direkt väster om gamla Fagerbjörks gård, belagd i kartmaterial tillbaka till 1600-tal och några där belägna stensättningarna 1983:480 och 1984:9438 samt våra nyfynd.	Åkermark	Gräs	H
46	Boplatsläge STÅ	Boplatsläge, 50x25 m st, relativt plant område i svag sluttning mot sydost, 47 m ö h, strax nedan krön med berg i dagen samt morän. Beläget ca 100 m N om sjön Veckeln. Delvis belägen under kraftledning.	Moranmark och berg i dagen.	Gles blandskog.	I
47	Boplatsläge BRÅ/JÅ	Boplatsläge, 135x 15-50 m st relativt plan yta, 36-40 m ö h, i hagmark som höjer sig markant från omgivningen. Omges av lägre impediment. Närhet till flera registrerade stensättningar (L1984:9919, L1984:9436 och L1984:9920) och gravfält (L1984:9402) 250-350 m mot N. Belägen ca 100 m N om sjön. Veckeln.	Betesmark med skogsbevuxna impediment.	Gräs	I
50	Boplatsläge BRÅ/JÅ	Boplatsläge, 250x30-95 m st relativt plan platå samt svag östsluttning, ca 31-33 m ö h, i hagmark, ca 300 m N om sjön Veckeln.	Stora markfasta block i ytterkanterna	Gräs, enar, hassel, äppelträd	I
51	Boplatsläge STÅ	Boplatsläge, 80x25 m st område, 42 m ö h, delvis utanför utredningsområdets S kant. Platå i sadelläge på silt.	Större markfasta block, främst i utkanterna	Skogsmark, glest granbestånd	J
52	Boplatsläge STÅ	Boplatsläge, 25x12 m st sandigt område i svag sydsluttning, ca 50 m ö h.	Berg i dagen i norr samt enstaka block	Barrskog	J

2022-101884-0001 2022-04-21

2022-101884-0001

2022-04-21

2022-101884-0001

2022-04-21

